گوڵ سوو
مجلەیەک هەفتانە گشتیە لەلاین دەزگای رووشنبیری (شەفەق) بڵاوئەکریەک
شمارە (٣٤) حوزەیران (٢٧٠٨-٢٧٠٩) کوردی (٢٠٠٩) میلادی
پە نجم ساڵ مەزرانن
دەزگای شەفەق پیرووز بوود

www.shafaaq.com
شەفەق
ئاواز ئارامیگە
لە ئاسوو هەتاهەتایی
دەنگەو ئەدا
102 fm
baghdad

گوڵسوو

مجلەیەگ هەفتانە
گشتیە لەلاین دەزگای
رووشنهویری ورەسانن
کورد فەیلی(شەفەق)
بڵاوئەکریەگ

خاوەن ئمتیاز
دەزگای رۆشنبیری و راگەیاندنی کوردی فەیلی(شەفەق)

مؤسسة شفق للثقافة والاعلام للكورد الفيليين

شماره (٣٤) حوزەیران (٢٧٠٨-٢٧٠٩) کوردی (٢٠٠٩) میلادی

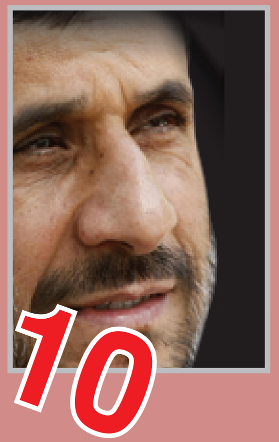

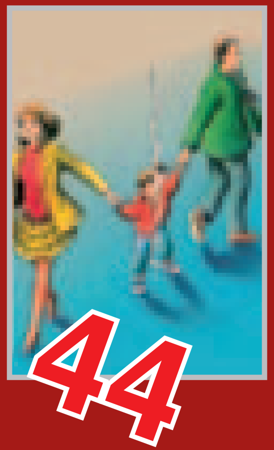

- وە بوونەی یاد ٥ ساڵەی دامەزرانن دەزگای شەفەق.. ئەو دیم مانگ 5
- دەسپیچگ فەرەنسا وەرانوەر وە ئەندامبوین تورکیا 11
- مەرج یا شەرتەیل لە شوون نیٚچیرڤان بارزانی 17
- کورد سووریا: قەیران ئیسە و ئایندەی نادیار 26
- میرنشینی ئەندۆرا سستم بی وینەیگە لەسەرانسەر جەهان 34

سەرنویسەر
عەلی حسیٚن فەیلی

بەریٚوەبەر نویسانن
ماجد سویرەمیری

دەستەی‌نویسەرەیل
جەمال ئەرکوازی
ئاراس جواد
سارا عەلی
نسرین میرزا
ئارام حەسەن

ئامادەکردن هونەری
لەیس عیسا ئیبراهیم

Tel:
07901373702
7403411
8836604
gullsoo@shafaaq.com

نرخ ١٠٠٠ دینار

Gull soo

رقم الايداع في دار الكتب والوثائق ٨٩٢ في ٢٠٠٦

The beginning

سەرباس شمارە

تاکمە جاریٚگ و وەختەیلیٚگ لە منالی ئەگەر کەسیٚگ قەدر دار پرسیار بکردا چەنیٚگ دووسم دیری لە گشت دڵەو ئەوەتیمن ك فرە یا رەقەم گەورایٚگ وە ئەندازەی دەسودڵوازی منالیمان، وەلی ئمروو لە شوون پەنج ساڵ ئەگەر پرسیار بکەن چەنیٚگ دووسدارەیل (شەفەق) دووس دیری بایەد بویشیمن چەنە یەك! ئیرنگە زانیمن ك شمارەی (یەك) گەوراترین و خاسترین شمارە یا رەقەمیٚگە ك ناسیمنی وەو جوورە ك ئەزیزترین و رەینترین چشتەیل دونیا یەکیٚگن! جوور مانگ ، خوەر، زەیو، داڵگ، باوگ و خودا و... ئمجا گشت دووسەیل شەفەق یەکیٚگن و ئیمە چەنە یەك دووسیان دیریمن .

یە راسە هە وەوچنە ك ئەفلاتون وەتگە ئەگەر دڵمان کەسیٚگ دووس داشت نەبایەد فرە وە راس بزانیمنی چوین کار دڵ دووسداشتنە جوور چەو ك کاری نوورستنە ، وەلی ئەگەر وە ئەقل کەسیٚگ دووس داشتیمن بایەد بزانیمن ك تەجروبەی چشتیٚگە ك عشق راسکانی ها لە شوونی ! یەش ئەخادە هویرمان ك دویای رمیان رژیم بەعس وەختیٚگ هاتیمنەو ئەرای بەغدا قەومەیلمان وەتن یانە پیاگ ئی مەیدانە نین و چەن رووژیٚگ میوانن! وەختیٚگ مەنستیمن و باس رازەیلمان کردیمن هاوزوانەیل خوەمان وەتن یانە شیٚتن !! وەختیٚگ لە بان قسیەیلمان وسایمن وەتن ناتوەنن!!!

وەختیٚگ دەنگ رادیو شەفەق هاتە بان وەتن دەنگی بڵن نیە !!!! وەختیٚگ فکرو خەیاڵمان بیە گوفار (مەجلە) و رووژنامە، ئمجا جەمەو بوین لە کۆڕ و سمینارو کونفرانس گشت وەختەیلیٚگ بەغدا ئارازان هەمیش وەتن یانە عاشقن و لەی وڵاتە عاشق بوین گوناهیٚگ گەوراس !!!!! ئەگەر دووس داشتن زوان داڵگی و فەرهەنگ مللەت خوەمان گوناهە ، ئمجا بیلا بویشنەمان ك گەوراترین گوناهباریمن ، وەلی وەشمارەی ئەو رووژەیلە ك هاودەم هاوزوان خوەمان بویمنە یادو هویرەیل خوەش ئەڵگرتیمنە تا هەم لەنوو وەل ساڵیاد تازەیٚگ لە ژیان شەفەق بەشیانەو بکەیمن، ئی ساڵیادە لە خوەمان و گشت دووسدارەیل شەفەق پیرووز بوود.

سەرنویسەر

پیروزبایی سەرۆك حکوومەت هەرێم کوردستان وە بوونەی سالیاد دامەزرانن دەزگای شەفەق

وەناو خودای گەوراو میهرەبان
ریزدارەیل وەرپرسەیل وکارمەندەیل دڵسووز دەزگای شەفەق ؛ رووژدان وەخەیر
وەبوونەی پەنجمین ساڵرووژ دامەزرانن (دەزگای شەفەق) خوەشاڵم ك لەشادیدان هاوبەش بووم وئی رووژەلە یەکەی یەکەی ئیوەی ئەزیز پیرووزبایی بکەم.
خوەشکەیل؛ برایەیل
دڵخوەشم ك تائیسەلەگشت ئاهەنگ ومەراسمدان ئەگەر وە شیوەی ناراسەوخوەیش بویەبەشداری کردمەو وەل شادیەیلدان شادو وەل خەمەیلدان خەمبار بویمە؛ وەلی گرنگ ئەوەسەوە هەڵوێست یامەوقف وەل ئیوەو لەری ئیوەیشەو ك راگەیاندن دڵسووز نەتەوەگەدانین وەل ماف وکیشەی برایەیل کورد فەیلی بویمنە.
دووسەیل :
ئەگەر پیشخستن وژیانەوەو گەشەداین وەفۆلکلۆر وفەرهەنگ وزوان جووریەکیگ لەبنچینەگان جم وجویل شارستانی هاوچەرخ مللەتەیل جەهان ئەرا رەسین وەحەقنەتەوەییەگان دابنەیم ؛ ئەوەوەردەوام بوین وپاداگری شەفەق لەبان چالاکیەفەرهەنگی وکلتووریەگان لەی بارووەزع سەخت وخویناویەلەبەغدا؛ نیشانەی ئەوەسەك کوردەیل فەیلی هیمانی وە توندی پابەندن وەرەسنایەتی نەتەوەیی خوەیان. ئەگەر وەکارگردن ومکور بوین لەبان کلتوور وزوان ئەرا کوردەیل فەیلی یەکیگ لەمافەیل سەرەتایی بووگ ؛ ئەوەپشتگیری کردن وبایەخداین وەردەوام لەگشت بوارەیل ژیان کوردەیل فەیلی وەیەکیگ لەئەرکەیل یاواجبات سەرەکی حکوومەت هەرێم کوردستان زانیم وهەمیش ئەگەر کوردەیل فەیلی شەفەق وە دەسکەفتیگ فەرهەنگی گرنگ بزانن ؛ ئەوەلەلایەن حکوومەت هەرێم کوردستان وە تەنیا سەرەتایگ وخەڵاتیگ بویچگ حەساوکریەی؛ چوینکەهایمنەئەو باوەرەك ئیوەبراو خوەشکەیل کورد فەیلی لایق وشایستەی لەوەزیاترین وبایەد فیشتر خزمەت بکریەین؛ چوین هەرچی ئەرادان بکەیم قەرەبوو یاتەعویز ئەو زەرەدەیل گەورا نیەکەیگ ك لەئیوەئەزیزەیل وە خاتر دفاع لەمللەتەگەدان کەفتگە.
خوەشك وبرایەیل:
لەوەر ئەوەگ ئیوەلەجوگرافیایگ وژینگەیگ سەخت وپر لەخەتەر و جیاواز ئەرکەیل خوەدان ئەنجام دەین؛ ئەو وەفاداری وگیان فداییەدانەهالەوەرچەومان ولەهویرمانەو نیەچووگ وئارەزووی سەرکەفتن وشکومەندی ئەرادان خوازیم وسەرلەنوو پەنجمین ساڵرووژ دامەزرانن دەزگای راگەیاندن وروشنهیوری شەفەق لەگشت لایگدان موبارەك بووگ.

نێچیرڤان بارزانی
سەرۆك حکوومەت هەرێم کوردستان
٢٠٠٩/٦/١٤

وە بوونەی یاد ٥ ساڵەی دامەزرانن دەزگای شەفەق

ئەو دیم مانگ

بەرێوەبەر نویسانن

وەختی لە شەوەیل تاریك شار چەو برێدە ئاسمان تاریك وکش ومات وبیدەنگ، یەکسەر چەود کەفیگە سەدان خاڵ بویچگ شەوقدار ك وەپییان ئویشن هەسارە ولە ناوراسیان مانگ خرینکیگ جوور نانساجی گەنمرەنگیگ ك چەو هەژارەیل تارکی شار بریاسەپی؛ خەرمانەی نویری خوەی کەیگە ناو کویچەو جادەو مەیدان وماڵەیل شار... مەگەر هەر خودا خوەی بزانیگ چەن کەس لەو شەویل تاریکە بیدارن وئەو رووشنایی مانگە کردنەسە گووچان دەس ئەرا رەسین وە مەقسەد خوەیان؛ ئەر زیای بوون یا کەم ئەوە دی مەبەس باسەگەمان نیە ، وەلی ئیمە لەیرا توایم ئی پرسیارە بخەیمنە روی ك لەی ئانە خوەی قوتەو کردگە وچەوەری جواو کەیگ ؛ ئی پرسیارە ئویشیگ ئایا چەن کەس لەوانەگ لە رووشنایی مانگ سوود یا نەف وەرگرن هویر لەوەکەن یا چەنیگیان زانن ك مانگ وەك حەقیقەتیگ زانستی یا علمی تەنیا روی رووشن خوەی وەدریژی ساڵ نیشانمان دەیگ و ئەو رویەگەی هەمیشە تاریك ونادیارەو کەس نیەزانیگ چوینەو چە هاتی؟ وەنسبەت ئیمەی کورد بەغدا لە رووژگار ئی شارە ولە ئاسمان رووشنهویری ومیدیا وروووژنامەنویسی بەغدا سەدان کەناڵ ورادیۆ وروووژنامەو گۆڤار و ماڵەیل رووشنهویری بریقەکوتن و ، وەك دویتە هەسارەیل رێکلام، خوەیان وەگشت توانایگەوە رازنن ونیشاندەن ئەرا ئەوەگ مەیل مەردم شار وەرەو لای کاڵای خوەیان بکیشن. وەلی ئەرا ئیمەی کورد بەغدا یە چەن ساڵیگە دەزگای شەفەق تەنیا مانگیگە ك خەریکە رووشنایی خەیگە وەر دیدەیل ناهمی لەگشت تام وبوویگ کوردی وئەوپەر هەوڵ دەیگ دەس مەردممان بکیشیگ وەرەو ئاسووەیل رووشن کوردەواری وهویر دووسداشتن نیشتمان ونەتەوەگەمان. ئەرا تەماشاکەر و بژنەف و بخوەن؛ شەفەق ئەو مانگەسە؛ وەلی ئایا چەن کەس ئەرا چەن دەقیقەتیگ چینە خوەیانەوەو هویر لەوە کردن ئەی بیس سەعات پەخش رادیۆیی وئی گۆڤارەیل "گوڵ سوو" کوردی و "فەیلی" و "ئاراو" عەرەبی و ئی سایت یا ماڵپەر ئەنتەرنێتی عەرەبی و کوردیە ك وە ئاسانی و تەنیا وە یەك پەنجەناین وە دوگمەی رادیۆ یا دوگمەی کۆمپیووتەریگ یا وە وەرگردن دانەیگ لەو گۆڤارەیلە یەکسەر بووگە میوانیان وهویچ خەرجییگ تەکلیفیان نیەکەیگ ، چوین پەیا بووگ وچ هەوڵ وتەقەلاو عەرەق رشانن وسەرژان وچەوژان ودەسژانیگ دیریگ ئەرا ئەو کەسەیلە ك وەپییەو خەریکن وفرەکەس لەلییان وەك سەرباز گوم هویچ کەس ناویان نیەزانیگ.. من دڵنیام ك زوورمی کارمەندەیل دەزگای شەفەق وەل ئەو هەمگە بار سەخت ژیانە ك لەی شارە بەنەی سەر وگشت جوورە گرفت وکیشەی ژیان هەمیشە میوان ئەقڵ وهویر ودەروینیان بویە وەك زوورمی مەردم کورد وغەیرەکورد ئی شار کاولە ؛ ئەو سەختیەیلە گشتی نانەسە لاوە وهەرکەس لەلیان لە لای خوەیەو خەریك ئەنجامداین کار خوەیە وە ئەوپەر دڵسووزی و وەفاوە ، وەلی ئیمەی میدیاکار و رووژنامەنویس وەك ئەوباقی پیکهاتەگان کوومەڵگای بەغدا نیاز وە کەرەستە بنەرەتیەگان ژیان دیریمن بەشکەم لای کەم بتویەنیمن تەنیا خیزانەیلمان رازی بکەیم وە کار و فەرمان خوەمان ودابین کردن ئایندەی دڵنیاکەریگ ئەرا نەوەیل هاتگمان ك هەق لە بانمان دیرن.. ئیمە وەختی سەمەر کار خوەمان لە قسەو لە بریقەی چەو دووسەیلمان دوینیمن؛ وە رای من چشت کەمیگ نیە، وەتایبەتی وەختی کەسیگ جوور ریزدار نێچیرڤان بارزانی سەرۆك حکوومەت هەرێم کوردستان وەل ئەو هەمکە کاروبار وکێشەو گرفتەیلە ك تویشی هاتگە لە ئەرك سەرۆکایەتی حکوومەت، ئیمە خەیگە هویر و وە چەن وشەی پوختەو پرمەعنایگ ورە یا مەعنەویاتمان بەرزەو کەیگ ،شنەی شەماڵ چالاکی هەڵکەیگە بان گیانمان و روحمان شادەو کەیگ وئەرك سەرشانمان گەوراترەو کەیگ. پەیمان خوەمان ئەرا دووسەیلمان دوبارەوە کەیمن ك لەی ریگەمانە بیوچان هەوڵ زیاتر وفراوانتر بیەیم وگشت ساڵیگ ئیمەو ئیوەو کوردستان خوەش.

کل کردن نەفت هەرێم کوردستان

عەبدولسەتار رەمەزان

لەنیازەیل ئەی وەختمانه ئەیەس ك دۆسیه یا مەلەفەیل ناونی حکوومەت ناوەندی یا مەرکەزی وەل حکوومەت هەرێم کوردستان چارەسەر بکریەن و ئەی جوور دۆسیه یا مەلەفیلیگ دویا نەخریەن و بایەد وەگوورەی ئەو چارەسەرەیله ك له دەستوور دیاری کریانه یەکلاوه بکریەن . باوەت نەفت و غاز یەکیگ لەی دۆسیەیا مەلەفەیلەسه ك لەی چەن ساڵ دویاخره گوفتوگوو سەختیگ لەبانی ئه نجامگرتگه وه تاییەت له شوون دیاری کردن حسین شەهرستانی ئەرا پۆست یا مەنسەب وەزیر نەفت له حکوومەت ناوەندی یا مەرکەزی.

شەهرستانی له وەختیگ ئەی پۆست یا مەنسەبه گرته دەس تەنیا کاری ئەوه بویەك لەبان ناقانوونی بوین ریککەفتنەیل نەفتیگ حکوومەت هەرێم کوردستان ئمزایان کردگه تەئکید بکەیگ و هەرەشه یا تەهدید ئەو وڵاتەیل و شەریکەیله ك ئەی ریککەفتنەیله ئمزا کردنه بکەیگ ك سزایلیگ ئەرایان دیاری کریەیگ . شەهرستانی دریژه دەیگه سیاسەت دەسڵات دیکتاتۆری بەعس ك ئەی دروشم یا شعاره ك نەفت عەرەب ئەرا عەرەبه لەبان گشت لای وڵات و ئەو شوونه ك دەسی وەپی رەسی و تەنانەت خاك و کویەیل و زەویەیل کوردستان نویسا یەیش لەوەختیگ ئەی نەفته لەچاڵەیل و زەویەیل کوردستان دەر کریەیگ. وەلی لەوەراوەر هەڵوێست یا موقف کورد ئاشکرا بوی و ریزدارەیل مەسعود بارزانی سەرۆك هەرێم کوردستان و نێچیرڤان بارزانی سەرۆك حکوومەت هەرێم کوردستان و عەدنان موفتی سەرۆك پارلەمان و ئەندامەیل و وەزیرەیل ترەك حکوومەت هەرێم گشت جاریگ له تەسریحەیل خوەیان لەبان پابەندی هەرێم کوردستان وه دەستوور عیراق تاکید کردنه و وتنه دەرامەدەیل نەفتیگ وەدەس تیەن ئەرا خەزانەی حکوومەت ناوەندی یا مەرکەزی کل کریەن وەی خاتره ك نەفت دارایی گشت عیراقیەیله. وەلی زیاتر دەستگایل راگەیاندن یا ئعلام عیراقی و عەرەبی تەقالا کردیان ك هەڵوێست یا موقف کورد و سەرکەردەیلی وه گەن نیشان بیەن تەنانەت ئەگەریش کارەیل کورد له بەرژەوەندی یا مەسلحەت عیراق و عیراقیەیل بیاتاد وەی خاترەسه ك دۆسیه یا مەلەف نەفت و غاز جوور مادەی ١٤٠ تایبەت وه ئاسایی کردن بارووەزع لەناوچەیل داوریاگ تا ئیسه یەکلاوه نەکریانه ؛یەیش لەوەختیگه ك ریگەیل چارەسەرکردن ئەی دۆسیەیله لەناو دەستوور عیراقی ك ملیۆنەها عیراقی دەنگ داسه پی دیاری کریاس. دۆسیه یا مەلەف نەفت بایەد دویر له حەساسیەتەیل و هەڵوێست یا مەوقفەیل گوزەیشتەی سیاسیەیل و ئعلامیەیل ك نیەتوەنن له دروشم یا شعار نەفت عەرەب ئەرا عەرەبه نەجات پیا بکەن کار بکریەیگ . ئەوانه بایەد حاڵ عیراق تازه لەیەکەو بیەن و بزانن نەفت نعمەت خودایيگه و گشت عیراقیەیلیگ تویش بی بەشی و جەنگ وکوشتار دەسه جەمعی و ئاواره بوین و خراوی هاتن لەلی سوود یا نەفع وەر بگرن ك کوردیش بەش گەورایگ لەی قوربانیەیله پیشکەش کردگه و کردەوەیل ئەنفال و بوردومان یا قەسف کیمیاوی و

قەورەیل دەسه جەمعی لەبان قوربانی داین کورد تەئکید کەیگ .
نەفت عیراق نەبایەد بوگه گرفتیگ ئەرا عیراقیەیل و سەرلەنوو لەریگەی دەعوەت کردن ئەرا بتەوکردن و پشتگیری له حکوومەت ناوەندی یا مەرکەزی وەل ئایەندەیان بازی بکریەیگ دەعوەتەیلیگ ئەرا بویچگەوکردن دەسڵاتەیل هەرێمی و داین دەسڵاتداری وه یەك کەس ك گشت هیزەیل وڵات گریگەدەس و تەجروبەی عیراق ئەرا سەرمایەگوزاری سەرکەفتگ تەنیا له بەرژوەندی خوەی و حزبەگەی وەکار بوەیگ . نەفت عیراق دەروازی ئومید عیراقیەیله ك وه پلان یا خوتەیل و سەرمایەگوزاری نیاز دیرن تا بتوەنن ئەو دویا کەفتنه ك له یالەیل دەسڵاتداری دیکتاتۆری له وڵات وەدی هاتگه بنەنه پشت سەر و ژیان تازەیگ سەربخەن ئیمنه بایەد ئەی نەترسیه داشتویمن ك بویشیم دامەزرانن وڵات و سازین ئایەندەی رووشن ئەرا خوەمان و منالەیلمان بایەد لەسەرتاو له دەستوور دەس وەپی بکەیگ و ئەگەر لایەنەیل سیاسی وەگوورەی دەستوور کار بکەن تویەنن قەیران یا ئەزمەیل وڵات چارەسەر بکەن . نەفت هەرێم کوردستان دارایی عیراقه و کار و قسیەیل کوردیش لەبان ئەی باوەته تەئکید کەیگ وئەی هەڵوێست یا موقفه لەریگەی سەرکەفتن ئەی دویاخره و ریککەفتن لەناونی حکوومەت ناوەندی یا مەرکەزی و حکوومەت هەرێم کوردستان ئەرا کلکردن نەفت چاڵەیل نەفت هەرێم کوردستان لەریگەی لویلەیل نەفت نیشتمانی ئەرا دەیشت وڵات ئاشکرا کریەیگ . سیاسەت نەفتی غەڵەت شەهرستانی وەزیر نەفت بویه بایس زەرەدەیل گەورایگ وه خزانەی وڵات ورەخنه یا ئنتقاد پارلەمانتارەیل و سیاسیەیل له سەرنەکەفتن وەزارەت نەفت لەزیاترەوکردن بەرهەمەیل نەفتی ئەی باوەته بویه سەبەب تا لوجنەی نەفت و غاز له پارلەمان عیراقی داخوازی بکەیگ ئەرا مسائلەی وەزیر نەفت . لەلایگترەو دکتۆر عادل عبدولمەهدی جیگر سەرۆك کۆمار له وەخت سەردانی ئەرا ئوردون وت وەزارەت نەفت چالاکیگ له خوەی نیشان نەیاس ئەرا زیاترەوکردن بەرهەم هاوردن نەفت هەمیش باقر زوبەیدی وەزیر دارایی وت وەزارەت نەفت مەسئوول کەمی میزانیەی وڵاته . ئەی تەسریحەیله لەلایەن کەسایەتیەیلیگن ك کورد نین و ئاشکرا کەیگ ك گام یا ختوەیل هەرێم درس و قانونی بوینه و هاله بەرژوەندی یا مەسلەحەت عیراق و نەفت هەرێم کوردستان ئەرا عیراق و عیراقیەیله.

سەرکەفتنیگ گەورا و تاریخی حکوومەت کوردستان

مەسعوود مەحموود

دویای هەوڵ و تەقلای فرەو بیوچانیگ سیاسی لەلایەن سەرکردایەتی کوردەوە، تویەنریا دەرئەنجام برەسنەخەو وئارەزووەیل کویەن مللەت ستەمدیدەی کورد، ك بیگومان سامان ژیر زەوی کوردستان هەقیگ سروشتی مەردم کوردستانەو ئەوەبوی لەریککەفت ٢٠٠٩/٦/١ یەکمین کاروان خوەی ئەرا دەیشت وڵات لەریگەی دەوڵەت تورکیاوەکلکرد.

حکوومەت هەرێم کوردستان وەمەبەس رەسین ئەرا وەدەسهاوردن دەسکەفتەیلی ماوەی دویر ودریژیگەخەریك ریککەفتنیگەوەل دەسلاٚتدارەیل بەغدا، ك هەرچەنی وەگوورەی دەستوور هەمیشەیی عیراق ئی هەقە هەر زوی دەسەوەر کریاگە، وەلی دەسلاٚتدارەیل بەغدا وەردەوام گشت وەختیگ خەریك دروسکردن گرفت و وەربەسیگ بوینەلەوەردەم ئی پرووژەی ستراتیجیە.

محەمەد ئۆکوتان، وەریەوبەریگ تورکی پرووژەی نەفت (تەقتەق) لەباوەت هەردوگ سەرچەوەی نەفت (تەقتەق وتاوکی) ئویشیگ: وەخت کلکردن یا تەسدیر نەفت لەکوردستانەوەئەرا دەیشت چشت تاریخییگە ئەرا گشتمان، وەل ئەوەیشا هەردوگ سەرچەوەی ناوبریاگ نەفت خام وەشیوەیگ رەسمی تیەرنەبەرهەم ك لەریگەی لویلەیل نەفتی (یامورتالیك) کەرکووکەوەرەسیەیگە بەندەریا مینای جیهان تورکی .

ئمجا کلکردن نەفت کوردستان ئەرا دەیشت وڵات لەریگەی تورکیا وە مەعنای خاسترَبوین پەیوەندی سیاسی و ئابووریەلەناونی دەسلاٚتدارەیل کوردستان و تورکیا، ك جاران دەوڵەت تورکیا وەچەویگ ترەوەتەماشای مەسەلەی کلکردن نەفت کردیاگ لەلایەن حکوومەت هەرێم کوردستانەوە، ك گوایا وەگوورەی ئی گامەتویەنیگ کاریگەری بیاشتووگ لەبان هەرێمەگەو ئاراستەی حوکم ناوخوەیی وەرەو سەروەخوەیی بووەیگ. وەلی ئیسە دەزگای گشتی بەرهەمهاوردن وزەیا تاقەی تورکیا بەشداری پیشخستن سەرچەوەی نەفت (تەقتەق) کەیگ وەل کۆمپانیای (ئەداکس پترۆلیۆم) ئەرا بەرهەمهاوردن نەفت و غاز. وەلی نەفت (تاوکی) لەلایەن کۆمپانیای (DNO)ی ناودەوڵەتی نەرویجیەوەبریەیگەر ییەوە.

محەمەد ئۆکوتان ئویشیگ : ئیسە سەرچەوە وچاڵەیل نەفت (تەقتەق) توانای بەرهەمهاوردن یا ئنتاج (٤٠) هەزار بەرمیل نەفت دیریگ لەرووژیگ، وەلی وەل ئەوەیشا پیشبینی ئەوەکریەیگ ئی شمارەیا نسبەی نەفتەك تیەیگەبەرهەم لەئایندە ینزیکیگ زیاترەو بووگ و بتویەنیگ برەسیگە((٦٠ هەزار بەرمیل لەرووژیگ . ئمجا لەباوەت چوینیەتی فرووشتن بەرهەم نەفت حکوومەت هەرێم کوردستان، قسەکەر وەناو حکوومەت هەرێم کوردستانەوەئاشکرای ئەوەکرد، ك لەراسی سەرچەوەی نەفت (تەقتەق) لەریگەی لویلەیل نەفتی (کەرکووك)ەوەرەسیەنە دەیشت وڵات و هەمان وەخت ئی نەفت کلکردەیشەك لەلایەن حکوومەت هەرێم کوردستانەوەکلکریەیگەدەیشت وڵات لەلایەن کومپانیای بازرگانی یا توجاری نەفت نیشتمانی عیراقەوە(سۆمۆ) فرووشیەیگ.

هەرلەی باوەتەوەدەسلاٚتدارەیل بەغدا هەر لەزویەوەتواستن وەهویچ شیوەیگ ریگەنەیەنەکوردو حکوومەت هەرێم کوردستان ئەرا ئمزاکردن وهەر ریککەفتنیگ لەی جوورەو هەمان وەخت ئامانجیان لەی کارەئەوەبوی وەمەرام و خواست ئەوان بووگ و ئی کارەجی وەجی نەکریەیگ ، ئیسەیش ئەوەسەدەسلاٚت بەغدا نیگەرانەلەچوینیەتی ئمزاکردن و ریککەفتنامەی حکوومەت هەرێم کوردستان وەل کۆمپانیا یا شەریکەیل (ئەداکس و گەنەل ئینێرجی و دی ئێن ئۆ) وەرانوەر ئەو نەفتەك تیە ریگەبەرهەم وەتایبەت بەعزیگ لەلایەنەیل سیاسی و بەشدار لەحکوومەت ئیسەی بەغدا.

مەسەلەی ریککەفتن نەفت و کلکردن یا تەسدیر نەفت بەشیگەلەو کیشەو گرفتەیلەلەناونی حکوومەت مەرکەزی بەغداو هەولێر ، ئەیەبیجگەکیشەوگرفتەیل تر جویر(دەسلاٚت و کیشەی خاك)ك هەرلەیوا مەندگەوەبی چارەسەر .

ریککەفتننامەو ئمزاکردن نەفت و کلکردنی ئەرا دەیشت وڵات لەوەختیگەك هیمان قانوونیگ هاوبەش مۆدێرن لەباوەت نەفتەوەلەوڵاتیگ جویر ئیران وجوود نەیریگ . وەل ئەوەیشا شایەت ئی گام حکوومەت هەرێم کوردستانەنارەزایی فرەیگ لەلی کەفتویگەوەلەلایەن زوورم عەرەبەیلەوە، ك ئەوەسەجاریگ تر سەختی و تون وتیژی سەرهەڵداگە.

دیار وئاشکراس ك وەزیر نەفت عیراق فیدراڵ حسێن شەهرستانی لەی باوەتەوەدوچار فشار فرەیگ بویەسەوەلەزیایکردن بەرهەم کلکردە، ك ئیسەزیاتر لە((٢ ملیۆن بەرمیل لەرووژیگ کلکریەیگەدەیشت وڵات، وەلی ئەو شمارەلەیوا مەزەنەکریەیگ ك فرەکەمەو نیەتویەنیگ وەی شمارەیا وەی برەنەفتەقەرەبوو یا تەعویز پرووژەیل وەبەرهاوردن و بودجەیا میزانیەو زەرەدەیل جەنگ بکەیگ.

داهات عیراق وەرێژە یا نسبەی (٩٥٪) پشت وەکلکردەی نەفت بەسیگ وئیسە یشبووشایی یا فراغ گەورایگ لەبودجەدروس بوی. ئمجا لەوەر ئەوەك پرووژەی بنیاتنناین وڵات وەپی خاسەو بکریەیگ و سەرلەنوو دەس بکریەیگەئاوەدانی وڵات ك ساڵەهای ساڵەوەسەبەب جەنگەیل فرەیگەوەزەرەد فرەیگ وەپی رەسیەسەرچەوەیگ لەحکوومەت هەرێم کوردستان ئاشکرای ئەوەکرد ، ك ((٨ بلیۆن دۆلار تەرخان کریاگەئەرا رەسانن غاز سروشتی لەکوردستانەوەئەرا ئۆروپا لەریگەی خەت (نابوکۆ) ، بیگومان ئی گام ئۆروپایشەمەبەسی کەمەوکردن پشتبەساننەوەغاز رووسیا ، وەلی دوبارەوەزیر نەفت عیراق (حسێن شەهرستانی) ئی هەوڵەرەتەوکەیگ ، ك ئەویش وەمەهانەی بەشداری نەکردن وەزارەت نەفت عیراق لەی پرووژە، چوینکەتوان لەگشت پرووژەیگ لەی شیوەدەس خوەیان لەتی بووگ و ئەگەریش تەنیا بەرژەوەندی خوەیان لەتی نەوگ کیشەو گرفت ئەرای دروس کەن جویر ئەوەك دیار و ئاشکراس.

تاقیکردنە و سەختەگەی ئەحمەدی نەژاد

سۆران عەلی

مەحموود ئەحمەدی نەژاد لەتاقیکردنەوەی هەڵۆژاردن ئەرا گرتنەدەس سەرۆکایەتی کۆمار ئسلامی ئێران ئەرا چوار ساڵ تر، سەرکەفتن گەورایگ وەدەس هاورد، ك هەرچەنی رکابەرەیل یا مونافسەیلی لەئەنجام ئەو هەڵوژاردنەرازی نین ولە هەمان وەخت وە ناشەرعی و قەبوولنەکریاگ باسی کەن و ئۆپۆزسیۆن یا معارەزەیش وەمایەی زیایبوین سەرکوتکردن زاننەی. وەلی وەهەرحاڵ پیاگەم وحافزکارەتونرەوەگەی ئێران ك خوەی وەپشتگیریکەر لەفەقیرەیل وخوداترسەیل نیشاندیاگ، تاقیکردنەوەی سەخت سەندووقەیل دەنگداین وەسەرکەفتن کەموینەیگ بڕی، وەلی ئەرك و قوناغیگ سەختر چەوەڕیی کەیگ ك زامن دەرخستن تواناو قورسایی خوەیەلەبان مەیدان ئێران. قورسترین و سەختترین ئەرك یا واجب سەرۆك تازەی ئێران زنگەوکردن ئابووری وڵاتەگەیەك وەدەس کیشەو گرفت فرەیگ و لە هەمان وەخت کەمەوبوینیگ گەورا لەداهات نەفتەوەناڵنیگ. ئیسەیش داوەزین داهات لەو وڵاتە رەسیەسە(٢٥٪) و نسبەی بیکارییش (١٢،٥ ٪) پەرانگەو لەهەر پەنج هاووڵاتییگ ئێرانی یەکیگ لەلیان لەژیر خەت فەقیری ژیەیگ و لەماوەی چوار ساڵ گوزەیشتیش ئاست گەشەی وەبەرهاوردن لەگەشەی ئابووری نزمتر بوی، وەل ئەوەیشا کیشەی سەرەکییش خوەی لەکەمهاوردن بودجەیا میزانیەو سسی و کزی ئابووری دوینیگەوە. چارەسەر ئی بارووەزعەهەوەجەوەسیاسەت ئاقڵانەو خاسیگ دیریگ، لەهەمان وەخت پشتگیریکردن گەشەی ئابووری وەرای فرەیگ لەئابووریناسەیل، سەقامگیری و ئابوورییگ لیبراڵ و هاندەر کەرت یا قەتاع تایبەت توایگ، ك یەیش ئەرك زەحمەتیگەئەرا سەرۆکیگ لەسایەی روی وەروی بوینەوەی وەردەوام وەل کوومەڵگای ناودەوڵەتیا وەسەبەب بەرنامەی نەوەوی وڵاتەگەوەك بیبەشبوین لەوەبەرهاوردن و تەکنۆلۆجیای خوەرئاوایی لەلی کەفتگەسەوە. ئەحمەدی نەژاد ك لەساڵ (٢٠٠٥)ەوە، وەقسەیل دوشمنکارانەی خوەی، دەوڵەتەیل گەوراهیز و کوومەڵگای جەهانی تویرەکردگە، دویای سەرلەنوو هەڵوژاردنی لەلایەن مەردم وڵاتەگەیەوە، خوەی لەوەردەم دوریانیگ دوینیگەوە، یا ئەوەسەدریژەدەیگەئەو گووشەگیری ئێرانەك تویشی هاتگەو بیبەش بووگ لەگەشەی ئابووری، یا ئەوەسەرەفتار نەرم وەل کوومەڵگای ناودەوڵەتیا وەتایبەت مەسەلەی دۆسیەیا مەلەف ئەتۆمی یا نەوەوی وپەیرەوکردن سیاسەتیگ ئابووری لیبراڵ کەیگەی جەمەوکەر خەیر وبەیر لەروی ئابووری و رزگاربوینی لەو بارووەزع خراوە. لەماوەی چوار ساڵ گوزەیشت (مەحموود ئەحمەدی نەژاد) هەمیشەسیاسەت تونیگ و تویرەیگ وەرانوەر کوومەڵگای ناودەوڵەتی گرتەوەرو هەمیشەزوان تون وتیژی وەکار هاورد، وەل ئەوەیشا چەنەها جار هەرەشەی نەهیشتن و کوشاننەوەی دەوڵەت ئسرائیل کرد لەبان نەخشە، لەهەمان وەخت بەرنامەی نەوەوی وڵاتەگەیشی وەشەمەندەفەر یا قتاریگ بی برێك و سستمیگ ك گلەوخواردن نیەزانیگ لەقەڵەم داگە، ئمجا ئەگەر بایگ و لەماوەی سەرۆکایەتیەتازەگەیشی هەمان بەرنامەو ئەرای چوین داشتووگ، ئەوەبیگومان ئابووری ئێران لەئیسەی خاستر نیەوگ.

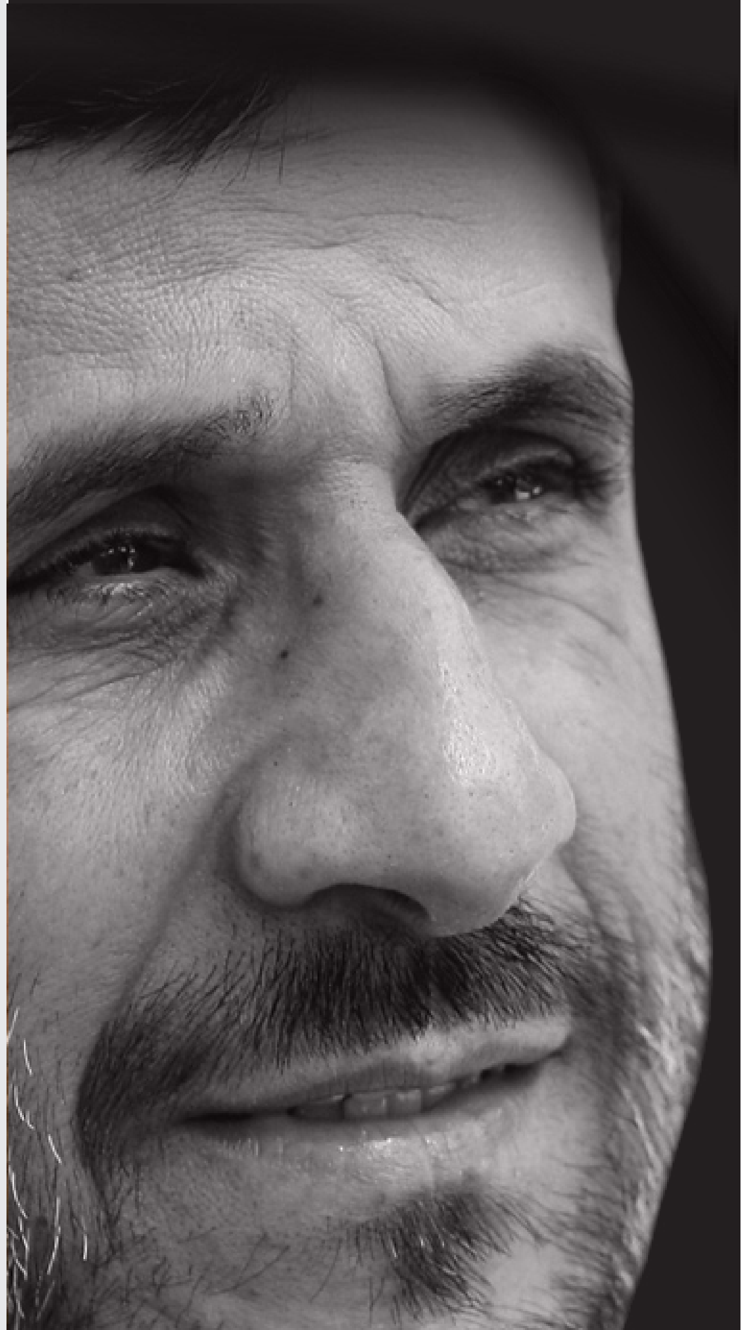

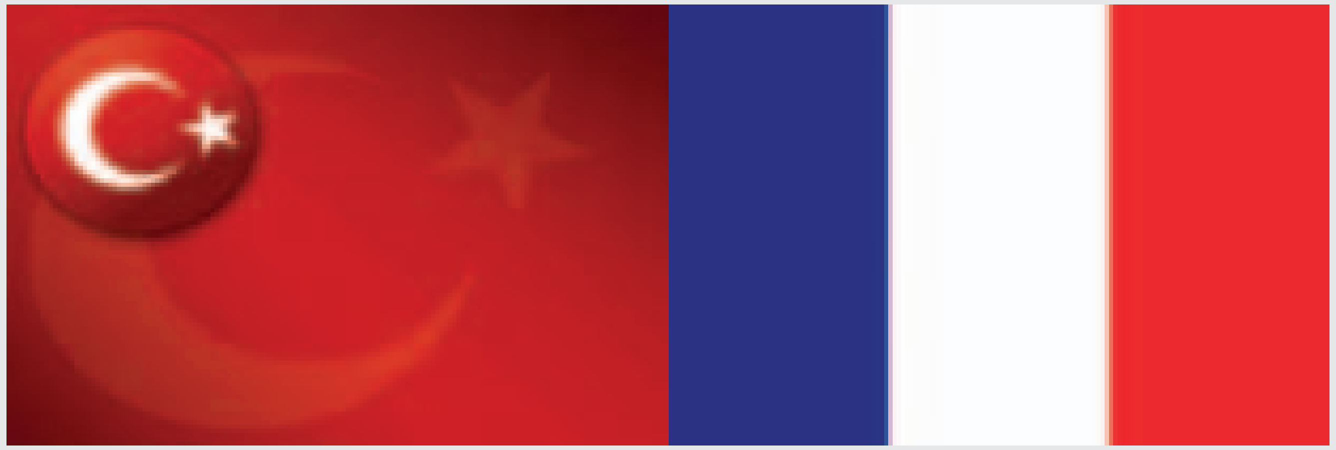

دەسپیچگ فەرەنسا وەرانوەر وە ئەندامبوین تورکیا

زریان ئبراهیم

یەکیگ لەو باوەتەیلەك نیکۆلا سارکووزی سەرۆك فەرەنسا لەدیداریگ وەل باراك ئۆبامای سەرۆك وڵاتەیل یەکگرتگ ئەمریکا باسی کرد، ئەویش باوەت وەرگرتن تورکیا بوی وەك ئەندام لەیەکێتی ئۆروپا. نیکۆلا سارکووزی جویر هەمیشە دژ ئەندامێتی تورکیا بوی لەیەکێتی ئۆروپا و هەرچەنی باراك ئۆبامایش وەك هەمیشەو لە چوارچیوەی بەرنامەیل گوێریان قەوڵ داگەو جەخت لەبان ئەوە کردگە كـ بایەسەتورکیا وەك ئەندام لەیەکێتی ئۆروپا بەشداری بکەیگ، وەلی زوورم لەیەکەودەرەیل جەهان جەختکردن ئۆباما ئەرا ئەندامبوین تورکیا لەیەکێتی ئۆروپا لەیوا لەیەکەودانەك گوایا باراك ئۆباما لایەنگر وڵاتەیل ئسلامیەو توایگ تورکیا وەك وڵاتیگ موسڵمان بەشدار بووگ لەیەکێتی ئۆروپا. سارکووزی هەمیشەو لەزوورم کۆنگرەو دانیشتنەیل دوشمنایەتی ئەندامبوین تورکیا کردگە، ئمجا لەپشت ئەو دوشمنایەتیکردن فەرەنساوەئەرا ئەندامبوین تورکیا لەیەکێتی ئۆروپا سیناتۆر فرەیگ هەس. جویر ئەوە ك ئویشن فەرەنسا تەنیا لەباوەت سەرپووشی (حجاب) وەل تورکیاوەیەك رای دیرن و هەردوگیان توان لەدەزگایەیل حکوومی وجوود نەیاشتووگ، دی لەمەیدانەیل تر وەئاشکرا فەرەنسا دوشمنایەتی تورکیا کەیگ. زوورم شارەزایەیل و لەیەکەودەرەیل ئویشن: شایەت ئەو جەنگەك فەرەنسا وەتورکیا فرووشیگەی ئەرا داواکردنیگ فەرەنسا بچووگەوە، ئەویش ئەوەسەك فەرەنسا هەمیشەداوا لەتورکیا کردگەیەکمجار چارەسەر کیشەی قوبرس بکەیگ ئیجار داوا بکەیگ بەشداری لەیەکێتی ئۆروپا بکەیگ، چوینکە فەرەنسا رای لەیواسەك تورکیا وەسفەتیگ لەو جوورەو جویر وڵاتیگ چارەسەرخواز بایگەنواوەنەك وەقەیریگ کیشەو گرفتە وەبایگە ناو یەکێتی ئۆروپاوە. لەلایگ ترەوەتورکیا هەمیشە داواکاری فەرەنسا رەتەو کردگە، جویر قەرەبوو یا تەعویزکردن ئەرمەنەیل و هەق وەپیداینیان ك لەساڵ ١٩١٥ نزیکەی (٥) ملیۆن کەس لەلیان وەدەس تورکەیل کوشیاگەو لەناوبریاگە، ئەیانەداواکاری فەرەنسا بویەو مکورەلەبان ئەوە ك تورکیا ئەرا ئەوەك بووگەئەندام لەیەکێتی ئۆروپا بایەسەخاوەن قەیریگ قوربانی بووگ لەمەیدان چارەسەرکردن و ئەوسا تویەنیگ داوای ئەندامێتی بکەیگ لەیەکێتی ئۆروپا. ئمجا سارکووزی ئی جارەوەل باراك ئۆباما دانیشت ودوشمنایەتی تورکیا کرد ئەرا ئەوەك بووگەئەندام لەیەکێتی ئۆروپا، وەلی ئی جارەدەسپیچگ فرەیگ داشت لەچەو جاران و لەگشتیانیش ئاشکراتر دەسپیچگ یا مەهانەی نیکۆلا سارکووزی ئەوەبوی ك نیەوگ تورکیا بووگەئەندام یەکێتی ئۆروپا، چوینکەیەکێتی ئۆروپا شمارەی وڵاتەیل ئەندامی فرەزیای کردگەو دی نیەوگ ئەو یەکێتیەلەبان بنەمای چەنایەتی کار بکەیگ، بەڵکوو بایەسەلەبان بنەمای چوینێتی کار بکەیگ. ك هەرچەنی ئەو مەهانەی سارکووزیەنەتویەنست جەختکردن باراك ئۆباما لەبان وەئەندامبوین تورکیا لەیەکێتی ئۆروپا ئاڵشت بکەیگ. ئمجا لەشوون فەرەنسا، سەرسەختترین دوشمن تورکیا لەباوەت ئەندامێتی تورکیا لەیەکێتی ئۆروپا، پاپای ڤاتیکانە، پاپا لەساڵ ٢٠٠٦ ئاشکرای ئەوەکرد ك نیەوگ تورکیا بووگەئەندام یەکێتی ئۆروپا، چوینکەتورکیا مەسیحی نەیریگ و دەوڵەتیگ موسڵمانە، هەر یەیش لەیوا کرد لەوەخت سەردانەگەی پاپا وەرجەماوەیگ ئەرا خوەرهەڵات ناوراس، تورکیا رەخنەلەلی بگریگ و ئەهمیەت وەسەردانەگەی نەیەیگ.

هەرێم کوردستان ومەترسی رەگەزپەرسی

سەگڤان هالۆ

هەرێم کوردستان عیراق پیکهاتگەلەو شوون جوگرافی هەسیارەك کەفتگەسەناوچەیگ پڕ لەقەیران و ناسەقامگیر، ك وەناوچەیگ پڕلەگرفت ناسریاگەلەبان ئاست کوومەڵگای ناودەوڵەتی . گشت تاریخ سیاسی ئی ناوچە پڕە لە جەنگ و مرافەو دەیەها جەنگ گەورا لەبان ئاست ئی ناوچە لە ناونی دەوڵەتەیل رویداگەو ملیۆنەها ئادەمیزاد بوینەسە قوربانی لە ئەنجام ئەو جەنگەیلەو تا ئیسەیش خوەرهەڵات ناوڕاس یەکیگەلەو شوونەیل پڕ لە کیشەو قەیرانەیل جەهانەو ئەو قەیرانەیلیشەرووژ وەرووژ قویلتر وگەوراترەو بوون. بیگومان قەیرانبوین خوەرهەڵات ناوڕاس چووگەوەئەرا وجوود چەن فاکتەریگ سەرەکی، یەکیگ لەو فاکتەر یا هووکارەیلیشە هویر فراوانخوازیە لەلای سستمەیل سیاسی ناوچەگە، یا پەیڕەوکردن سیاسەت رەگەزپەرسی و باڵادەسی ، یەیش وەمەعنای خود بەرزکردن و خود خاستر زانین لەبان نەتەوەیل تر. ئەیەو دەیەها هووکارتر ك گشتیان وەیەکەوەهووکار گەوران لەدروسبوین باروەزعیگ پڕ لەقەیران وەردەوام لەناوچەگە. پەیڕەوکردن سیاسەت رەگەزپەرسی وەسەبەب سستمەیل سیاسی ناوچەگەك زوورمیان سستم دکتاتۆری و تۆتالیتاری یا شموولیین ، جی وەجیکردنیان وەتایبەت لەبان کورد وەك نەتەوە، نموونەی فرەزینگ ناسەقامگیری ونائارامی ناوچەگەس ك تا رووژ ئمڕوو حاشا لەکەمترین هەقیگ کردنەئەرا کورد و ئیسەیش هەر حاشا لەلی کەن. لەیوا دیارەیەکیگ لەو مەسەلەیل فرەگرنگ یاموهمەلەی سەردەمەك روی وەروی دەوڵەتەیل دکتاتۆری و تۆتالیتاری ناوچەگەمان بویەسەوەپیکهاتگەلەدەرکەف تن مەسەلەی کورد لەبان ئاست کوومەڵگای ناودەوڵەتی و بوین ئەو مەسەلەوەمەسەلەی گەورایگ و ئەگەربایگ و ، وەبی چارەسەر بمینیگەوە، ئەوەدویر نیەجاریگتر نائارامی یەقەی خوەرهەڵات ناوڕاس بگریگ ، جویر ئەوەك چوین لەسەدەی گوزەیشت ئی مەسەلەلەبان دەوڵەتەیل ناوچەگەتەقیەوەو بویەسەبەب رویداین چەنەها جەنگ و مرافەلەناونی دەوڵەتەیل ناوچەگەو فرەترین زەرەد ماددی وگیانی لەلی کەفتەوە. بیگومان ئیسەیش هویر رەگەزپەرسی ، ئمجا چەسەرچەوەگەی سستمەیل دکتاتۆری بوون یا هەر سەرچەوەیگ تر ك ئی هویرەلەلی بکەفیگەوە، وەو مەعنا ك رەتەوکردن وەرانوەر گویڕیان ناتگەسەبانی و هیمان دەوڵەتەیل ناوچەگەوەتایبەت دەوڵەتەیل دەوروەر ك کورد لەبانیان دابەشکریاگەو کورد کردنەهەڵقەی دەس ئەو سستمەیل سیاسیەو ئەوەسەوەئارەزوو خوەیان وازی وەچارەنویس نەتەوەی کورد کردن و ئیسەیش وەردەوامن لەبان ئەو ریڕەوەو ئامادەنین وە هویچ شیوەیگ دگان وەهەقەیل رەوای کوردا بنەن، ئەوەیش ك دگان وەپیا نریاگەوەخواست و ئارەزوو ئەو سستمەیل سیاسیەنەویە، بەڵکوو ئەوەسەیا لەکزی ئەوان بویەیا وەسەبەب فشاریگ ناودەوڵەتی بویەلەی سەردەمەك وەپی ئویشن سەردەم وەجەهانگیری یا عەولەمە. ئمجا لەیرا هەرێم کوردستان ئەرا نموونەوەرگریم وەك هەرێمیگ فیدراڵی سەر وەدەوڵەت عیراق و لەیرا وەی قسەی جوان باوگ روحی نەتەوەی کوردە(بارزانی نەمر) دەس وەپی کەیم ك فەرمایش کرد و وت : دیموکراسی ئەرا عیراق و ئۆتۆنۆمی ئەرا کوردستان، ئەیەنیشاندەر دراسەتیگ جوان ئەقڵیەت دەستەی سیاسیەیل ناوچەی رووژهەڵات ناوڕاسە، وەو مەعنا ك هەتا دیموکراسیلەعیراق و ناوچەگەجیگیر نەوگ نەتەوەی کوردیش وەهەقەیل رەوای خوەی شاد نیەوگ، یەیش وەو مەعنا تیەیگ ك گویڕیانیگ لەئەقڵیەت دکتاتۆری و رەگەزپەرسیەوەئەرا دیموکراسی. ئمجا بانگەوازکردن ئەرا دیموکراسی هەر لەسەدەی گوزەیشتەوەتا ئیسەجواو فرەگونجیاگیگ بویە، وەل ئەوەیشا ئەرا گشت ئەوکەس ولایەنەیل سیاسی دەسڵاتدار ناوچەگە، چوینکەدیموکراسی کلتوور وەیەکەوەژیان ئاشتیانەو برایانەسەو هەمیشەکورد حەز کردگەئەرا وەیەکەوەژیان ئاشتیانەو برایانەوەل وەرانوەرەگەیا، وەلی وەداخەوەدوشمنەیل کورد تا رووژ ئمڕوو هەڵویست یا مەوقف چەواشەیگ هەڵوژاننە، وەل ئەوەیشا نیەتوان دگان وەهەقەیل رەوای کوردا بنەن.

> بیگومان قەیرانبوین
> خوەرهەڵات ناوڕاس
> چووگەوەئەرا وجوود چەن
> فاکتەریگ سەرەکی،
> یەکیگ لەو فاکتەر یا
> هووکارەیلیشە هویر
> فراوا نخوازیە لەلای
> سستمەیل سیاسی
> ناوچەگە، یا پەیڕەوکردن
> سیاسەت رەگەزپەرسی
> و باڵادەسی ، یەیش
> وەمەعنای خود بەرزکردن
> و خود خاستر زانین لەبان
> نەتەوەیل تر

هەوڵ سەرکردایەتی کورد ئەرا ریگەچارەی ئاشتیانە وەردەوامە

مەسعوود محەمەد

وەل وجوود هویر و را و پیشنیارەیل جیاواز دەسلاّت تورکی و هەمان وەخت دروسکردن وەربەس و کیشەوگرفت وەردەوام فرەیگ لەلایەن سوپای کۆماری تورکی و مەترسی وەردەوامی زوورم سەران دەسلاّتدار دەولّەت تورکی لەهەر ریککەفتنیگ و لەروی وەروی بوینەوەی هەرکیشەو گرفتەیلیگ ، وەلی وەردەوام و هەمیشەسەرکردەیل کورد لەو ولاّتەهەوڵ جددی دەن لە خاتر وەدیکردن ریگەچارەیگ گونجیاگ و پڕ قا نجاز ئەرا مللەت کورد و کیشەرەواگەی.

ئەحمەد تورك ، سەرۆك پارت کوومەڵگای دیموکرات وەی دویاخرەوەگوورەی قسەیلی ئسپات هەوڵ و تەقلای بی وچان پارتەگەی خوەی کرد ئەرا وەدیکردن ریگەچارەی ئاشتیانەو بنبڕکردن ئەو قەیرانەیلەك لەتورکیا لەباوەت مللەت کوردەوەوجوود دیرن . وەل ئەوەیشا ئشارەت وەئەرك وسەختی و قورسی ئەو کیشەیلەکەیگ و ئویشیگ : ئیمەنیەوگ دەسبەسیاگ بویمن لەوەرانوەر واقع و واز لە هەق خوەمان باریم ، بەڵکوو بایەسەئادەمیزاد جەرگدار وخەباتکەر بویمن تا برەسیمنەخواستەیلمان.

ئەحمەد تورك ئویشیگ : ئی هیز و دەسلاّتەك ئمروو لەولاّت تورکیا حوکم ولاّتەگەکەیگ رخی چووگ لەروی وەروی بوینەوەی کیشەی راسەقینەی مللەت کوردمان، وەل ئەوەیشا سوپا هەمیشەکیشەوگرفت دروسکەیگ لەوەردەم هەر پیشکەفتنیگ ك وەدڵ خوەیان نەوگ. ئمجا ئەگەر بایگ و تەماشای ئەوساوگوزەیشتەبکەیم، ئەوەبیگومان دوینیم ك جەنگ دریژماوەو (٣٠) ساڵەی ناونی کوردەیل وحکوومەت تورکیا وەهویچ شیوەیگ لەجەنگ نەتویەنست توزیگ باروەزعەگەوەرەو نوا بووەیگ و کەمیگ لەو باروەزعەگەخاسەو بکەیگ، نەخەیر وەچەواشەوە.

ئەحمەد تورك سەرۆك پارت کوومەڵگای دیموکرات، لەکۆنفرانس زانکۆ یا جامعەی (بیلگی) لەئەستەمبوڵ وەناو (گفتوگوو ئەرا ریگەچارە) لەقسەیلی ئاشکرای ئەوەکرد، ك جەنگ گوزەیشتەی ناونی هەردوگلا قانجاز واقعییگ وەپرووسەگەنەرەسانگەو هەمیشەلەکیشەو گرفت زیاتر کردگە وئویشیگ، هەر لەوەر ئەوەیش بایەسەدەرس لەو وەسەرهات و رویداگەیل گوزەیشتەوەربگریم ك هەرچەنی هیز سیاسی ئمروو لەتورکیا وەچەویگ پڕ لەمەترسیەوەنوورنەکیشەی راسەقینەی مللەت کوردەوە، وەل ئەوەیشا گشت لایگ ئاگادارەلەوەك چوین سەرۆك ئەرکان لەشکر لە(واشنتۆن) جواو سەرۆك وەزیرەیل و سەرۆك کۆمار تورکیا داوە، وەئەوەك ئەگەر هەر پلانیگ وەدڵ ئەوان نەوگ، ئەوەبیگومان نیەیلن پرووسەگەسەرکەفتگ بووگ، ئی قسەیل سەرۆك ئەرکان لەشکر ریرەو نەخشەی سیاسی ولاّت ئاڵشت کەیگ وەئاراستەی دژ خواستەیل سیاسی و چارەسەری.

دیار وئاشکراس ك لەی ماوەی دویاخرەگویرانکارییگ بنەرەتی لەلایەن هەڵویست یا مەوقف سیاسی دەسلاّت تورکیاوەکریەیگەدی، چوینکەئەوان وەپیان لەیواسەدی زوان چەك و جەنگکردن نیەتویەنیگ هویچ بەرهەمیگ باریگ و هویچ قانجازیگ لەلی نیەکەفیگەوەبیجگەکیشەو سەرژان ، ئمجا هەر ئی سەبەبیشەلەیوا کردگەو فشار خستگەسەبان دەسلاّتدارەیلیان ئەرا ئەوەك بتویەنن روی وەروی ئەو واقع ومەسەلەی راسەقینەی کوردەوە بوون، یەیش وەدەلیل و بەڵگەی ئەوەك ئەوان گام ئاشتیانەنانەوەمەبەس گفتوگووکردن و لەیەکرەسینەوەو نزیکەوبوینەوەلەیەکتر، وەل ئەوەیشا کوردیش ریگەچارەو هویروراّی خوەی پیشنیار کردگە. هەمان وەخت ئەحمەد تورك لەدریژەی قسەیلی ئشارەت وەدەور و پشتگیری مللەت کوردستان کرد لەباشوور تورکیا.

وەراسی هەڵویست وەجەرگ مەردم کورد تویەنست هیز کورد بتەو بکەیگ و پەرەوەپی بەیگ لەپەرلەمان تورکیا، بیگومان وەیەیش کاریگەری خواست و داواکاریەیل کورد لەناوخود و دەیشت تورکیا خاس و ئیجابی و کاریگەر بووگ.

ئەحمەد تورك لەباوەت ئی قسەو ئەرای چوینەیل جووراوجوورەك لە رووژنامەیل ومیدیایەیل رووژانەپەخشکریەن وەئاشکرا باس کەیگ و ئویشیگ : جویر ئەوەك سەرۆك کۆمار تورکیا لەقسەیلی وەتەواوی ئشارەت وەپی کرد، کیشەی مللەت کورد لەولاّت تورکیا گەوراترین وسەرەکیترین کیشەیگەلەولاّتەگە، وەلی هیمان هویچ پرووژەیگ خاس ودڵخوەشکەر لەبان زەوی واقع وەدی نیەکریەیگ لەتورکیاو حکوومەت تورکی ك بووگەمایەی گەشبینی یا تەفائول ئەرا مللەت کوردمان.

وەل ئەوەیشا لەگشتی گرنگتر یا موهمتر ئەو کەش وهەوای ئاشتیەیلەسەك ئەرا دانیشتن وگفتوگووکردن و لەیەکرەسینەوەدروس بویە، چوینکەئی ریگەچارەبیگومان ئەگەر بایگ و دریژماوەبووگ یا وەختی بووگ هەر ئەنجام واقعی وچارەنویسساز لەلی کەفیگەوە.

وەشیوەیگ گشتی ئەوەسەك گرفت و کیشەی کورد لەدەیشت و لەناو ولاّت تورکیا وەئاشکرا هس وەپی کریەیگ و کەفیگەوەرچەو، وەلی کیشەگەقویلەوبوین خوەی لەیرا خەیگەدەیشت ك ئەویش ئەوەسەهویچ لایگ نیەتوایگ روی وەروی کیشەگەبووگەوەو گام چارەسەرو خاس و گونجیاگیگ ئەرای بنەیگ . ئەوەسەفرەجار ژنەفیم و لەفرەشوونەیلیش هەر باس لە(ئاشتی ودووسی) یا باس لە(وەخشین گشتی) کریەیگ، وەلی ئەگەر بایگ و وەجوانیەوەتەماشای مەسەلەگەبکەیم، دوینیم واقع مەسەلەگەجووریگ ترەو (وەخشین گشتی) نیە، بەڵکوو مەسەلەی هەق رەوای (مللەت کورد)ەو بایەسەوەجوانی و ریك وپیکی چارەسەر بکریەیگ..

سەردەم یاسا و وەدی هاتن حەق یا مافە نەتەوەییەگان

کوردەوان نەقشبەندی

ئەو سەقامگیری سیاسی وئەمنیەباڵ کیشاسەمل هەرێم کوردستان تەنیا بەرهەم خوین وخەبات مللەت کوردستان نیەبەڵکم دەسکەفتیگ نەتەوەییەوشایەد نەوەی تازەی مللەتەگەمان زیاتر لەئیمەسوود و نەف لەلی بووەن ولەسایەی شەکەتی دەربکەن؛ هەر وەی خاترە دوینیم وە شیوازەیل جووروەجوور و لەچەندین لایەنەو کار ئەراشیوانني کریەی.

لەئاست یاموستەوای کوردستانیش بەعزی کارەیل ورەفتارەیل ئەرا رەسین وەدەسلاَت کریەن وئەرا ئەو مەبەسەگامەیل رەوا ونارەوا ئەڵگیریەن وگامەنارەواگان رەسینەسەئەورەگ وینەیا تەسویر کورد لە وەرچەو ناحەزەیل ودوژمنەیل ناشرین کەن؛ ئەوانەهیمانی نیەزانن ك هەرێم کوردستان ئەو کەشتی یا سەفینەی رزگار بوینەك گشت هاووڵاتیەیل کوردستانی سواری بوینەو خودا نەکردەهەر زەرەدیگ برەسیگە ئەو کەشتیە زەرەد رەسیگە گشت سەرنشینەگانی وگیانیان کەفیگە خەتەر. بەڵی ئی کەشتی کوردستانیەپەناگای ئەمینیگەئەرا سەرجەم مللەت کورد لە سەراسەر جەهان وگشت وە ئومید وگرنگیەو چەو برینەسەئەو کەشتی ئیمە؛ لە شوین ئەوەگ لەسەردەمانیگ وەدەس خوەمان لەناوراس دەریایگ لەدوژمن وسەگماسی یا قرش وسیاوێمن ونزیك بوی کەشتیەگەمان غەرقاوبووگ؛ وەلی لەخودا وەزیای بووگ ئیسەکەشتیەگەکەفتگەسەری وگامەیل ئارام وجیگیریگ وەرەو کنارسەقامگیری ئەڵگریگ وکەشتویانەگان یا ئەوانەگ سوکان کەشتیەگەهادەسیان ئاست بەرزیگ لەهونەر دەریاوانی لەخوەیان نیشاندەن وسەرنشینەیل کەشتیەگەیش زانن تەنیا وەل خاوەن ئەزموون یا تەجروبەگان تویەنیم برەسیمە کنارسەرفرازی. مللەتەگەمان ئەرا وەدی هاوردن ئامانجەنەتەوەییەگانی دەریایگ خوین رشانگەو وەل ناحەزەیل وهاوسایەیلیش سەبر ئەیوب داشتگە، فدرالیەت وعیراق نوو وسەرۆکایەتی کۆمار و سەرۆك دبلۆماسیەت ئەو دەوڵەتەك تاچەن ساڵ لەیەوەر ئەرا مللەت کوردستان رژیم ومەملەکەت مەرگ بوی هەر لەیوا وەئاسانی ناتگەسە دەس؛ ئەو قورساییە ك کورد لەعیراق وناوچەگەدیریگەی شایان ئەوەسەك قوربانی زیاتر ویەکیەتی بتەوترە؛ ئەوانەگ هانەو باوەرەك هەرەشەلەبان نەتەوەی کورد کووتایی وەپی هاتگەودوژمن وشۆفینیەیل وەۆ ئاسانیەدەس لەسەرمان ئەڵگرن نەگ تەنیا خەو دوینن بەڵکم لەکابووسیگ ترسناك ژیەن وشایەد وەختی بانە خەوەر عەقڵ وتوانای قسەکردنیش لەدەس داوین؛ وەلی مللەتیگ خاوەن ئەو هەمگە شەهید و ئەنفال وکیمیاواران کریاگ وخاوەن سەرکردەیلیگ جوور تاڵەبانی وبارزانی ك وەیەکەو هاوکیشەسیاسیەگان کوردستان وعیراق وناوچەگەدیاری ئەکەن وخەم مللەتیگ چل ملیۆنی ئەڵگردنەفەرەئاساییەئەرا؟ تا ئستیعاب ئەو هات وهاوار تازەی هەرێم کوردستانەبکەیگ؛ لەوەختیگ لەئەزموونیگتر دیموکراتی نزیکەو بویمن دوینیم گشت چەو برینەسەپارت دیموکرات کوردستان ویەکیەتی نیشتمانی کوردستان تا بزانن چوین ئەو قوناغ دیموکراتیەوە ئارامی هیلنەپشت سەر و شایەد مللەت کوردستان لە شوین هەڵوژاردنەگان چشت زیاتریگ لەو دو هیز سەرەکی وخاوەن تەجروبەبتوان؛ لە ئاست ناوخوەی کوردستانیەیل نووەو بوین وئسلاحات ئیداری وپلان ستراتیجی توان؛ مللەت کوردستان چەوەری کەیگ کاندیدایل یا مورەشەحەیل ئەو دو حزب سەرەکی کوردستانەلەپەرلەمان وحکوومەت مەردمانیگ بوون ك ژان وئازار مللەتەگەیان بزانن وخاوەن گوزەیشتەی پاك وئەکادیمی بوون؛ بایەد نەوەی دویای راپەرین وئافرەتەیل وروشنهویرەیل جی خوەیان لە پەرلەمان وحکوومەت داشتوون؛ بەڵی داشتن تیکەڵیگ لەیاساناس وپیشمەرگەو سیاسەتمەدار وروشنهویر لەقەوارەی ئیداری وپەرلەمانی تازەزامنکەر مەنن وسەرخستن ئەزموون هەرێم کوردستان ورەسین وەمافەنەتەوەییەگانە؛ بایەد ئەوانەیش ك وە ساز ودوهوڵ بیگانەیل وئەیەکەوئەوەکەئەڵپەرگەی نەشاز کەن سوود لەی دیموکراسی هەرێم کوردستانەبووەن ولەشوین دوینستن ئەنجام هەڵوژاردنەگان لە نوو حەساوەیل خوەیان لەیەکەو بیەن و هەر لە ئیسەوەحوکم وبڕیار تانەداین ئامادەنەکەن.

مەرج یا شەرتەیل لە شوون نێچیرڤان بارزانی

گوڵ سوو

لەوڵاتەیل جەهان سێیم یا وڵاتەیل کەم دەس وەختیگ دەسڵات ئاڵشتەو کریەیگ بووگەبایس وەدی هاتن کیشەو خەراوی و وەربەسیل فرەیگ. وەلی لەهەرێم کوردستان چشت جیاوازیگ وەل ئەو وڵاتەیلەدوینیم وەی خاترەك ئەو سەرۆك ئەنجوومەن وەزیرەیلەك لەشوون ریزدار نێچیرڤان بارزانی دەس وەکار بووگ ئەزموونەیل تازەیگ ها لەوەردەمی ك ئەوانەیش چوینیەتی چاودێری لەدەسکەفتنەیل حکوومەت نێچریڤان بارزانی لەگشت بوار یا مەجالەیل سیاسی و ئابووری و کوومەڵایەتی و رووشنهویری نەگ ئەو کیشەیلەك لەسەرۆکەیل گوزەیشتەوەجی مەننە. کوردستان عیراق لەی چەن ساڵ دویاخرەپیشکەفتنەیل فرەیگ وەدەس هاورد و خزمەتگوزاریەیل فرەیگ پیشکەش کریاس لەوانەیش دامەزرانن بنایەیل و ریەیل تازەو پیلەیل. لەلایەن ئابوورییش تەقالایل ریزدار نێچیرڤان بارزانی و پەیوەندیەیل شەخسی بویەبایس هاوردن سەرمایەگوزاری بیگانەئەرا هەرێم و بتەو کردن پەیوەندیەیل سیاسی و دبلۆماسی وەل وڵاتەیل جەهان ك سەرکەفتنەیل فرەیگ لەی بوار وەدەس هات. رێزداریان هەمیش نەخش یا دەور بتەویگ ئەرا ئاشکرا کردن سروشت یاتەبیعەت مللەت کورد و حقوقی ئەرا جەهان بیگانەداشت. لەلایەن مەحەلیش دیمن ك رێزداریان توەنست وەل باوەت یاسای نەفت و غاز کار بکەیگ و تەقالا کرد ك ناکووکیەیل وەدی هاتگ وەل لایەنەیل داخلی لەریگەی گۆفتگوو چارەسەر بکریەیگ. دیدارەیلی لەناونی بەغدا و هەولیر لەبەرژوەندی یا مەسڵەحەت گشت مللەت عیراق بوی و تویەنست نیەت خاس و دووسانەی کورد لەوەراوەر حکوومەت ناوەندی یا مەرکەزی ئاشکرا بکەیگ ئەوەیش لەدژ یا زد تەقالای بەعزی لایەنەیل شۆفینی ك تەقالا کردیان پەیوەندەیل ناونی دولایەن بشیونن. سیاسەت سەبوورانەی لەوەراوەر دەس دریژیەیل تۆرکیا ئەرا بان خاك هەرێم کوردستان و تەقالا ئەرا چارەسەر کردن باوەت کورد لەریگەی گفوتگوو یەك جار تر نیشان دەیگ ك کورد گشت تەقالا کەن ئەرا ئاشتی هەمیشەیی. ئیمنەنیەویشیم ك ك رێژەیا نسبەت سەرکەفتن ئەی حکوومەت سەد لەسەد بویەوەلی نسبەت وەگوزەیشتەسەرکەفتن گەورا و ئاشکرایگ وەدەس هاتگە. هەمیش بەرپایی شمارەیگ لەکۆنفرانسەیل ناودوڵەتی و عەرەبی وەتایبەت کۆنفرانس دووسی نیشتمانی بویەبایس ك هەرێم کوردستان شوون گرنگیگ لەناوچەگەپەیا بکەیگ وخەوەر شار هەولێر پایتەخت و چالاکیەیلی لە رووژنامەیل جەهانی پەخشەو کریا. تەنانەت ئاشنایی جەهان وەل کورد لەریگەی سەلاحەدین ئەیوبی کویەنەو بویەو سەدان کەسایەتی یا شەخسیەت داهێنەر کورد لەبوار یا مەجالەیل سیاسی و رووشنهویری و زانستی سەرهەڵدانەئەرا بەرزەو کردن ناو کورد لەجەهان. ئەی حکوومەتەئاشکرا کرد ك وەمەسئولیەتەیل خوەی پابەند بویەو توەنستگەوەل گشت هیزەیل سیاسی لەمەیدان هەرێم وەیەك شیوەکار بکەیگ و سەرمایەگوزاری بیگانەوەرەو هەرێم بکیشیگ نەگ کاریگ بکەیگ ك بوونەدوشمنیگ ئەرا کورد ك ئەی باوەتەیەکیگ لەگەوراترین دەسکەفتنەیل هەرێمە.

کورد فەیلی و کارەسات گوزەیشتە و مەویسی ئمڕوو

عبد الكريم الصراف

هەوەوجوورەگشتدان ئەزانن کورد فەیلی چین یا شەریحەی عیراقی رەسەنیگن ریشگ قویلیگ لەمێژوو یا تاریخ ئی وڵاتەدیرن هەمیش هەڵوێست یا مەوقفەیل نیشتمانیگ داشتن ودیرن وهویچ وەختیگ قەبوول وەداگیرکردن عوسمانی نەکردن. وبەشداری کردن لەگشت راپەرینەیل مللەتەمان دژ وە ئستعمار وزڵم وزوور وبەندایەتی یا عبودیەت . وەی چینەهەڵوێستەیل لەدیفاع کردن رەسەن یا ئەسیلیگ داشتن وەتایبەت هەڵوێستەیل نیشتمانیان لەرووژ هەیشت شوبات سیەساڵ رابەر شەهید عەبدولکەریم قاسم لەعولویەدەرچوین وەرەو وزارەت دیفاع. وگشت (١٩٦٣) وهەر وەختی بەیان ئنقلاب شوبات دەر کریا گشت لەماڵ رابەر عەبدولکەریم قاسم شوونەری ئەکردن پیشوازی لەعەبدولکەریم ئەو مەردمەکلەو دان وداوای چەك یا سلاح لەلی کردن تا کردن وسەڵامی بکەن ولەشانی بووسن . وهەر وەختی ئەرای دیفاع وەملی بکەن نەتویەنست وە ئەو سەیارەلەتی ناوچەعەگدلئەکراد رەسی بکەن هەلەو شوونەوسان ئمجا کوردەیل بوین فیشتر ری بکەن عەبدولکەریم چوین ئەویش فەیلی وەرەو سیارەگەی عەبدولکەریم موحەرکەگەبکاد نەوا ئیشارەت وە سایقەگەدا تا کوور لەشوون یەعەبدولکەریم ئەزیەت کەسیگ بدا. دویاجاریش لەشوون یەعەبدولکەریم بچید وئەو رجا لەلیان کرد ری لەوەراوەری واز بکەن تا وەسورعەت بچید وئەو پیلان یا موئامەرەلەناو بواد. وەلی ژن گەورایگ لەعومر قەبوول نەکرد داخۆازی رەهبەرەجی وەجی بکریەیئمجا ژنەگەدەس نانەو گیری و وتەپی گیانمان قۆرباند چوین ئەخۆازد وەتەنیا بچد من ٣ کور دیرم وخاس ئەزانن چەك وەکار بوەن بیلا وەلد بییەن .ئمجا لەشوون ئی قەسیەیلەعەبدلکەریم ماچ بان سەر ژنەکرد و وتەپی داڵگەگیانم قۆربان وفدای ئی مللەتەسەوئەگەر خواستم ونیازداشتم داوا لەکورەلەد ئەکەم دەسمیەتم بدەن

و لە یە یش خۆدا زیاتر وتەپی وەئومید ئی گرفتەئەکەیمن. وئی چین چارەسەر وحەل ئی گرفتەئەکەیمن. وئی چین وسەختیەیل یا شەریحەلەکوردەیل فەیلی لەوەراوەر ئنقلابەیل وسەختیەیل وەقارەمانی وشەجاعەت ئەرای چەن رووژ لەشوون شەهید بوین رابەر عەبدلکەریم قاسم وسان. وەی خاترەئەو کوشتارەیل وبیرەحمانەوئەوهەڵوێست شەریفەوئی دووسداشتن نیشتمانیەئەرای ئەو کینەتیاحقد تایفی وشۆفینیانەوەمل ئی چین یا شەریحەوتویش زوڵم وغەدر لیکریاگەلەلی وەیچوورەئی چین یا شەریحەوتویش زوڵم رژێم سستمەیل سەرکوتکەر وزاڵمیگ هات. وەتایبەت لەسەردەم رژێم لەناوچگ، چوین شناسنامەی‌عیراقییان لەلیان بریا وزندان روولەیلیانیش کریا وفیشتریانیش لەساڵ ١٩٨٧ کریان ئەودار وە شیوەی‌وەحشیانە وبەربەرییگ خێزانەیلیان دەر کریان وەدەس نانن وەمل گشت موڵك وماڵەیل وسەروەت وسامانیان ولەوەزیفەوکارەیلیان تار دریان . ولەشوون یەك ئی هەم وغەمەوەمل ئی نەتەوەمانەوەرمیان ولەناوچوین بت زوڵم ودەس دریژی ئەڵگیریا کوردەیل فەیلی خوشحاڵەوبوین و وتن دی ئەو حەق وحقووقمانەك لەلمان بریا ئەیەریمنەو ولەبان ئەو هەمگەساڵەیل زوڵم وخوسەوبی بەشیەئەوەحەقوقمان کریا قەرەبوو وتەعویز ئەکریەیمن وقەدروقیمەت مەعنەوی وپویلی ئەیاتەو ئەدەسمان وەتایبەت خوەیان وەراس لەنەیار یا موعارەزەی نیشتمانی دەس داشتن .

وەلی گشت ئەومید هویچ ئی وئارزوەیلیانەجوور خاویگوی هالی چارەنویس جی وەجی نەکریا چوین تا ئەلئان هالی چارەنویس جاری موڵك روولەیل کورد فەیلی نادیاریە. وەفیشتریانیش جاری موڵك وماڵەیلیان وەدەس نەبردنەوە سەبب روتین ودژوارکردن یا تەعقید دعوەتەیل موڵکیەت. وفرەیش لەلیان هەس تا ئی وەختمانەهویچ بەڵگەنامەوشناسنامەی‌عیراقییان نەدریاگەس ئەودویا وپیان. ولەیرەو ئی پرسیارەئەکریەی‌ئایابایەد دەرد ومەینەتی وسەختیەیل ئی چین عیراقی خەباتکەرەلەوەخت وزەمەن ئازادی ودیموکراسی‌ودادگەری یا عەدالەت دریژەبکیشی وەراس یەکار غەریو وئەڵاجەوی وعەیبیگەلەیەی‌وەخت . بیلا وەل یەکەو دەنگمان بەرزەو بکەیم ئەرای دیفاع کردن وەمل وشەیا کلیمەی حەق وداوایش بکەیم روتین لەناوبچی وکارەیل وئجرائاتیگ جی وەجی وەکار بووریەی‌تا هەرکەحەقیگ دیری لەسای وڵات خاس ودەسوازی لەبان بنەرەت وئەساس دادگەری ویاسا یا قانوون بواد ؟.

مەسەلەی کورد لە تورکیا

دڵشاد یوسف

لە و ە ختیگ
سەرۆك تورکیا ئعلان کرد ك
قوناغ یا مەرحەلەی هاوکاری وەل کیشەی کورد

دەس وەپی کردگە و بویە بایس ئەنجام گرتن گفتوگووەیلیگ لە مەیدانەیل حکوومەتی و سیاسی, دادگای ناودوڵەتی سەرلەنوو بریار یا قەرار دا ك گوێل سەرلەنوو ئەرا دادگا بکیشیگ ئەوەیش وە بۆخت گوم بوین داراییەیل لە کووتایی ساڵەیل نەوەدەگان سەدەی گوزەشتە. گشت لایەنەیل سیاسی و لیبرالی لە توریکا ئەی باوەرە دیرن ك عبدوڵلاّ گوێل کلیل یا مفتاح چارەسەر کردن مەسەلەی کوردە وەلی ئەی پرووسە پیشکەفتنیگ وە دەس نیەتیەریگ ئەگەر گشت حزبەیل ئۆپۆزسیۆن و رووشەنهویرەیل و وەتایبەت میدیاکارەیل یا ئعلامیەیل لەتی بەشداری نەکەن هەردەسپیشخەری یا موبادرەی داخلی وە هاوکاری و ریکخستن یا تەنسیق و بەشداریکردن گشت دەستگایل دەوڵەت و حزبەیل ئۆپۆزسیۆن نیاز دیریگ, و لە وەختیگ باوەت کورد لە تورکیا باوەت داخلییگە بایەد وە ریککەفتن گشت لایەنەیل داخلی چارەسەریگ ئەرای پەیا بکریەیگ. حزبەیل کوردی و لە نوای گشتیانیش پارت کوومەڵگەی دیموکرات لە دەسپیشخەری یا موبادەرەی گوێل پیشوازی کردن و ئعلان ئامادەیی کردن ك لەلی پشتگیری بکەن و دەسمیەت بیەن ئەرا سەرکەفتنی. وەلی باوەت گرنگتر یا موهمتریگ وجوود دیریگ ك ئەوەیش هەڵویست یا مەوقف لایەنەیل

ئۆپۆزسیۆنە و
لەنوای گشتیانیش پارت
مللەت کۆماری وە سەرۆکایەتی دەنیز بایکل و

پارت جموجویل نەتەوەیی وە سەرۆکایەتی دەوڵەت بەخچەلی. لەوەختیگ هەڵوێست یا مەوقف ئەی دو حزبە وەل یەکەو جیاوازی دیریگ وەلی هەڵویست یا مەوقف پارت مللەت کۆماری گرنگی یا ئەهەمیەت فرەتریگ دیریگ وەی خاترە ك توانایی زیاتریگ دیریگ ئەرا هان داین لایەنەیل علمانی وە ئامانج یا هەدەف بەشداریکردن لەی پرووسە. هەوجوورەگ وتیم هەڵوێست یا مەوقف پارت کۆماری کاریگەری خاسیگ لەبان چالاکەو کردن لایەنەیل سیاسی داشت وەتایبەت لەشوون ئەوەگ دەنیز بایکال سەرۆك پارتەگە ئعلان کرد ك پارتەگەی لەباوەت کورد پلان یا خوتەیگ دیریگ . لە پلان یا خوتەی بایکال کوومەلیگ لە پیشنیار یا ئقتراحەیل زامن کریا ك لە سەرتایان پیشنیار یا ئقتراح دەعوەت کردن کورد ئەرا دامەزرانن ئایندەی تورکیا وە شیوەی هاوبەش و ئعلان عەفوو گشتی و کووتایی هاوردن وە پرووسەیل تیرۆریستی و دویرەو خستن جایل جوانەیل لە ناوچەیل کوردنشین لە توور یا شەبەکەیل مافیا و تیرۆریستی و بەشدارکردنیان لە دام ودەستگایل دەوڵەت. وەلی پارت جموجویل نیشتمانی وە سەرۆکایەتی دەولەت بەخچەلی لەی باوەتە توند بوی و دەسپیشخەری یا موبادرەی حکوومەت تاوانبار کرد و وت ئەی دەسپیشخەریە لە دەیشت وڵات دیاری کریاس ك هالە دژ یا زد قسیەیل عبدوڵلاّ گوێل ك وت باوەت کورد باوەتیگ داخلیەو و خوەیان بایەد چارەسەریگ ئەرای پەیا بکەن. ئیمنە لەیرا ئەی پرسیارە ئەرامان ئاشکرا کریەیگ ك ك ئایا ئەی دەسپیشخەری یا موبادەرە ئەرا چارەسەرکردن مەسەلەی کورد سەرکەفیگ یا نە؟

هەر لەسەرەتاوەوشەیا کەلیمەوجوود داشتگە، بیگومان ئادەمیزاد دروسکریاگ یا مەخلووقیگ قسەکەرە، وشەیش هووکاریگەئەرا ئالشت وئوولشتکردن ماریفەت و ئەزموون لەناو مەردم کوومەلگا. وشەیا کەلیمەبویەسەبەب پەیاکردن زوان و دویاخریش زوان خوەی دەرخست وبویەبنەرەت تاریخی ئەرا پیکهاوردن فەرهەنگ و کەسایەتی هەر مللەتیگ. وشەشەرەف گەورایگە، ئمجا وەختیگ هاتیدەقسە، مەعنای ئەوەسەجیگەی باوەرید، بیگومان وشەگفت و پەیمانەو ریککەفتیگەلەجوورەزوانیگ لەناو دەولەت وکوومەلگا، دەولەت پەیمان یا قەول دەسەوەرکردن ئاسایش ودادپەروەری یا عەدالەت دەیگ، لەوەرانوەر ئەوەیش هەر کوومەلگایگ بایەسەگووش بگریگ لەدەسلات وقانوون . ئمجا ئەگەر ئی هاوکیشەیشەسەنگەتا بوی، ئەوەبیگومان نارەزایی تیەیگەدی و دویای ئەوەیش یاخیبوین و شوورش بەرپا بووگ. وەل لەدایگبوین (سیاسەت) وەك کەرەسەیگ ئەرا وەریەوبردن مەردم کوومەلگا، نرخ یا قیمەت وشەوەك هووکاریگ ئەرا رەسینەوەلەدەولەت سولتان و مقەیەتیکردنەگەی بەرزەو بوی. وشەزوان

ناشرینکردن زوان رەسانن یا ئعلام

غەسان ئەلئمام

ئاراستەکردن و رینمایی بویە، ئمجا یەکم (وەزیر ئاراستەکردن) ئەو کەسە بوی ك قسەکەر رەسمی سولتان بوی ولە هەمان وەخت وەناو سولتانەوەهاتیاگەناو مەردم ناوچەو بازارەیلەوەو زەنگیگ وەدەسیەو بوی و دیاگ لەزەنگەگەو مەردم ناوچەگەجەمەو کردیاگ لەوەر خاتر ئاشکراکردن فەرمانەیل وبریارەیل دەولەت و خواست جی وەجیکردنیان. لەکووتاییش وەختیگ قسەیلی تەواو کردیاگ داوا لەمەردمەگەکردیاگ وەدلیگ پاك و بیگەردەوەدوعای خەیر ئەرا (سولتان) بکەن تا خودا عومری دریژ بکەیگ وسەرکەفتگ بووگ لەکارەیلی، ئمجا لەسەرەتایەیل سەدەی رووشنهویری و شوورشەیلەوەچشت ترسناکیگ ئەرا ئەو وەزیرەپەیا بوی، ك ئەویش وتار یا قسەیگ سیاسی بوی ك سحر وشەزانستیاگ. بیگومان قسەکردن هونەر رەسانن کویەنیگەوجویر ئەوەك باس کردیم تاریخ کویەنیگ دیریگ، لەوەخت خوەی فرەیگ لەقسەزانەیل وقسەکەرەیل هەر وەگوورەی چەو ئایەمەگەزوانی خوەنستیانەوە، ئەوسا مەردم چیانەکنار دەریایەیل و لەوەرانوەر هاژەو دەنگ شەپۆل یا مەوجەیل مەشق لەبان قسەکەری کردیان ، لەلای عەرەبیش خاسترین قسەئەوەسە(کورت و پر مەعنا بووگ)، چوینکەرەوانی قسەکردن (کەم قسەکردن و پوختی قسەکردنە)، لەیوا دیارە(حەجاج کور یوسف سەقەفی) یەکیگ بویگ لەخاسترین قسەکەرەیل عەرەب، چوینکەعیراق گیر کردویگ لەحوکم ئەمەوی و لەقسەیگ (حەجاج) وتەمەردم عیراق (یا اهل الشقاق والنفاق ، انی واللهلاحزمنکم حزم السلمەولاچربنکم چرب مواجع الابل) . وەلی ئمروو داخەگەها لەورا ك هیمان نەوەیل ئەو مەردمەخەریك کیشمەکیش ونیفاقن لەناو یەکتری، ك وەل پیشکەفتن رەسانن ئەلیکترۆنیەوەکاریگەری قسەکاری سیاسی رەسیەپلەی بەرزیگ جاریگ ئەوان هەر لەی لایەنەوەفرەدویاکەفتگن .(لینین) قسەکەر وەتوانایگ بوی ، وەلی (هتلەر) لەگشت ئەوانەك سەردەم خوەی خاستر بوی و شایەت تاریخیش ئی جوورەقسەکەریگ وەخوەیەوەنەویگ، ك وەقسەیل گەرمی مللەت ئاگادارەو کرد و دەیەها ملیۆنیش وەهویر فاشیەت وەك (میگەل) رەوانەی سەنگەرەیل جەنگ جەهانی دویم کرد و دارەیانەکوشت. لەسەدا بیس، خاسترین قسەکەر لەناو عەرەب دوان بوین : (سعەد زەغلوول و عەبدولرەحمان شابەندەر). ئەوە بوی (شابەندەر) چین رووشنهویرەیل مسر گردەخوەی لەباوەت عرووبەت و سۆشیالستی ومارکسیزم ، ك ئی چشتەیلەوەلای رووشنهویرەیل ئەو سەردەم مسرەوەچشت تازەیگ بوین . وەلی (عەفلەق و بیتار)خوەشبەختانەهویچکامیان قسەکەر نەوین، تەنیا (عەبدولناسر) قسەکەریگ خاوەن فەساحەت بوی و گشت شیوەزوان مسری قسەکردیاگ و یەکم سەرکردەیگ بوی لەعەرەب ك رەسانن ئەلکترۆنی (میکرۆفۆن) وەکار هاورد لەقەسەکردنەیلی .

بیگومان هەر لەی باوەتەوەولات لوبنان ئەشکەفت قسەکەرەیل بوی، ئەوسا خاسترین و رەوانترین قسەکەریان پیاگەیل دینی مەسیحی بوین، وەلی وەداخەوەئمروو سیاسەتمەدارەیل لوبنان تا رادەیگ زوان نەتەوەگەی خوەیانیش وەتەواوی نیەزانن، ئەوسا تایفەگەری و تیرەو هووزایەتی بنەمالەو ئەشرەتایەتی و کەسایەتی پەرستن تیر خوەی لەمەردم کوومەلگا وەشان و ئیسەیش زوان قسەکردن بویەسە مایەی ناشرینکردن کەسەیل سیاسی و دەسلاتدار و ریز ئنسانیەت لەوەرچەو نیەگیریەگ.ئمجا ئیسەمەبەس باسەگەمان لەوەسەك سووکایەتی و ناشرینکردن کار سیاسی بویەسەسەبەب بی قیمەتکردن زوان رەساننیش، راسگوویی لەوشەنەمەندگە، ئاست بەحس و لەیەکەودانەیل فرەداوەزینە، وە جووریگ وەختی رووژنامەیل خوەنیمنەوەیا گووشگریم لەهەوالیگ یا قسەیلیگ سیاسی لەقسەکەرەیل رەسمی عیراق و لوبنان و فلستین، هەر یەکیگ ئەرا خوەی رای جیوازیگ دیریگ وهویچ خەیریگ نیەتوایگ ئەرا کەس وەرانوەری و هەر بەرژەوەندی خوەی توایگ و تەنیا خەیر ئەرا خوەی توایگ، لەی وەختیشەرەسین وەریگەچارەمەحال و ستەمە، لەدەم سیاسەتمەدارەیل و پیاگەیل سونی و شیعەزەحمەتەراسیەیل ئاشکرا بکریەن و بتویەنیم برەسیمنەحەقیقەت لەعیراق .

ئیمەلەیوا فامستیمنەك ئسلام سیاسی یا وەئسلامکردن سیاسەت، زوان رەسانن پرچ وپاکەو کەیگ و، وەرەفتارەیل دینی تەمیزیانەو کەیگ و مقەیەتی لەلیان کەیگ، وەلی وەچەواشەوە، لەی رووژگار وسەردەم تازگەری و تەکنۆلۆجیەئەگەر هەر کەسیگ بایگ و تەماشای سایت ئەنتەرنێت بکەیگ چشتەیل فرەئەللاجەویگ کەفیگەوەرچەوی، تەماشا کەید جەنگ و مرافەیگەلەناونی پیاگەیل دینی و ریکخریاگ و دامەزریاگەیل دینی، ك ئەویش وەفەتوای جووراوجوور و لەدژ یەکتری قسەکەن و تاوانبار یەکتری کەن، ئەیەبیجگەخراوداین و قسەی ناشرین وناپەسەن و رینمایی و هووکارەکردن ئەرا چوینیەتی وەکارهاوردن چەك و دەرسداین و هووکارەکردن مەردم لەبان کارەیل ناجوور و چوینیەتی لوغمناین و خودتەقاننەوەو کافر کردن ئەی و ئەو و کالین خوسەو کینەت لەدل یەکتری و چوینیەتی کوشتن وەجەم مەردم بیتاوان.

ستەم کوومەڵایەتی لەناو پەیوەندیەیل کوومەڵایەتی

کازم زراڕ

یەکیگ لەو شیوازەیل شەڕەنگیزەك کەسەییگ ئە نجامی دەن وەمەبەس خودچەسپانن ونیشانداین دەسلاَت و چەوسانەوەی کەسەییگ دیاریکریاگ یا کەسەیل دەوروەر، ئەویش ستەمکردنە.

زوورم مەردم وەختیگ گفتوگوو یا قسەیگ ژنەفن لە بان دیاردەی ستەمکردن یەکسەر هویر لەوەکەن ئەو ستەمکردنە دەسدریژی کردنە لەبان ماڵ ودارایی مەردم و سزاداین و رشانن خوین و شەرەنگیزی کردن وەرانوەر کەسیگ، ئەویش وەجووریگ گشت کەسیگ هس بکەیگ ك ئەو کەسە تاوان ئەنجام دەیگ و ستەم لە کەس وەرانوەر کەیگ، وەلی مەردمان فرەیگیش لەجوورە ستەمیگ تر بیئاگان، ك ئەویش ستەم کوومەڵایەتیەو مەبەسمان لەلی ئەو ستەم مەعنەویەسەك لەلایەن بەعزە کەسەیلیگە وەئەنجام دریەیگ وەرانوەر کەسەیل دەوروەر لەوەخت رەفتار کردن، ك لەتی زەرەد رەسنیگە دەروین تاکەیل، ئمجا پەیوەندی کوومەڵایەتی لەتی وەرەو فەوتیان و کەمەوبوین خوەشەویسی و بەرپاکردن ناخوەشی وگرفت چووگ وەك:

١- جیاوازی نیشانداین دایگ و باوگ لەناونی مناڵەیلیان: یەیش وەجووریگ خوشەویسی یەکیگیان لەواکەی تر یا تاریفکردن و باسکردن مناڵیگیان و نازوەپیداین فرەیگ و گەوراکردنی لەبان مناڵەیل تر و دابینکردن وازی و هەوەجەیلی، ئمجا دی وەی رەفتارەلەیوا کەن ك خوسەو کینەت و شەرەنگیزی لەناو مناڵەیلیان دروس بکەن.

٢- ستەم پیاگ وەرانوەر ژنەگەی: یەیش ئەو رەفتارەیل تون وتیژ و ئەو قسەیل ناخوەشەگریگەوەك پیاگ ئەنجامی دەیگ وەرانوەر خیزانەگەی، یا بیبەشکردن ژنەگەی لەو هەقەیلەك پرووسەی هاوسەرگیری لەبانی بنیات نریاگە، لەوانەیش : شکانننەوەی ژنەگەی لەوەرچەو مەردم و نەوین زوان خوەشەویسی ونیشانداین نارەزایی لەوەرانوەری وگشت ئەو کار و رەفتارەیلەك ژنەگەکەیگەی .

٣- ستەم ژن وەرانوەر پیاوەگەی: بەعزەژنەیلیگ هەس، حەز کەن کۆنترۆڵ ماڵ بگرنەدەس و، وەگوورەی ئارەزوو خوەیان رەفتار و هەڵسووکەفت بکەن، دی وەردەوام ئەمر لەبان پیاوەیلیان کەن و، وەچەویك سووکەوەتەماشای پیاوەیلیان کەن و هەر خوەیان بریاردەرن لەبان گشت کاریگ ، یا وەختی پیاوەگە قسەیگ کەیگ قسەگە وەپی بریگ و حەز کەن لەقسەو فرەوتن و لەبان بویچگترین کیشەیگ دروسکەن.

ئەیانەو چشتەیل تر لەو ستەمەیل کوومەڵایەتیەك وە شیوەیگ ئاشکرا دیارن و رەنگەودانە لەناو کوومەڵگا ك هەرچەنی مەردمان فرەیگ جویر کیشە یا ستەمیگ تەماشای نیەکەن، وەلی هەر دیاردەیگ ناشرینە لەناو مەردم کوومەڵگا و پەیوەندیەیل کوومەڵایەتی.

خودسزانن چارەسەر نیە

رەوەست نەوزاد

ئەگەر ژنەیل لە رووژەیل ژیانیان تویش چەنەها کیشەی جووراوجوور بوینە وە تایبەت وەل هاوسەرەیلیانا، ئەوە پیاگەیلیش وە هەمان شیوەی ئەوان رووژانە کیشەو گرفت یەقەیان گرتگە، وەلی وەل ئەوەیشا فرە وەکەمی ژنەفیم پیاویگ وە سەبەب کیشەی خیزانیەوە خوەی بسزنیگ، ئەیە لەوەختیگ ژنەیل هان لەو باوەرە ك ژن و پیاگ لە گشت هەق و هیز و تواناو هویرەوکردنیان جویر یەکن و هویچ جیاوازییگ نەیرن، وەلی ئایا لەوەرچە خودسزانن زیاتر لەلایەن ئەوانەوە ئەنجام دریەیگ؟

ئەگەر ئادەمیزاد وە سەبەب پاشیلکردن هەقەیلی لەلایەن کەسەیل ترەوە یا تون وتیژیکردن وەرانوەری یا وەسەبەب خراوی بار داراییەوە هویر لە خودسزانن یا جوورەیل تر خودکوشتن بکرداگ، ئەوە بایەس بوی وە دەیەها هەزار ساڵ وەرجە ئیسە ژیان ئادەمیزاد لەبان گووشەی زەوی وەرەو نەمەندن بچیاتاگ، چوینکە وەختیگ ئادەمیزاد چەوی لەژیان واز بوی و لەیەکم سەعاتەوە تا ئەو رووژە وەخاك سپاریەیگ بایەسە وەل کیشەو گرفتا ژیان بووەیگە سەر و بتویەنیگ وەرگەی گشت ناخوەشییگ بگریگ، لەوەر ئەوە ئەگەر ژنیگ وەسەبەب رەفتار خراو شویەگەیەوە تویش تون وتیژی هات و هەقی خوریا، ئەوە بیجگە پەنابردن ئەرا خودسزانن و خودکوشتن ك لەماڵویرانکردن خوەی و خیزانەگەی زیاتر هویچ چارەسەریگ ئەرا کیشەگەی نیەو تویەنیگ هویر لەچارەسەر راسەقینە بکەیگ ك ئەویش هەوڵداینە ئەرا چارەسەرکردن گشت گیروگرفتەیلی وەل پیاوەگەیاو تویەنیگ وە ئاقڵانەو هویر راسەقینەیگ لەیوا لەلایەن وەرانوەر بکەیگ واز لەرەفتارەیل خراوی باریگ و هەوڵیش بەیگ ئەو هویر تون و تیژ شویەگەیە ئاڵشت بکەیگ.

ئەو ژنە ك رووژانە وەبی گوناه لەلایەن پیاوەگەیەوە تون وتیژی وەرانوەری کریەیگ، ئەگەر وەرگەی چەن رووژیگ ناخوەش و پر کیشە بگریگ و هویر لە خودسزانن نەکەیگ، ئەوە بیگومان دویاخر تویەنیگ وەشیوەی قانوونی و، وەگوورەی پشتگیری حکوومەت وەرگری یا دیفاع لەخوەی بکەیگ و لەیوا لە هاوسەرەگەی بکەیگ یا ریگەی خاسی وەرانوەری بگریگە وەر، یا ئەوەسە ئەو خوەی لەریگەی قانوونەوە چارەسەر کیشەگەی کەیگ، ئەو وەختە هویچ پیاویگ نیەویریگ وەبی گوناه تون وتیژی وەرانوەر ژنەگەی ئەنجام بەیگ و بیگومان کوومەڵگایش پشتگیری لەو ژنە کەیگ.

فرەجار لەیوا رویداگە ك ژنیگ وەو سەبەبە ك پیاوەگەی تەڵاقی داگە چویەسە ماڵ باوگی و دویاخریش لەداخا خوەی سزانگە، چوینکە وە ئەرای چوین ئەو دویای تەڵاقداینی لەلایەن شویەگەیەوە دی ژیانی فەوتیاگەو کووتایی وەپی هاتگە، وەلی ئی جوورە ژنەیلە هویر لەوە نیەکەن ك ژیان ئادەمیزاد وە تەنیا دروسکردن ژیان هاوسەری نیەو بەس، بەڵکوو ژیان پیکهاتگە لەفرە چشت جوان وەك (خوەشگوزرانی و سەقامگیری و دەسەوەرکردن خوەشەویسی مەردم و ئارامی و، وەسەربردن ژیانیگ پر لەکەرامەت و ....هتد).

هەرچەنی راسیشە ك ئویشن: ژیان ئادەمیزاد وە پرووسەی هاوسەرگیری خاستر و سەقامگیرتر بووگ، وەلی بایەسە ئەوەیش بزانیم ك بەختەوەری ژیان ئادەمیزادەیل وە تەنیا وەدروسکردن خیزان و پرووسەی ژنخوازین و شویکردن دروس نیەوگ.

فرەجار ژنەیل وە سەبەب هەڵسوکەفت تون وتیژی پیاگەیلیان تویش جیایی هاتنەو لە کووتاییش ماڵ باوگیان ئەرا ژیان ئایندەیان هەڵوژاردنە، یەیش لەوەختیگە ك ژنەیل ئی جوورە چارەنویسە لەلایان فرە سەختە، وەلی ئایا وەسەربردن رووژەیل تر ژیانیان لەشوون جیابوینەوەیان لەهاوسەری ژیانیان لەماڵ باوگ یا خوەیشگ یا برایەیلیان خاستر نیە لەخودسزانن یا خودکوشتنیان؟ ئایا ژیان وەسەربردن لەماڵ باوگ و براو خوەیشگیان خاستر نیە لەوەك نەفت بکەنە مل خوەیاناو لاشەی خوەیان بکەنە خوڵەکوو؟ ئایا تەنیا چارەسەر هەر ئەوەسە خوەد بسزنید و دونیایش وە پویش گیریاگە؟ ئایا ئەو ژنە ك وەسەبەب زوڵم و زوور شویەگەیەوە خوەی سزنیگ هویر لە دویا رووژ مناڵەیل نیەکەیگ ك لەشوون ئەو چوین ژیان بووەنە سەر و لەجیای دایگیان کی هەس نازیان بکیشیگ و ئمایەتیان بکەیگ؟ ئایا ئەو ژنەیلە وەسەبەب کیشەیل ژیانیان ئاگر وەردەنە لاشەی خوەیان هویر لەو ژنەیل پاشمەندەی ئەنفال و کیمیاوارانە نیەکەن ك لەشوون ئەوەك زوورم ئەندامەیل خیزانیان لەدەسدان وەسەبەب جەنگ و ماڵویرانیەوە، وەلی وەرگەی ئەو هەمگە بەدبەختی و ناخوەشیە گرتن و تا ئیسەیش دریژە دەنە ژیان خوەیان؟.

راسە لە کوومەڵگای کوردەواری، هووکار سەرەکی تون وتیژی وەرانوەر وەژنەیل پیاگەیلن، وەلی نیەوگ ژنەیل وەسەبەب ئەو کار ناپەسەنە لە لایەن قەیریگ لە پیاگەیلەوە وەبی هویرەوکردن و بی چارەسەر یەکسەر هویر لەخودسزانن بکەن، چوینکە ئەگەر ئەوان خودسزانن وەچارەسەر کیشەیلیان بزانن ، ئەوە لەراسی خودسزانن بیجگ لەویرانکردن ژیان خوەیان و مناڵ و خیزانەیلیان و کوومەڵگایان هویچ تر نیە.

کێشەو ئاژاوە لە ناو خیزان

گوڵ سوو

لە وەختیگەو خودای گەورا بەشەر دروس کردگە ونێر وما وەل یەك جفت بوینەو ژن وپیاویش جوور دو بوونەوەر خاوەن عەقل ومەنتق وەل یەکا پەیمان هاوسەری بەسانەژیان جارجاریگ پڕەلەخوەشی وجارجاریگتریش کیشە وگرفت لەناونی خیزان وەگشتی وژن وپیاو وەتایبەت وەدی تیەیگ ومال نیەك بی کیشەوگرفت بووگ وهەر خیزانیگ وەجووریگ کیشمەکیش هالەتی. ئمجا یەکیگ لەو کیشەیلەك فەرە لە کوومەڵگاگان تویشی هاتنە وزوورم خیزانەیل وەدەسیەو ناڵنن دیاردەی رەفتار توندە ئمجا چ ئەو رەفتار توندەل ەلایەن باوگ یا داڵگ یا هەرکام لەئەندامەیل خیزان بووگ. هەوەی خاترە فەرە وەخت ئی شیواز رەفتار کردنە لە ناوخیزان دەرەنجام یاعاقبەت خراو لەلی کەفیگەو وئمجا کور بووگ یادویەت وەختی رەفتار توند وەلیا بکەی تەقالا کەیگ تولە یائنتقام بسینی ئەویش وە ئەنجامداین کارەیل شەرخوازانە یا خووگردن وەجگارەکیشان وپەنا بردن وەمادەبی هووشکەرەگان یا ئەنجامداین کارەیل نارەوای ئەخلاقی یا کوشتن ودزی کردن یا ئەوەسە تەقالا کەیگ سەر ئەڵگریگ ومال بیلیگەجی و ئەگەر گشت ئەوانەیش کیشەگەی چارەسەر نەکرد ورەسیەئەو قەناعەتەك هویچ ئومیدیگ نەیری ئەوسا دەس دەیگە خوەی کوشتن جوور ئاخرین چارەسەر. ئمجا بیلا بزانیم هووکارەیل یا سەبەبەیل وەدی هاتن کیشە وئاژاوە لەناو خیزان چەس؟

١- نائامادەیی کور یا دویەت ئەرا ئەوەگ بچنە ناوژیان هاوسەرگیری وهەس یا ئحساس نەکردنیان وەئەرك وحەقەیل وهەمیش جیاواز ئاشکرا لەجوور کەسایەتی ناونی ژن وپیاو ونەگونجیانیان وەل یەکتری.

٣- کیشەی ئابووری وەسەبەب بی توانایی باوگ لەتەئمین کردن نیازەیل خیزان.

٤- داشتن مناڵەیل فەرەو بی ئاگایی داڵگ وباوگ لەبنەماگان پەروەردەکردن گونجیاگ وەهەمیش ناکووکیان لەو شیوازەك ئەرا پەروەردەکردن مناڵەگانیان ئەلوژننەی.

٥- دەخالەت داڵگ وباوگ لەناو ژیان هاوسەرەیل جایل ودروس کردن کیشەوگرفت لەژیانیان.

٦-تویش هاتن پیاو یاژن وەنەخوەشیەیل دەروینی وبی ئاگایی لەتەندروستی خوەیان یانەزانستن شیواز وچوینیەتی وەرییەو چوین ژیانیان.

هەروەی خاترە ئەرا نواگرتن لە دروس بوین کیشە لەناونی خیزان بایەدە لەسەرەتاوە وە شیوەیگ هوشیارانەو عاقلانە بریار لەبان هاوسەرگیری بدریەی و جووریگ هاوسەنگی یا تەوازون لەناونی سفەتەیل تایبەتمەندی ژن وپیاو بووگ ئەرا ئەوەگ وەل یەکا بگونجیەن ودویربوون لەکیشەیل دەروینی وکوومەڵایەتی وبیجگەیانەیش بایەد باوگ وداڵگ بایەد بزانن ك وەخاوەن کردن دومناڵ لەبان بنەمایگ دروس وپەروەردەیگ خاس فەرەلەوەخاسترەمناڵ فەرەیگ داشتوون و نەتویەنن وەگوورەی نیاز ئمروو پەروەردەیان بکەن ونیازەیلیان زامن بکەن؛ بیجگە گشت ئەوانەگ ك باسیان کردیم هاوسەرەیل نەبایەد ری بیەنەکەسەیلتر ك لەژیانیان دەخالەت بکەن تەنانەت ئەگەر کەسەیل نزیك لەخوەیان بووگ وئەگەرخودای نەکەردەتویش کیشەیگ هاتن بایەد سەردان پسپۆر یا خەبیریگ کوومەڵایەتی یا دکتۆریگ دەروینی بکەن ئەرا ئەوەگ وەشیوەی ئەکادیمی کیشەگەیان چارەسەربکەن.

شمارە (٣٤)حوزەیران (٢٠٠٩) م

مەسەلەی شناسنامە لەناو جایەڵەیل

حسێن ئەدهەم

جایەڵ

ئەو کەس

گرنگ یا موهم نا و

کو و مە ڵگا یە و ، وە بەشیگ لەپرسەیل

جوور وەجوور ژیان دانریەیگ ، وجوود و ناسنامەی دەور خاسیگ دوینیگ و لەشانۆ یا مەسرەح ژیان وە سامان نەتەوەیی لەقەڵەم دریەیگ و داینەمۆی وەکارخستن گوێرانکاریەیلن ، خاوەن وزە یا تاقەت و توانای فرەیگن لەلاشەو دەروین ، پەروەردەو رەسانن و هووشیارەوکردنیان ئەرك دایگ و باوگ و مامۆستاو دەوڵەتە . چوینکە ئەگەر بایگ لاوە لەلیان بکریەیگ وئەهمیەت وەپیان بدریەیگ بیگومان کوومەڵگا وەرەو پیشکەفتن چووگ.

مەسەلەی شناسنامە یەکیگە لەو باوەتەیل گرنگ یاموهم جایەڵەیلە ، ك هەوەجە وەئەهمیەتداین کارکردن دیریگ ، هەر لەوەر ئەوەیش یەکیگ لەو کیشەو گرفتەیلە ك جایەڵ روی وە روی بووگ بونیاتناین و شیواز شناسەنامەس ، جایەڵ بایەسە خوەی بناسیگ و بزانیگ لەی ژیانە چکارەس و چارەنویس وەرەو کورا بەیگەی ك لەیرا ئەرای دەرکەفیگ چ کاریگ تیەرزیگ و بایەسە ئەنجامی بەیگ . لەی لایەنەوە بایەسە جایەڵ رەفتار و کردار خوەی نیشان بەیگ و بخەیگەی وەر بەحس و لەیەکەوداین . تویەنیم بویشیم کەسایەتییش لەبان هەمان ئەو مامڵەو رەفتارە بونیاد نریەیگ و دروس بووگ . فرە گرنگ یا موهمە وەرجە گشت چشتیگ و گشت کاریگ جایەڵ بزانیگ کییە ؟ کەسایەتی چوینە؟ئامانجی چەس لەی ژیانە هەم وەك ئادەمیزاد و هەمیش وەك جایەڵیگ ؟ لەی حاڵەتە نیەوگ ئەرك و دەور دایگ وباوگ و مامۆستا و دەوڵەت یا ریکخریاگەیل مەدەنی و جایەڵەیل فەراموش بکەن ونیەوگ دەوریان وە کەم بزانن ، بایەسە هاوکاری وەلیانا بکەن و فرەیگ لە جایەڵەیل لەو ماوە ك وەپیا گوزەر کەن و ئویشنەپی (عومر جایەڵی) هس وە ئەوە کەن گشت سەعاتیگیان وەجووریگ گوزەر کەیگ گویرانکاری گورجیگ تیەیگە بان لایەن دەروینی و روحی و لاشەییان ، مەعنای ئەوەسە ئەگەر هاوکار نەیاشتوون شناسنامەیان جیگیر نیەوگ و دروس نیەوگ ، ئەویش لەوەر ئەوەك شناسنامەی پاك و ئاشکرایگ داشتوون و ئومیدەوار و گەشبین یا موتەفائل بوون لەژیان و ، وەل ئەوەیشا وە شیوەی تازەیگ گام بنەن وکارەیلیان ئەنجام وەجوانی ئەنجام بیەن . فرەیگ لە جایەڵەیل تویش نائارامی و دلەراوەکی و بار دەروینی تیەن ونیەزانن چوین مامڵە وەل گرفت دەروینیە بکەن ك لەتی ژیەن و بویەسە چشتیگ راسی لەژیانیان ، هەر لەوەر ئەوەیش هەوڵ جووراوجوور دەیگ تا برەسیگە ئەو تایبەتمەندی گونجیاگە ئەرا کەسایەتیەگەی . ئمجا لەوەر ئەوەك جایەڵەیل بتویەنن شناسنامەی کەسایەتی خوەیان بکەنەدی ، بایەسە تارادەیگ ئازاد بکریەن و سەروەخوەیی داشتوون ، لەیرایش تویەنن پەیوەندی وەل کەسەیل تر پەیا بکەن و نەف لە ئەزموون یا تەجروبەی ئەوانیش بکەن ، لەوەر ئەوە رەفیق و برادەر خاس دەور خاسیگ دیریگ لەدروسکردن کەسایەتی وەرانوەرەگەی ، هەر لەوەر ئەوەیش وەدیکردن برادەر خاس مینیگە بان دایگ و باوگ ئەرا هاوکاری مناڵەیلیان ، مەرجیش نیە برادەرەگە لەعومر مناڵەگەی بووگ . ئمجا ئەرا ئەوەك جایەڵەیل دویا رووژ رووشنایگ داشتوون و نەف بیاشتوون ئەرا خوەیان و خیزان و کوومەڵگاو دەوروەریش ، بایەسە یارمەتی بدریەن هاوکاری بکریەن و ریگەی راس نیشانیان بدریەیگ لەوەر خاتر مقەیەتیکردن و دروسکردن کەسایەتییگ جوان و پەسەن و سەرکەفتگ .

کورد سووریا:

قەیران ئیسەو ئایندەی نادیار

مەسعود عەکۆ

هەرچەن وڵاتەیل هاوسای سووریاك لەکیشەی مللەتیگ چل ملیۆنی وەلیا هاوکیشەن؛ وەلی ئەو وڵاتەیلەلەی دویاخرەدەس کردنەسەخاسەوکردن یا ئسلاحاتیگ ریشەیی لەسیاسەتیان لەوەراوەر ئی مللەتەك گرنگی مێژوویی لەو مللەتەیلەکەمتر نیەك لەئاو هەواو خوەر وەلیا شەریکن ومللەت کورد نەخش دیار و وەرچەویگ داشتگەلەسەرکەفتن شارسانیەت وژیارەیل ئەو مللەتەیلەو ئەگەر بەعزی لەسەرکردەیل کورد نەویاتان شایەد ئیسەبەعزی لەوڵاتەیل ئیسەی ناوچەگەلەروی نەخشەی جوگرافی وسیاسی ئمرۆو نەوین وتا مەننەقەردارو منەتبار مللەت کوردن. وڵاتیگ جوور عیراق وڵاتیگەك چەن نەتەوەو خاوەن بیروباوەر ئاینی یا دینی جیاواز لەتی ژیەن وکورد لەتی رەسیەسەماف یا حقوق دەستووری وقانوونی یا یاسایی خوەی وهەرێم کوردستان جوور قەوارە یا کیانیگ ئەراخوەی دیری؛ ئیرانیش وڵاتیگ چەن نەتەوەیی وچەن ئاینی وچەن رەگەزیەجوور ئازەری وکورد وفارس وعەرەب وبەلووچ وتورکمان ونەتەوەو تایفەیلتر وشیخ مەهدی کەرووبی کاندید یامورەشەح ئەرا سەرۆکایەتی کۆمار ئیران لەهەڵوژاردنەیل ئایندەوەئاشکرا ئعتراف وەو راسیەکردگەوەختی لەی دویاخرەوەت نەتەوەیل غەیرفارس بەش زیاتر مللەت ئیرانن وئەگەردەنگ وەپی بیەن سەرجەم نەتەوەو تایفەیل ئیرانی لەحکوومەتەگەی بەشدارکەیگ لەوانەیش مەردوم ئەهل سونەت ك ئیسەهویچ نەخش یادەوریگ لەحکوومەت ئیران نەیرن وتەنانەت یەك وەزیر حکوومەت ئیسەی ئیران سونی نیە. یەیش ئەوەنیشان دەیگ ك حکوومەت ئاینی ئیران رەسیەسەئەو باوەرەك یەك نەتەوەوەتەنیا نیەتویەنی دەسڵات وڵات بگریگەدەس بەڵکم بایەد دەسەلاتەگەلەناونی گشت مللەتەیل ئیران بەشەو بکریەی. تورکیایش ك جاران لەوجوود نەتەوەیگ وەناوکورد لەی وڵاتەحاشا کردیاد ئیسەکەناڵیگ وەزوان کوردی کردگەسەو توایگ ناو ئەو ئاوایەیل کوردەك لەوەخت خوەی ناو تورکی نریاسەقەییان سەرلەنوو بکەیگەیانەکوردی وکاروەدەسەیل پایەبەرز ئی وڵاتەوەئاشکرا باس لەچارەسەرکردن کیشەی کورد لەوڵاتەگەیان کەن ویەیش گوێریان گەورایگەلە سیاسەت ئەنقەرەلەوەراوەر مللەت کورد؛ وەلی ئەگەر بچیمەسووریا و باروەزع نالەبار هاوزوانەیلمان لەی وڵاتەلەیەکەو بیەیم دوینیم لە ساڵ ١٩٣١ وەزارەت ناوخوەی یاداخلیەی ئی وڵاتەری داسەشازادەجەلادەت بەدرخان تاگۆڤاریگ ئەدەبی رووشنهویری کوردی وەناو هاوار دەربکەی وەلی لەساڵ ٢٠٠٩ حکوومەت سووریاری لەبەرپاکردن ئاهەنگ یامەراسم عەید رووژنامەگەری کوردی گریگ ویەیش ئەگەر نیشانەچشتیگ بووگ نیشانەی ئەوەسەك سەران حزب بەعس شۆفینی سووریاوەئەقلیەتیگ دویا کەفتگ ودویرلەراسیەیل یاحەقیقەت ئمرۆو وەل کیشەی مللەت کورد رەفتارکەن. بیجگەئەوەیش زیاتر لە٢٥٠ هەزار هاووڵاتی کورد ئی وڵاتەلەئاسایی ترین حقوق خوەیان بی بەشن وکیشەوگرفت ئەوانەگ ك جنسیەلەلیان سەنیاگەسەویاجنسیەوەپییان نیەن رووژوەرووژ زیاترەو بووگ وپرووژەی پشتوین یا حزام عەرەبی ك لەناوچەیل کوردنشین سووریاجیوەجی کریاس هەزاران کورد لەزەوی وزار وشوین نیشتەجابوین باوگ وباپیرانیان دویرەو خستگەومال ومولکیان دریاسەعەشایر عەرەب ناوچەگە؛ ئەوەیش لەهویرمان نەچووگ ك وەگوورەی فەرمان ژمارە٤٩ ساڵ ٢٠٠٨ حکوومەت بەعس سووریاسەنن وفرووشتن ماڵ وموڵك لەشار کوردنشین حەسەکەوسیاگەو یەیش بویەسەبایس ئەوەگ هاوزوانەیل کورد ئی شارەشوینەیل خوەیان بیلنەجی وروی بکەنەشارەیل گەورای ئەو وڵاتەبیجگەلەپرووسەیل رەشبگیری ك وەشیوەی وەردەوام دژ وەدەیان هەزار نەفەر کورد ئەنجام دریەیگ وتائیسەیش دەیان نەفەریان وەبی دادگای رەسمی لە سێدارەدریانە؛ بەڵی گشت ئی زوور وستەم رژیم بەعس سووریادژ وە هاووڵاتیەیل کورد ئی وڵاتەنەیگەمانەوەراوەر ئی راسیەك ئی بەشەلەمللەتەگەمان وەل قەیران ئیسەو نادیاری ئایندەروی وەروی بویەویەیش نیاز وە ئەوەدیری ك وڵاتەیل ومللەتەیل ئازادیخواز ك گوشاربخەنەبان رژیم دمەشق تا ملئەرا داوا رەواگان مللەت کورد لەسووریابچەمنیگ.

ئادەمیزاد و گوناهەیلی

دڵسوز حەمە

ماوەیگ وەرجەئیسە(جۆزیف فریتزل) کوومەڵگایەیل ئۆروپا وەگشتی و نەمسا وەتایبەت تویش خەم گەورایگ کرد، ئەویش لەوەختیگ وەریککەفت ئاشکرا بوی ک ئی باوگ ٧٣ ساڵانەوەدریژایی ٢٤ دویەتەگەی خوەی لەژیرزەمینیگ بویچگ ماڵەگەی خوەی زندانی کردگەو لەو ماوەی دریژەوەردەوام کار جنسی وەلیا ئەنجام داگە، شایەت لەو ماوەیشە٣ هەزار جار دەسدریژی سکسی کردسەبان ئەو دویەت خوەیەك لەعومر ١٨ ساڵیەوەلەوەختیگ خستگەسەی ئەو ژیرزەمینە، وەختیگیش لەی ماوەمیدیایەیل و پۆلیس لەو کارەساتەهاوردنەی دەیشت عومری رەسویگە٤٢ ساڵ و هەفت مناڵ لەو باوگ خوەیەدروسکردگە، بیجگەئەوەك ئەو مناڵەیلەلەروی دەروینیەوەنەخوەشن و دوانیان لەروی لاشەییەوەکەمئەندامن، یەیش کارەساتیگەك ئادەمیزاد هاوردگەسەی بەرهەم و رویداگیگەك ئادەمیزاد خەیگەوەردەم دەیەها پرسیار گەورای ئەخلاقیەوە، ک دین و فەلسەفەو هویرەوکردن ئادەمیزاد هەوڵ مقەیەتیکردنی دەن، ک ئەویش رەسمیگەو ٨ قوربانی ئنسانی هالەتی.

بیجگە ئەوەیش لەهەمان کارەسات هاوشیوە لە (کۆڵۆمبیا)یش کەفتەبان زوان مەردم وشاشەی میدیایەیل، ک لەورایش باوگیگ دویەتەگەی خوەی ئەرا کار سکسی وەکار هاوردگەو ٨ مناڵ لەلی خەیگەوە، ئمجا مەینەتی قوربانیەیل ئەو کارەسات ئنسانیەیلە وە جووریگە ک وەبڕیاریگ دادوەر یا سزاداین قانوونی و گرتنەوەر هویچ ری وشوونیگ قانوونی و کوومەڵایەتی نەتویەنریەیگ لەقورسایی و نارەحەتی دەروینی و ئنسانی قوربانیەیل کەمەو بکریەیگ و نەیش هویچ لەچارەنویسیان ئاڵشت بکریەیگ . شایەت ئەو ریککەفتیشەنەویاتگ ک ئەوکارەسات نەمسا و تاوان ئەو باوگەئاشکرا کرد، ئەو قوربانیەهەر لەو ژیرزەمینەبمەنداگ یا مناڵ زیاتریش بخستاگەوە ولەو زندان باوگیەگشت ژیانی بچیاتاگەسەر ! .

ئی کارەساتەمەرز ئەخلاقی وەتەواوی نەیشتگەو تەنانەت ئەو سروشتەیل ئەخلاقییشەك حەیوانەیل بەسیگەوەچەیلیانەوەلەئنسانیەت سینیگەوەی و شکانن ئەو مەرزەیل ئنسانی و ئەخلاقیەلەیوا کەیگ ئادەمیزاد لەئاست چەمك ئنسانیبوین و ئەگەر بەسیان ئادەمیزاد وەو چەمکەوەدەیەها جارتر بخەیگەوەردەم پرسیارەوە.

ئەو دروسکریاگ یا مەخلووقەك هەڵگر ناو ئادەمیزادەلەکوومەڵگای ئیمەلە شیەوکردنیگ بایۆلۆجی وخوەندنەوەی دینی نەپەڕیەسەوە، هەر لەوەر ئەوەلەخەیاڵ گشتی کوومەڵایەتی دراسەتکردن و گومانکردن لەتەندروسی ئنسانی کوومەڵگا وئەگەر وجوود درندەیگ گوناهکەر لەدەروین ئادەمیزادەیل ها لەئاست فرەنزمیگ، ئمجا گومانکردن نەك وەو مەعنا ک کوومەڵگا وئادەمیزادەیلی وەتاوان گورج مەحکووم بوون و هەمیشەلەبەرهەمهاوردن میکانزم بەدگومانی و بی متمانەیی لەئاست پەیوەندیەیل ک لەو حاڵەتەمەعنای لەدەسداین چەمك کوومەڵگاس وەگشتی، بەڵکوو وەو ئاستەك هەمیشەدراسەت وخوەندنەوەیگ ئەرا ئادەمیزاد بووگ وەك دروسکریاگ یا مەخلووقیگ. ئمجا ئادەمیزادیگ ک بتویەنیگ سفەت ئنسانیەت خوەی لەدەس بەیگ وئی جوورەتاوانیگ ئەنجام بەیگ ئایا کوومەڵگاو قانوون فەتوای چەدەن ئەرای؟.

مەینەتی قوربانیەیل
ئەو کارەسات
ئنسانیەیله وه جووریگه
ك وەبڕیاریگ دادوەر
یا سزادایین قانوونی
و گرتنەوەر هویچ ری
وشوونیگ قانوونی
و کوومەڵایەتی
نەتویەنریەیگ
لەقورسایی و نارەحەتی
دەروینی و ئنسانی
قوربانیەیل کەمەو
بکریەیگ و نەیش هویچ
لەچارەنویسیان ئاڵشت
بکریەیگ

شار پاوه چوین ناونریا؟

عومەر ئسماعیل

پاوه شاریگ جوان و دلڕفن هەورامانەو کەفتگەسە بەش رووژهەلاّت کوردستان و باکوور پاریزگای (کرماشان)، له روی ئیدارییەوه سەر وەپاریزگای (سنه)س. پاوه بەعزەجاریگیش وەپی ئویشن شار (هەزار ماسووله). ئەو شاروچکەیله ك کەفتنەسە دەوروەر پاوه پیکهاتنه له (جوانرۆ، مەریوان، روانسەر).

پاوه ناوچەیگ ئیلاّخی وەرفراوانەو دیمەن سروشتی کویەو چەم و کانیاوەیلی فره جوان دلگیرن. لەناونی کویەیل ملبەرزی (شاهۆ) و (سالاّن) له رووژهەلاّت و (ماکوان) لەباشوور رووژئاوای هەلکەفتنه، ك جوانی بی وینەیگ وەو ناوچه بەخشانه. مەردمەگەی وەهەردوگ شیوەزوان کوردی (هەورامی و کرمانج باشوور) قسه کەن، هەورامیەیل خاوەن رەسەن شارەگەن و مەردم زوورم ئاوایەیل پاوه سەر وه هووز (جاف)ن، ك سالەیل فرەیگه روی کردنەسه ناوچەگه. ئمجا وەسەبەب فراوانییەوه لەی سالەیل دویاخره شار پاوه وەل ئاوایەیل (دوریسان، چۆرژی، نویسەمه، بەندەره، نۆریان) تیکەل بویه، ك هەرچەنی ئی ئاوایەیلیشه سەر وه ئی شاره نین.

پاوه چەنەها مەزارگەی وەناوبانگ گرتگەسه خوەی، لەوانەیش: مەزارگەی (سەید عەبدوللاّ) ناسریاگ وه (کۆسەی هەجیج)ك گوایا برای (ئیمام رەزاو سولتان ئیسحاق)ه، ك ئەیانه سەرچەوەی پەیرەوکەرەیل دینی (یارسان)ن.

تاریخ ناونایین ئی شاره چووگەوه ئەرا سالەیل کووتایی فەرمانرەوایی ساسانیەیل له ناوچەگه. ئمجا دویای ئەوەك ساڵ (٦٢٨ ز) شار (مەدائن) پایتەخت دەولەت ساسانی لەلایەن لەشکر ئسلامەوه داگیر کریاو (یەزدەگورد) سێیم پادشای ساسانی لەوەردەم لەشکرەگەیان شکیا و خوەی کیشاوه ئەرا دەوروەر کرماشان، لەو وەختە کوردەیل شارەزوور ئی کاره بووگه هەلیگ ئەرایان و لەدژ داگیرکاری ساسانیەیل هەلسیەن.

یەزدەگورد ئەرا سەرکوتکردن کوردەیل لەشکریگ (٢٠٠) هەزار کەسی وه سەرکردایەتی (پاو) کوڕ (شاپوور) و برای (نەوشیروان) پاشایەیل وەرین ساسانی کلکەیگه ناوچەگەو دویای سەرکوتکردن کوردەیل شارەزوور و کووتاییهاوردن وه شوورشەگەیان، وەسەبەب نزیکی لەشکر ئسلامەیلەوه (پاو) شارەزوور هیلیگەجی و تیەیگەوه ئەرا ناوچەیل هەورامان.

مەردم ئی ناوچه لەوەخت داگیرکاریەگەی (ئەسکەندەر مەکدۆنی) بەشیگ لەلیان لەدین زەرەدەیشتی هەلگەردیەنەوەو روی کەنه بتپەرسی. دویاخر له کووتایەیل سەدەی پەنجم زایینی ك دین مەسیح رەسیگه ناوچەگه بەش فرەیگ له مەردمەگه دینەگه وەرگرن، ئمجا دویای رەسین (پاو) له ئەوبەر ئاو سیروانەوه، لەباوەش جەوەلیگ و نزیك ئاوایی بویچگیگ لەشکرەگەی جیگیر کەیگ و بنەوبارەگای خوەی لەورا هەلدەیگ و ئەرا ماوەی ٢ مانگ لەناوچەگه مینیگەوه، ئمجا مەردم ئاوایەگەیش پیشوازی گەرمیگ لەلیان کەن و ریز و حورمەت فرەیگ لەلیان گرن، دی ئەرا روی وه روی بوینەوەی لەشکر ئسلامیش وەل ئەوانا ئامادەیی خوەیان نیشاندەن، لەو وەختە (پاو) وەل مەردمەگەیا کەفیگه گفتوگووکردن و لەیوا وەپیان کەیگ واز له مەسیحیەت بارن و تیەریگەیانەوه ئەرا بان دین کویەن خوەیان ك ئەویش دین (زەرەدەیشتی) بوی.

پاو لەوەرانوەر ئی وەقسەکردن و ریزگرتن و خوەشەویسی مەردم ناوچەگه ئەرای، لەناو جەوەلەگه پەرسگاو ئاگردانیگ ئەرا پەیرەوەیل دین زەرەدەیشتی لەناوچەگه دروس کەیگ، ك گوایا (٨٠٠) ساڵ ئاگر ئەو ئاگردانه وەردەوام بویه.

شار پاوه کەفتگەسه ناونی هەردوگ کویەی (شاهۆ و ئاگرەگه)، چوینکه کویەی ئاگرەگه لەوساوه تا ئیسه وه (ئاتەشگا، ئاگردان) ناوبریەیگ، دی مەردم ناوچەگەیش وه تایبەت مەردم ئاوایەگه لەخوەشەویسی ئەوەوه ناو شارەگه نەن (پاوه) ك ئیسه بویەسه شاریگ گەوراو فره جوان.

شایەن باسه، ك یەکیگ لەمەرکەزەیل زانستی پاوه پیکهاتگه له زانکۆ یا جامعەی (پەیام نوور) ك بەشیگه له زانکۆ یا جامعەی پەیام نوور پاریزگای (ئسلام ئاباد) رووژئاوا، ك دەرسەیلی له (١٣) بوار یا مەیدانەوه هووکارەی خوەندکارەیلی کەیگ وەك (جوگرافیای ئنسانی، شماریاری یا حاسبات، زانستی ئابووری، زانستی پەروەردەیی، زانستی سیاسی، بازرگانی، پیشەسازی، وەریەوبردن دەولەت، ئاوەدانی ئاوایەیل، ئەندازیاری زانستی کشتوکاڵی) و مەیدانەیل تر .

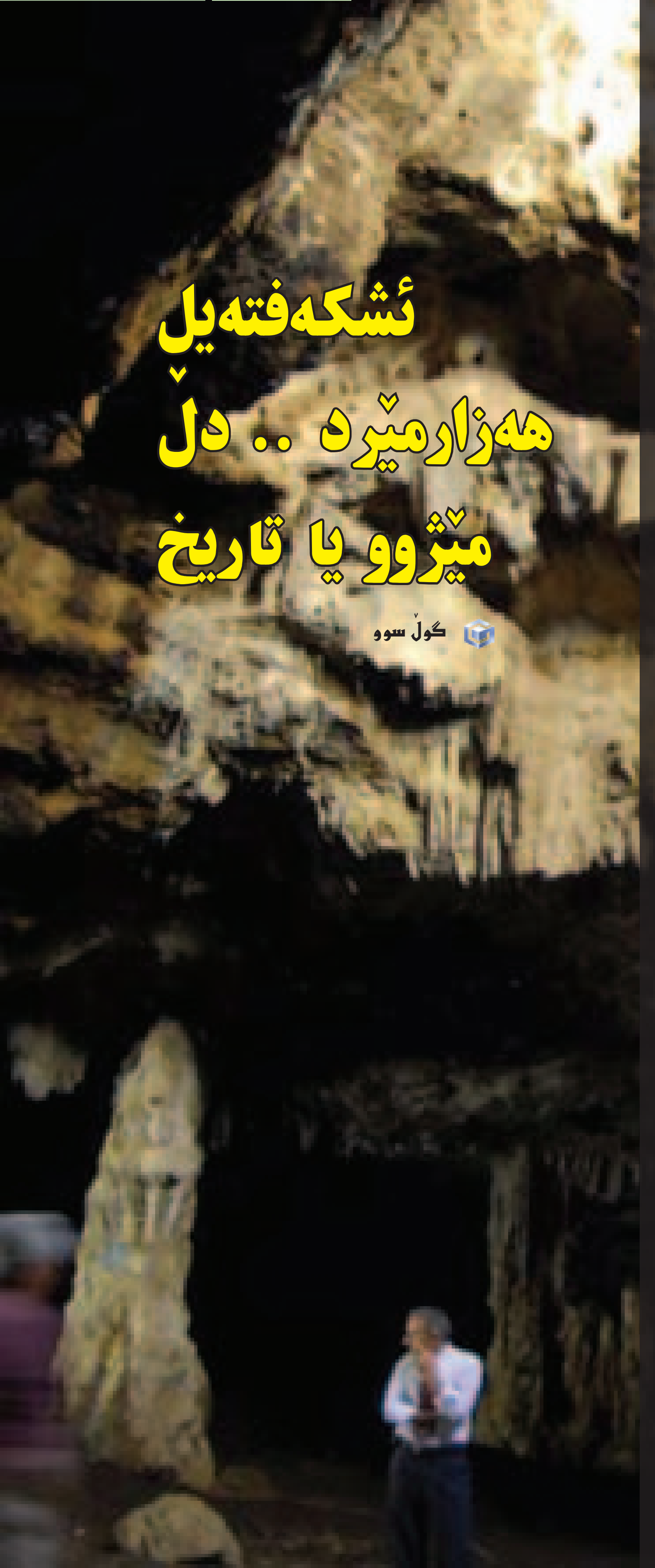

ئشکەفتەیل هەزارمێرد .. دل مێژوو یا تاریخ

گوڵ سوو

ئشکەفت هەزارمێرد هالەدەکێلومەتری رووژئاوای شار سلێمانی؛ هەزار مێرد لەچوار ئشکەفت سەرەکی پیك هاتگه؛ هەرچەن هەفت ئشکەفت تریش لەو شوینەهەس وەلی لەوەر ئەوەگ بویچگن نیەتویەنیم وه پییان بویشیم ئشکەفت. ئشکەفتەیل هەزارمێرد ها لەزنجیرەکویەیل بەرانان ك زیاتر لە١١٢٣ مەتر لەئاست یا موستەوای دەریاوەبەرزنولەروی زانستی جیۆلۆجیەوەها لەناو کویەیگ لایمستونی ك ئەرا سەرەدەمەیل کویەنەگلەوخوەن. ئشکەفت مانگا وەکەڵ گەوراترین ئشکەفت هەزار مێردەوك ١١٥ مەتر دریژەو شوین وەناوچگنی تەنگەوزیاتر لە١٥ مەتر بەرزو ٣ مەتریش پیەنه.لەئشکەفت هەزارمێرد هویچ دیاردەیگ سروشتیی جور ستالاگمایت وستالاستیکی وەدی نیەکریەی؛ ئشکەفتیگترهەزار مێرد ئشکەفت ژمارەیەکەك ئەویش شوین وەناو چگنی تەنگه. ئی ئشکەفتەپیکهاتەیگ کیمیاوی وەناو کالسیت وهەمیش حەوزیگ بویچگ هالەتی؛ ئشکەفتەگە٤٥مەتر دریژەوئشکەفت ژمارەهەفتیش ك ناوی ئشکەفت تیەریکە٣٨ مەتر دریژەوغورفەیگ گەورا ها لەتی ك دریژیەگەی ٣٢ مەترەوبەرزایی ١٥ مەتر وپیەنی نوو مەتره. ئشکەفت ژمارە٣ پیش شەش مەتر دریژەو لەوەر ئەوەگ خورمیاسەو بەشیگی رمیاگەوکەس هامشووی نیەکەیگ. ئشکەفتەیل هەزارمێرد وەخاتر پرووسەیل تاوانن کارستی لەناو کویەگەدروس بوینه.

مێژوو یا تاریخ ئشکەفتەگان

ئەرایەکم جار له ئاست عیراق وەگشتی وکوردستان وەتایبەت؛ تویژینەوەگان وەرجلەمێژوو لەلایەن پرۆفیسۆر(دۆرۆتی گاروود)ك خانمیگ شوینەوارناس بەریتانی بویەئەنجام دریانه؛ ئەو خانمەك ئەرا پەیاکردن یەکم سەرچاوەیل ژیان ئنسانی گەشتیگ شوینەوارناسی کردویگ یاگریگ لەناوچەیل رووژهەلات ناوراس خواردویگ وسەردان ولاّتەیل عیراق وئوردون وفلستین کردویگ لەمیانەی سەردانەگەی ئەراعیراق تویژینەوەیل خوەی لەناوچەیل خوار کەرکووك دەس وەپی کردویگ تارەسیەسەناوچەیل سلێمانی. پرۆفیسور گاروود له ساڵ ١٩٢٨ رەسیەسلێمانی ودەس کردەگەردین لەناو یەکیگ لەئشکەفتەیل هەزار مێرد وەناو تاریك. لەشوین ماوەیگ کارو تەقالای وەردەوام وهەلکەنین ٣ چین لەپاشمەنەی شوینەوارەگان لەچین ئەی وبی وسی؛ پرۆفیسۆر گاروود له چین یەکم ودویم پاشمەنەی سەردەم کوچگین بان یا (برادوستی) وهەمیش قوناغ یامەرحەلەی ئالشت وئوولشت لەسەردەم کوچگین بان ئەرا سەردەم کوچگین تازەپەیا کرد ك مێژووەگەی چووگەو ئەرا ١٨ تا ٢٣٠٠٠ ساڵ پیش. ئەوەگ لەیرەگرنگەباسی بکەیم یەسەك مێژوویگ کویەنەترلەچین سێیم پەیاکریاگه؛ پرۆفیسۆرگارود له چین سێیم تویەنستگەپاشمەنەی ئاژەل وئامرازەدەسکردەگان ئایم پەیا بکەیگ ك میژووی چوگەو ئەرا ٤٥٠٠٠ هەزار سال پیش؛ یەعنی میژوو ئی چینەئەرا سەردەم کوچگین ناوڕاس چووگەو ك خوەی بەشیگەلەسەردەم کوچگین کویەنەویەیش یەکم جار بوی ك لەو سەردەمەپاشمەنەیل کلتوور ئایم لەرووژهەلاّت ناوڕاس وەتایبەت مێزۆپۆتامیا پەیا کریا.

تیرەی نێرژی

گوڵ سوو

شمارەی خیزانەیل ئی تیرە وە زیاتر وە هەزار خیزان مەزەنە کریەیگ ، لە کویەی بنی گز و مەرز جاف جوانرۆ وەل ئێڵ گۆرانا نزیك لە زێد و ماوای تیرەی وەڵەوەگی نیشتەجان . قەیری لەلیانیش نیشتەجای دەیشت زەهاون . رووڵەیل ئی تیرە لە زمسان کووچ ئەرا ناوچەیل بان زەمین و گاوارە کردیان . وە تاوسانیش چیانە ناوچەیل گۆران و نێرژ .

نێرژیەیل وە شیوەزوانیگ جافانەی رەسەن کوردی قسە کەن ، گرنگ یا موهمترین هووزەیلیانیش (کۆیك)ە ، قەیری لەلیان لە ناوچەی زەهاو نیشتەجان و بەشیگیانیش لە ناوچەیل شائاباد و روانسەر . لە ناو ئی تیرە چەن سەرۆك هەڵکەفتگیگ ناوبانگی دەرکردنە ، ئەرا نموونە سەفەر وەیس سوڵتان و یاروەیس سوڵتان کوری . دویای مردن یاروەیس سوڵتان ، ئەکبەرخان بویەسە سەرۆك، لە شوون ئەویش رەزاخان نێرژی جوور سەرۆکیگ ئازاو هەڵکەفتگ دەرکەفتگە . رەزاخان کەسایەتییگ خێڵەکی و کوومەڵایەتی و داناو خوداپەرەس سەردەم خوەی بویە ، ئی سەرۆکە لە شوون نەمەندن قاجاریەیل لە بان حوکم ئێران و هاتن بنەماڵەی پەهلەویەیل ئەرا بان تەخت دەسلات ، وەك سەرکردەو سوارخاس بی وینەیگ لە ناوچەی زەهاو کەفتە دەیشت و لە لایەن میرەیل کەڵهورەوە کریا فەرماندار ئەو شوونە . رەزاخان هەوڵ فرەیگ دا ئەرا بتەوکردن و قایمکردن دەسلات و توانای تیرەگەی و فراوانکردن مەرز ناوچەگەیان . ئەوە بوی ناوچەیل قەسر شرین و سەرپیەڵ زەهاو چەن جاریگ خستە ژێر دەسلات خوەی و ، وە هویچ شیوەیگ گووش نەیا فەرمان دەسلاتدارەیل ئێران و فرەیش نارازی بوی لە سیاسەت ئەو دەسلاتدارەیلە دەرهەق وە ئەشرەت و قەومەگەی . رەزاخان هویچ باوەریگ وە دەسلاتدارەیل ئێران نەیاشت و متمانە وەپیان نەکرد ، ئەوە بوی دەسکردە ئامادەکردن و ریکخستن هیزیگ چەکدار و خاس لە ئەشرەتەگەی ك تا رادەی فرەیگ کاروەدەسەیل ئێران نیگەران کرد و خستەیانە گومانەوە ، وەلی وەداخەوە دویای هەواڵ و راپۆرتەیل فرەیگ لە باوەت رەفتار و جموجویل رەزاخانەوە ك رەسیە پیان ، لە کووتایی هیزەیل ئێرانی لە جەنگیگ لە جەنگەیل تویەنستن رەزاخان وە دیلی بگرن . ئەوسا خستنەی زندان (قەسر قاجار) لە تەهران و ماوەی ١١ ساڵ لەورا بردەسەر . رەزاخان نێرژی تەنیا سەرۆکیگ بوی لە ناو سەرۆك ئەشرەتەیل زندانکریاگ ك تەحەدای دەسلاتدارەیل زندانەگە کردیاگ و گشت وەختیگ وەل پاسەوان و وەرپرسەیلا کردیاگەی جەنگ و ملای ملییان کردیاگ . دویای ئازادکردنی لە زندان فرە لە داوود بەگ جاف نزیکەو بوی و خوەشی تواس ، وەردەوام سەردانی کردیاگ و فرەیش لە ماڵەگەی لە (کرماشان) مەندیاگەوەو باس وەسەرهات و خەبات بی وچان خوەی کردیاگ لە دژ دەسلاتدارەیل ئێرانی و ئەشرەتەیل نەیار ، وەلی جاریگتر وەداخەوە لە ئاخرین سەفەری ئەرا تەهران ، رەزاخان کوتوپڕ گومکریاو نەمەندەی و چارەنویسی ئەرا کەس ئاشکرا نەکریا .

شـــەدادیـــەیـــل

گوڵ سوو

شەدادیەیل کورد بوینەو میرنشینی یاپادشاییەگەیان وەناو خوەیان بویە؛ میرنشینی یاپادشایی شەدادی لەناونی ساڵەیل ٩٥١ تا ١١٩٩ دەسلات وەبان بەشیگ لە ئەرمینیا وحەران داشتگە. ئی پادشاییە ناو دامەزرنگەی ئەڵگرتگە ك ناوی محمد کور شەداد بویە؛ ئی پادشاییە سەرەتا لەشار دڤین سەرهەڵداگە ودویاخریش تویەنستگە دەسلات لەبان شارەیل بارداو کانجای ئازبایجان پەیا بکەیگ. شەدادیەگان هاوکاری سەلجووقیەگان کردنەو لە ناونی ساڵەیل ١٠٤٧ تا ١٠٥٧ لە وەراوەر ئمپراتۆری بیزەنتینی جەنگ کردنە؛ لەسەردەم توانایی وهیزداری میرنشینی شەدادیەگان کۆنترۆل ناوچەیل ناونی هەردو رووبار یا چەم کورا و ئاراس کردنە. لەساڵ ١٠٤٤ قوستەنتین شەشم ئمپراتۆر بیزەنتینی ك لەناونی ساڵەیل ١٠٠٠ تا ١٠٥٥ دەسلاتدار بویە پەلامار (جاگیك دویم پاشای ئەرمینیا داگە؛ وەرج لە پەلامارەگە قوستەنتین نامەیگ ئەرا عەلی لەشکری پادشای شەدادیەیل نویساگە ولەتی لەلی داوا کردگە ك بچووگە ناو لەشکەرەگەی ودژ یا زد ئەرمینیا بجەنگی؛ عەلی لەشکەرییش وەقسەی کردگەو بریار یا قەرار داگە وەلیا هاوکاری بکەیگ وەلی وەمەرج یاشەرتیگ هەر بەشیگ لەخاك ئەرمینیا بگری بخریەیگە بان پادشاییەگەی. قوستەنتینیش مەرجەگەی قەبوول کردگەو لەشوین تێکشکیان پاشای ئەرمینیا؛ قەیری لە خاك ئەو وڵاتە کەفتگەسە ژێردەسلات شەدادیەگان. دویاخریش پادشایی شەدادیەگان وەدەس سەلجووقیەگان کووتایی وەپی هاتگە و ئەو پادشاییە کەفتگەسە ژێردەسلات سەلجووقیەیل.

سەلجووقیەیل تورك بوینە وسەردەمیگ لە ئەفغانستان وئێران ئەنادۆل وعێراق وسووریاو نیمچە دویرگە یا شبە جەزیرەی عەرەبی فەرمانرەوا بوینە و سەردەم حوکمرانیەگەیان کەفتگەسە ناونی ساڵەیل ١٠٣٨ تا ١١٩٤ و پایتەختەگەیان شار مرو بویە ودویاخریش بردنەسەی ئەرا ئسفەهان. سەلجووقیەیل لە سەردەم سەرۆك خیلەگەیان ك ناوی سەلجووق بویە لە ساڵ ٩٦٠ موسەڵمان بوین ؛ کورەزایەیل سەلجووق ك ناویان توغرول وجەغری بویە دەوڵەت سەلجووقی کردنەسە دو بەشەو؛ توغرول لە ناونی ساڵەیل ١٠٣٨ تا ١٠٦٣ فەرمان رەوایی یاحکوومەت کردیەو جەغری لە ناونی ساڵەیل ١٠٣٨ تا ١٠٦٠ دەسلاتداری کردگە. لەلایگترەو سەلجووقیەیل لە شوین سەرکەفتن لەبان بوەیهیەگان لە ساڵ ١٠٥٥ دەس گرتنەسە بان عێراق وتوغرول بەگ لە مانگ دوانزەی ساڵ ١٠٥٥ شار بەغدا داگیرکردگە . لەشوین هاتنە ناو عێراق عەباسیەگان ئەو دەسلاتەیان لەبان عێراق نەمەن وەتایبەت ك توغرول بەگ خوەی وەناو دەوڵەت عەباسیەو کردە فەرمانرەوای عێراق.هەمیش سەلجووقیەیل لە ساڵ ١٠٦٤ ئەرمینیا داگیرکردنەو لەساڵ ١٠٧٠ دەسلات لە حجازو مەکە ومەدینە پەیدا کردنە وساڵ دویاتریش لە بان بیزەنتینیەیل سەرکەفتنە. لەساڵ ١٠٩٢ قەیران یائەزمەی دەسلات گرتنەو دەس لە ناوخود سەلجووقیەگان دروس بویە و دەوڵەتەگەیان بویەسە چەن پارچەوە وەلی مەحموود ناویگیان لە ساڵەیل ١١٠٥ تا ١١١٨ دەوڵەتەگەیان یەکخستگە وتا ساڵ ١١٩٤ دریژە داشتگە.

میرنشینی ئەندۆرا سستم بیوینەیگە لەسەرانسەر جەهان

گوڵ سوو

ئەندۆرا میرنشینیگ هاوبەش نیمچەسەروەخوەییەو لەلایەن (فەرەنسا)ە وەبریەیگەرییەوەو هەردوگ وڵات فرەنسا وئسپانیا مقەیەتی لەلی کەن و کەفیگەناونی ئی دو وڵاتەوە، وەل ئەوەیشا کەفیگە خوەرهەلات کویەیل (بەرانس) لەباشوور خوەرئاوای ئۆروپا. ئابووری ئی وڵاتەگەشەکردگەو لەبان گەشت وگوزار پشت بەساگەوەشیوەیگ سەرەکی و باجیش نەخستگەسەبان درامەت وهاوردە، ك یەیش هووکار گەورایگەئەرا هاتن گەشتیارەیل وپەنابەرەیل. سروشت ئی وڵاتەجەوەلیەو کەفیگە خوەرهەلات کویەیل (بەرانس) ك گشت بەرزیەگەی رەسیگە(١٩٩٦)م ، ئەیەلەوەختیگ بەرزترین نك بەرزیەگەی رەسیگە(٢٩٤٦)م، دەریاچەی (ڤالێرا) وەئەندۆرایا گوزەر کەیگ ك وڵاتەگەئاو دەیگ ، ئەویش وەسەبەب ئەوەك کەفیگەکویەیل (لینیز)وەفراوی و لەبان مەرز ناونی فرەنساو ئسپانیا، وەل ئەوەیشا سالانەچەنەها ملیۆن کەس سەردان ئی وڵاتەکەن ئەرا وازیکردن یا خزیان لەبان وەفر، بیگومان شوونیگ ئازاد بازرگانی یا توجارییشە، هەر لەوەر ئەوەیش بازرگانیەگەی فرەگەشەکردگەو ئابووری وڵاتەگەزنگەو کردگە، هەمان وەخت ئی وڵاتەچەنەها دوول و کەن وقویلایی گرتەسەخوەی. ئاو وهەوای ئی میرنشینیەوەشیوەیگ گشتی نەسەردەو نەیش گەرم، وەلی نزمەوبوین پلەی گەرمی بووگەگ سەبەب وارین وەفر لەوەرز یا فەسل زمسان، ئمجا ئاو وهەواگەی کەمیگ هوونکترەلەوڵاتەیل هاوسا لەتاوسان و لەزمسانیش وەفر لەلی واریگ. ئسپانیەیل لەی وڵاتە(٤٣٪) مەردم وڵاتەگەپیك تیەرن، ئەندۆریەیلیش کەمینەن لەی وڵاتەو (٣٣٪) مەردمەگەن، پورتەگالیەیلیش (١١٪) خەڵك وڵاتەگەن و فرەنسیەیلیش (٧٪) پیکهاتەی مەردم وڵاتەگەن. زوان رەسمی زوان (کاتالانی)ەو لە هەمان وەخت زوان (فرەنسی وئسپانی)یش وەکار تیەرن و زوورمیان مەسیح کاتۆلیکین (کاتۆلیك رۆمانی). ئەندۆرا ئاخرین میرنشینیەك مەندویگەوەلەناو ئەومیرنشینەیلەك (شارلمان ٧٤٧ ز- ٨١٤ ز) پادشای فرەنسی داپانمەزران لەوەر خاتر دروسکردن وەربەسیگ لەناونی فرەنساو موسلمانەیل ئەندەلوس . ئی وڵاتەلەساڵ (١٢٧٨) تا ساڵ (١٩٩٣) وەهاوبەشی لەناونی سەرۆك میرنشینی (فرەنسا)و قەشە(ئەرەگۆل) ئسپانیەوەبریاگەرییەوە، مەعنای ئەوەسەقەشەیل شار (ئۆرەل) ئسپانی لەساڵ (١٩٩٣) کووتایی وەدەسلات دەرەبەگایەتی یا ئقتاعیەتیان هات، ك ئەوەیش لەبان داواکاری و خواست زوورم دەنگدەرەیل وڵاتەگەبوی و ئەوەبوی دەسلاتەگەئالشت بوی وەدەسلات میرنشینی ودیموکراسی وپەرلەمانی. ئی میرنشینە(٢) میر بەنەی رییەوە، وەلی دەسلات جی وەجیکردن نەیرن و حکوومەت سەرۆك وەزیرەیل بەیگەی رییەوە. ئمجا وەپشتبەسانن وەدەستوور (١٩٩٣) دی پۆستەیل سیاسی چەنەها شناسنامەو دابەشکردن تازەوەرگرتن،

دی وەگوورەی ئەو دەستوورەرژیم سیاسی وڵاتەگە(پەرلەمانی دیموکراسی)ە، (میر)یش هەر وەناو سەرۆکایەتی کەیگ، وەلی سەرۆك حکوومەت دەسلات فرەیگ دیریگ و ، وەشیوەیگ جی وەجیکار سەرۆکایەتی کەیگ، ئمجا لەیرا دو کەس بوونەجینشین میر : یەکمیان سەرکۆمار فرەنساسەو دویمیانیش قەشەیگ ئسپانی کەنیسەی کاتۆلیکیەلەهەریمیگ ئسپانیا وەناو (ئۆرەل) ، وەی شیوەسستم (ئەندۆرا) سستم بی وینەیگەلەسەرانسەر جەهان، وەل ئەوەیشا پەرلەمان ئەندۆری تەنیا یەك ئەنجوومەن دیریگ و پیکهاتگەلە(٢٨) ئەندام، ئەیانەراسەوخۆ هەڵوژریەن و هەردوگ وڵات فرەنساو ئسپانیا پاریزگاری یا مقەیەتی لە(ئەندۆرا) کەن.

گرنگترین یا موهمترین حزبەیل سیاسی وڵاتەگەئەیانەن :-

١- کوومەڵەی نیشتمانی دیموکراتی.

٢- پارت مەرکەزی.

٣- پارت چەپ مەرکەزی.

٤- پارت دیموکرات تازە.

٥- پارت یەکێتی لیبراڵی.

٦- پارت راسرەو مەرکەزی.

٧- پارت دەسپیشکەر نیششتمانی دیموکراتی.

دابەشکردن ئیداری وموهمترین شارەیل (ئەندۆرا) دابەش کریەیگ ئەرا (٧) شارەوانی یا بەلەدیەو ئداریەیلیشی لەشیوەی قەزاس. گەوراترین شاری (ئەندۆرا لاڤێلا)ی پایتەختەك شمارەی مەردمەگەی (٢٥٨٥٠) کەسە.

وڵات ئەندۆرا وڵاتیگ گەشت وگوزاریەو نزیکەی (١٨٥٠٠٠) دۆلار بەرهەم گەشت وگوزاری ئی وڵاتەسە، ك کەیگە(٨٥٪) نسبەی بەرهەم گشتی ونزیکەی (٩ – ١٢) ملیۆن کەس ساڵانەروی کەنەئی وڵاتەئەرا گەشتکردن، وەل ئەوەیشا زوورم کەرت یا قەتاع بانك ئۆروپا روی لەی وڵاتەکردنەئەرا وەبەرهاوردن وەسەبەب ئەوەك باج و سەرانەلەمەردم نیەوەن. رووشنهویری وڵات (ئەندۆری) بەشیگەلەرووشنهویری (کاتالانی) ونویسەر وئەدیبەیل کاتالانی وەناوبانگن وەك : (میخیل گازیار) و (رامون ڤیلیرۆ). بیجگەئەوەیش کەرنەڤاڵ (جاز)یش ساڵانەلەئەندۆرا ساز کریەیگ. بەرهەمەیل کشتوکاڵی یا زراعی وڵات ئەندۆرا پیکهاتنەلە(گەنم و جویەو ئەنگویر و سیف ژیر زەوی)، هەمان وەخت حەیوانداریش لەتی ئەنجام دریەیگ وەك : وەخاوەنکردن (پەس وپوولە و، بزن ومانگا)، سامانەسروشتیەگەیشی پیکهاتگەلە(وزەی ئاوی)وسامان ژیر زەوی وەك : (ئاسن وزریشك). ئەو بەرهەمەیلیشەك کلیان کەیگەدەیشت وڵات وفرووشیگەی یا تەسدیری کەیگ پیکهاتگەلەکەلپەل وەکارهاوردن و کەلپەل ناوماڵ و(تەماکوو) و (یۆرۆ). وەل ئەوەیشا پویل ئەوەزکردن ئەرا بازرگانی و سەندن وفرووشتن لەئەندۆرا رووژانەس. وەلی لەیرا چشت ئەڵڵاجەویگەك وڵات (ئەندۆرا) نەتەیارەخانەی ناودەوڵەتی دیریگ و نە خەت ئاسن شەمەندەفەر دیریگ، تەنیا چەن ریگەیگ نەوگ ك (ئەندۆرا) بەسیگەفرەنسا وئسپانیاوە.

بەشیگ لە ژیان شەهید عیزەت عبدولعەزیز

گوڵ سوو

مللەت کورد گشت جاریگ وە داخ و پەژارەی فەرەیگ یاد ئەو کارەسات دەرد ناکە ک وەرج لە ٢١ ساڵ روی دا و بویە بایس لە سێدارەداین هەسارەی خەباتکاریگ لە ئەفسەرەیل کورد لە لەشکر یا جەیش عیراقی ئەوەیش لە ژیر سایەی بڕیار یا قەرار دەسڵات زاڵم ک لە ١ کانوون یەکم ١٩٤٥ دەرکریا وە هویر تیەری ک وەگوورەی ئەی بڕیار یا قەرارە حوکم لە سێدارەداین غیابی وە حەقیان دەرکریا وە لە شوون ئەوەگ لە ١٨ نیسان ساڵ ١٩٤٧ خوەیان دانە دەس ؛ دادگاگە سەرلەنوو بەرپا کریا وەلی ئەو حوکمە ک لە گوزەیشتە وە شیوەی غیابی دەرکریا سەرلەنوو بڕیاوە ئەوەیش لە وەختیگ گشت لەی باوەڕە بوین ک ئەوانە عەفوو کریەن وە تاییەتی شەهید عیزەت عەبدولعەزیز وەی خاترە ک لە گوزەیشتە هاوڕی جیگر دەسڵاتدار بویە.

وەلی ئەی بڕیار یا قەرارە فرە ئەرای کورد دەردناك بوی وە لە وەخت دەسڵاتداری سالح جەبر لە شەو ١٩٤٧/٦/١٩ ئەوەیش لەوەختیگ شمارەیگ لە پارلەمانتارەیل کورد و عیراقی تەقالایل فرەیگ کردن تا لە شەهید بوین نەجاتیان بیەن وەلی ئەی تەقالایەیلە سەرنەکەفت و نەتوەنستن بڕیار یا قەرار دادگا بگورنن وە لە شوون شووڕش ١٤ تەمموز ١٩٥٨ ئەنجومەن وەزیرەیل بڕیار یا قەرار دا ک وە شەهید وە حساویان بکریەیگ ک یەکیگ لەلیان سەرۆك نەمر عیزەت عەبدولعەزیز بوی ... شەهید عیزەت عەبدولعەزیز لە شارۆچکەی عیمادیە سەروە پاریزگای دهۆك لە ساڵ ١٩١٢ لە داڵگ بوی مناڵی و میردمناڵی لەو ناوچە وەسەر برد ناوبریاگ لە خیزان ناودار و رووشنهویریگ بوی وە جووریگ خیزانی گشت جاریگ لە مەردم ناوچەگە داخوازی کردیان مناڵەیلیان بنەنە مەدرەسە تا نەخوەندەواری لە ناوچەگە نەمینیگ.

وە هەمیش خیزانی لە ئەو رویداگەیلە ک لە دژ یا زد لەشکر یا جەیش بەریتانیا لە ساڵ ١٩١٩ روی دا نەخش یا دور دیارییگ داشتن. وە جووریگ لەشکر یا جەیش بەریتانیا ناچار بوی یەکیگ لە ئەندامەیل خیزانەگە عەبدوڵلەتیف عەبدولعەزیز لە کووتایی ئەو ساڵە جوور حاکم مەدەنی لە شارەگە دیاری بکەی.

شەهید عیزەت عەبدولعەزیز ئەرا مەدرسە چی و لەی وەختە وەل کیشەیل و سەختیەیل مللەت کورد ئاشنا بوی وە تایبەت لە شوون ئەوەگ هەردو ریککەفتننامەی سایکس بیکۆ و لووزان خوەنست و وەل ئامانج یا هەدەفیل و نەتیجەیل ئەی ریککەفتننامەیلە ئاشنا بوی و فامست ک گشت لایەنەیل چوین قەوڵ یا وەعدەیل خوەیان خستنە ژیر پا و کورد لە وەرچەو نەگرتن و لە بویچگترین حقوق نەتەوییان بیبەش کریان .شەهید عیزەت وەختیگ وەل سەختیەیل مللەت کورد ئاشنا بوی بڕیار یا قەرار دا ک تەقالا بکەی ئەرا لاوردن ئەو زوڵم و زوورە ک لە حەق کورد کریاس ک وەی نەتیجە رەسی خاسترین ری ئەرا سەرخستن ئەی ئامانج یا هەدەفە یەسە ک بچووگ ئەرا کۆلیج یا کلیەی سەربازی لە بەغدا ک لە ساڵ ١٩٣٥ لە رتبەی مولازم تەخەروج کرد و وەخاتر رووشنهویری سەربازی چیەو ناو کۆلیج ئەرکان وە خاتر پۆست یا مەنسبی چیەو بان تا ئەوەگ رەسیە رتبەی رائد روکن ئەوەیش وەرج لە ئەوەگ وەل شووڕش کوردی هاوریەو بووگ.

شەهید عیزەت لەوەختیگ جاری جایل جوان بوی لەوەختیگ ئەرا بەغدا هات حس نیشتمانی زیاترەو بوی و بویە ئەندامیگ لە پارت هیوا ک وەخاتر تەقالایەیل و چالاکیەیلی لەماوەی کەمیگ بویە سەرۆك پارتەگە یەیش لەوەختیگ عەسکەریەیل نەبایەد لە هویچ پارت یا لایەن سیاسیگ بەشداری بکردان. شووڕش کوردی وە تواناو بوی وە تایبەت لە ناوچەیل بارزان و ئەو باقی ناوچەیل لە نزیکەی چەم زاب گەورا و لە حکوومەت تواستن بارووەزع ئابووریيان خاسەو بکەی و شمارەیگ لە حەقەیل نەتەوییان بیەیگە پیان وەیخاترە حکوومەت لە وەخت نووری سەعید تەقالا کرد چارەسەریگ ئەرا کیشەگە پەیا بکەی وەرج لە ئەوەگ شووڕش وە گشت لای کوردستان برەسیگ وەی خاترە وەی باوەڕە رەسین خاسترین چارەسەر یەسە ک ئەفسەرەیلیگ ئەرا پەیوەندی دیاری بکەن ک کاریان دەسڵاتداری ناوچەگە بووگ ک ئەی کارە دو نەتیجەی سەرەکی داشت یەکم یەبوی ک روح نەتەوایەتی و متمانە یا سقەی هاووڵاتیەیل وە شووڕش زیاترەو کردیاد و دویم یە بوی ک ئەفسەرەیل وەل هاووڵاتیەیل پەیوەندی کردیان و ە کیشەیلیان ئاگادارەو بوین.

وەی خاترە ئەفسەرەیل ک یەکیگ لە لیان شەهید عیزەت بوی ئەی دەرفەت یا فرسەتە وە کار بردن ئەرا نیشان داین ئەو زوڵم و زوورە ک وە کورد کریاس ک حکوومەت عیراقی لەی باوەتە ئاگادارەو بوی وەی خاترە دەس کردە خانەنشین کردن ئەی ئەفسرەیلە ک شەهید عیزەت لە یەکمین کەسەیلیگ بوی خانەنشین کریا و لە شوونی موستەفا خۆشناو و میر حاج و چەن نەفەر تر .وەی خاترە شەهید عیزەت وەی باوەتە رەسی ک خاسترین ری ئەرا پەیوەندی وەل مەردم و پەخشەوکردن شووڕش یەسە ک ریکخریاگ سیاسییگ دامەزرنن ک شوون پارت هیوا بگریگ وەی خاترە وەل شەهید موستەفا خۆشناو و شمارەیگتر لە ئەندامەیل پارت هیوا لە ساڵ ١٩٤٤ دەس کردە دەسکردە دامەزرانن لوجنە یا ریکخریاگیگ وە ناو لوجنەی ئازادی لە ناوچەی بارزان ک توەنستن لە کارەگەیان سەربکەفن ونەمر موستەفا بارزانی لە سەرەتای شووڕش توەنست لەری عیزەت عەبدالله و موستەفا خۆشناو پەیوەندی بکەیگە سۆڤیەتیەیل وەلی لەی وەختە شەهیدەیل وەی باوەڕە رەسین ک وەل شووڕش وە توانای مەهاباد تیکەڵ بوون وە خاتر زەرەدەیلیگ وە شووڕش رەسوید وەی خاترە رەسینە مەهاباد و شەهید عیزەت بویە ئامریگ لە یەکیگ لە فەوجەیل ژیر دەس حەمە رەشید خان ک حکوومەت مەهاباد جور جنرال هیزەیل عەشیرەگەی وەلی شەهید عیزەت لەی باوەڕە بوی ک کار کردن لە ژیر دەس فەرماندەیگ ک لە کاروبار سەربازی ناتوانە کار سەختیگە وگشت جاریگ لە ناتوانی جنرال لەشکر یا جەیش نارازی بوی و کەم کەم ئەی ناتوانیە بایس رمیان حکوومەت کوردستان (مهاباد) بوی.

لەشوون ماوەی کوڵیگ یەکمین حکوومەت کوردی یەعنی حکوومەت کوردستان لە مەهاباد دەس کردە رمیان ئەوەیش وەرج لە ئەوەگ یەکمین ساڵ دەسڵاتداری خوەی بوەیگە سەر ئەوەیش وەخاتر گوێریان بارووەزع حکوومەت و تایبەتمەندیەیل نەفتی و دویاکیشان وەیەك جار هیزەیل سۆڤیەتی و هەڵوێست یا مەوقف گەن ئازەربایجان لە حکوومەت مەهاباد وە دەس وەپی کردن وەرەونوا هاتن لەشکر یا جەیش ئیرانی وەرەو مەهاباد .ک لەشوون ئەی رویداگەیلە ٣ هەڵوێست یا مەوقف ئاشکرا کریا یەکمین هەڵوێست یا مەوقف ,هەڵوێست قازی محمد و خیزانی بوی ک لەی باوەڕە بوین بایەد نەترس بوون و لە وەراوەر لەشکر یا جەیش ئیرانی بووسن و شار مەهاباد نەیلنەجی تەنانەت ئەگەر هەر نەتیجەیگیش لەشوونی بیاتاد وەلی هەڵوێست دویم تایبەت وە نەمر مەلا موستەفای بارزانی بوی ک ئەوەیش قەبوول نەکردن خوەی وەدەسەوداین یا ئستسلام * وە چگن وەرەو سنور یا حدود ئیران و رووسیا و داخوازی پەنابەری سیاسی کردن وەلی هەڵوێست یا مەوقف سێیم ک ئیمنە لە باوەتی قسیە کەیم تایبەت بوی وە شیخ احمد و چوار ئەفسەر و فیشتر چەکدارەیل و خیزان ئاوارەیل ک بڕیار یا قەرار دان ک وەرەو عیراق گلەو بخوەن ئەوەیش بی هیچ مەرج یا شەرتیگ ک ئەی بڕیار یا قەرارە داخ و پەژارە و سەختیەیل فەرەیگ لە شوونی بوی وەی شیوە یەکمین حکوومەت کوردی رمیا . وەختیگ شەهید عیزەت و هاوریەیلی بریار یا قەرار دان ک ئەرا عیراق گلەو بخوەن زانست ک چە چشتیگ هالە ناوری وەلی بڕیار یا قەرار دا ک وە فیدا کردن خوەی ری ئەرا ئەو باقی هاوریەیلی واز بکەی وە وەختیگ شەهید عیزەت و شمارەیگ لە هاوریەیلی لە سێدارە دریان ئەی خەوەرە رەسیە گشت خیزانەیل کوردستان و خەم و پەژارە لە گشت لای کوردستان ئاشکرا کریا وە ئەو چشتە سەختر بوی ک وە خاتر بارووەزع ولات بوی فیشتر مەردم نەتوەنستن لە ئاهەنگ یا مەراسم خاك کردنی بەشداری بکەن وە تەنیا شمارەیگ لە کەس وکاری لەی ئاهەنگە بەشداری کردن و لە سەرەتا لە شارەگە خاك کریا و لەشوونی ئەرا قەورستان خیزانیان لە پای کویە بریا وە ناوی نریا بان یەکیگ لە شەقامەیل یا شارعەیل سەرەکی شار دهۆك و و نیشان یادگاریگ وەناوی لە شار عیمادیە نریا وە ئەگەر ئەی نیشانە نەویاتاد بەلکەم نەوە یا جیل ئیسە ئەی شەهیدە وە هویر نەهاوردیان.

نەفت هەرێم و جەهان

گـوڵ سـوو

کلکردن یا تەسدیر نەفت هەرێم کوردستان بویەسەسەرباس گشت میدیایەیل جەهان وگرنگی یا ئەهمیەت فرەیگ وەباوەتەگەدریاگە، ئەیەئەگەر وەك هەواڵیگ تاییەت وەهەرێم مامڵەتوەلیا کریاویگ، ئەوەئەرا کورد رویداگیگ تاریخی و گرنگ یا موهم بوی و دەسکەفتیگ تر هەرێم کوردستان بوی لەروی ئەهمیەتداین وەکەرت یا قەتاع نەفت وچەنەها دەرەنجام تریش دیریگ ، ئمجا لەی باوەتەوە(مایکڵ کەنتەر) باسیگ نویساگە. وەك زوورم رویداگەیل سیاسی گرنگ یا موهم کلکردن نەفت ئەرا دەیشت وڵات لەهەرێم کوردستان عیراقەوەشایەت ئاکام خاس یا خراو ئەرا کورد بیاشتووگ، وەلی بیگومان لەدید سەرەتایی ئەو رویداگەلەیوا دەرکەفیگ ك لەوەر چەن هووکاریگ کلکردن نەفت قانجاز فرەیگ ئەرا حکوومەت هەرێم کوردستان داشتووگ.

کلکردن نەفت شەرعیەت حکوومەت هەرێم کوردستان زیای کەیگ وەسەبەب زیاتر بەسیانی وەبازار ئابووری جەهانەوە، چوینکەزویتر ئەو کلکردنەلەلایەن حکوومەت مەرکەزی بەغداوەریگری لەلی گریاو لەیوا دیار بوی ك حکوومەت هەرێم کوردستان شەرعیەت تەواویگ نەیاشت ئەرا بەشداریکردن لەئابووری ناودەوڵەتی، وەلی ئیسەك بەغدا رازی بویەهەرێم کوردستان نەفت کلبکەیگەدەیشت بیگومان شەرعیەت حکوومەت هەرێم کوردستان قانجاز لەلی کەیگ. لەراسی ئەو شەرعیەت ناودەوڵەتی هەرێم کوردستانەزیاتر ئەهمیەت وەرگریگ وەدابینکردن نەفت ئەرا لویلەی نەفت (نابوکۆ) ئۆروپا ، ئمجا جویر ئەوەك سەرۆك مەسعوود بارزانی ئشارەت وەپیکرد (رووژیگ تاریخیەو گام گەورایگەو ئیمەشانازی وەی سەرکەفتنەوەکەیم وئی دەسکەفتەخزمەت بەرژەوەندی گشت عیراقیەیل کەیگ ، وەتاییبەت کورد) . ئەوەبوی دویاجار بەغدا هەڵوێست خوەی ئاڵشتکرد، چوینکەلەژیر رەخنەی فرەی فشار ئابووری بوی لەوەرانوەر کەمەوبوین داهات، هەر لەوەر ئەوەیش هەوەجەی فرەیگ دیریگ وەو پویلەك وەك بەش لەکلکردەی نەفت هەرێم دیریگەی. یەیش وەتاییبەت لەشوون ئەوەك نرخ یەك بەرمیل نەفت ك ساڵیگ وەرجەئیسە(١٤٧)دۆلار ئەمریکی بوی و لەی دویاخرەداوەزی ئەرا (٤٠) دۆلار ئەمریکی. ٩٠٪ داهات عیراق لەنەفتەوەتیەیگ ، ئمجا مەسەلەی پویل لەوەرچەو بگرو دی زانید ئەراچەبەغدا دویاخر کووتایی وەکیشەیل نەفت هاورد وەل حکوومەت هەرێم کوردستانا ؟ عەرەب ئەرا ماوەی فرەیگەقانجاز لەفرووشتن نەفت کردگە، ئیسەیش نوورەی کوردەبەشیگ لەو قانجازەیلەبچنیگەوە، وەلی وەل ئەوەیشا کورد بایەسەئەوەلە هویری بووگ ك نەفت بویەسەسەبەب کیشەی گەورا لەخوەرهەڵات ناوراس وکوردیش لەلی وەدەر نیە. ئەرا نموونە: گەناتەکاری ك حاڵ حازر ئەرا حکوومەت هەرێم کوردستان کیشەس، وەزیاییبوین داهات حکوومەت هەرێم ئەو کیشەگەوراترەو بووگ، وەلی ئەگەر وەئاقڵانەو دادپەروەرانەباریەیگەکار ئەوەکریەیگ چشت گەورا ئەرا مەردم ئاسایی کورد وەپی بکریەیگ . ئەرا نموونە: کریەیگ

ئەرا خاسەوکردن هەوەجەیل کارەبا خەرج بکریەیگ.

ئیسەك حکوومەت هەرێم و بەغدا وەئەوەك رەسینەسەریککەفتنیگ لەبان مەسەلەیگ وئەوسا پڕ کیشەو سەخت بوی، وەلی شایەت لەئیسەوەقاپی واز بکریەیگ ئەرا رەسین وەریککەفتنیگ موهمتر لەباوەت کارەیل تر . وەهەرحاڵ توانای رەسین وەریککەفتن لەباوەت مەسەلەی کلکردن نەفت ئەرا دەیشت لەلایەن حکوومەت هەرێم کوردستانەوەئەو ئەگەرەزیای کرد ك ئەزموون کوردی وەشیوەیگ سەرکەفتگ لە چوارچیوەی عیراقیگ فیدراڵ ها لەبەرژەوەندی گشت عیراقیەیل وەتاییبەت کورد . ئمجا لەی لایەنەوەتەنیا وەخت وەپیمان ئویشیگ ك کیشەیل سەخت چەوەسەریان تیەیگ.

مەی بڕشن ساقی

قەسری

ساقی غەم گسار من،مەی بڕشن،مەی بڕشن
ئەرەی دڵ خومار من، هەی‌بڕشن، هەی بڕشن
چارەی ئی دل منە، ئی بڕشن، بڕشنە
کار تو ناو چەکەیدە من، هەی تو پەیاپەی بڕشن
حەسرەت من ئەرەی مەیە، حەسرەت دڵ، دەنگ نەیە
هەر کە غەمی ئەرەی خوەیە،مەی وە دەنگ نەی برشن
هەم غەم دل فەراهەمە، هەم غەم من دەمادەمە
کاسە چەکەیدە ئی غەمە، وەکیلەگەی رەی بڕشن
تا مەی‌غەم کەسی نەخوەی، پەی نیەوەیدە قەدر خوەی
من زانم ئی مەیە چەکەی، مەی بڕشن، مەی بڕشن
مەی رشنی نەنووڕە من،سەلاح من ها دەس تو
کی‌تویەنی نەزەر بیەی،کی نەڕشن،کی‌بڕشن؟
یەکی دری وە تویلەکی،وە ژیر چەو وە من خەنی
تا وە کەسی دی نەخەنی، گوپی ئەرەی خوەی بڕشن
زانم ئەرا وەراوە کەی،کەی ك غەریبە پەی نەوەی
هەر کە ك پەی بوەی، بوەی،رخم ئەرا بەی، بڕشن
«قەسری» وە ئی بی کەسیە،واهمەیی وە کەس نیە
داروغە چەس، عەسەس کیە؟عەسەس غەڵەت کەی، بڕشن

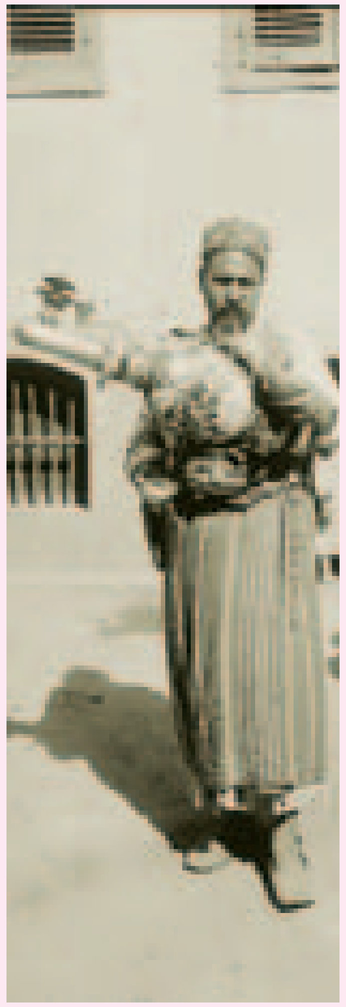

لافاو ئنتزار

عەلی رەزا

یەی ئاسمان هسارە بوودە خر
چەوەیلد !
ئی فەسل ئنتزارە بوودە خر
چەوەیلد !
پا دامنەی ئەو کانە ، سەرسەونزو
لالەزارە
سەرسەونزی ئی وهارە بوودە خڕ
چەوەیلد !
لە دویری روخسارد، دیرم دڵی
سەد پارە
ئی دڵ بی قەرارە بوودە خر
چەوەیلد !
چەوم بوودن وە نەزرد ! زامی ها
لە دەروینم !
ئی زام نادیارە بوودە خر چەوەیلد !
ئرمیس رشی پەیەڵپەی ! حەلقە
بەسی لە شووند
ئی لافاو ئنتزارە بوودە خر
چەوەیلد !

دی وە سەر زەوقی نەمەن

مەنووچهر پەروینی

دی وە سەر زەوقی نەمەن بادە گوساران هانە کوو؟
دل وە پیم ئویشی وەهارە چشمە ساران هانە کوو؟
دل وە پیم ئویشی وەهارە وەخت گوڵ رەخساننە
هەی دڵ ئەر سەوزی وەهارە باغ کاران هانە کوو؟
بی گوڵی دەردیگە ك داوان باخم گرتیە
بلبل زارم نگا کە گول عوزاران هانە کوو؟
باخەوان سینە سزیا دەس وەبان دەس مەلویل
نالە سەر دەی ئەی خودا سەرو و چناران هانە کوو؟
بی کتاو شیعر و ساقی گەرد دڵ تەنیا مەنم
ئی شەوە چوی سەر بکەم ئەی مانگ یاران هانە کوو؟
هەریە سەریەی رووژ دەنگ میناى ساقی بشنەفم
بوومە مزیانی دەر و چاوش خوماران هانە کوو؟

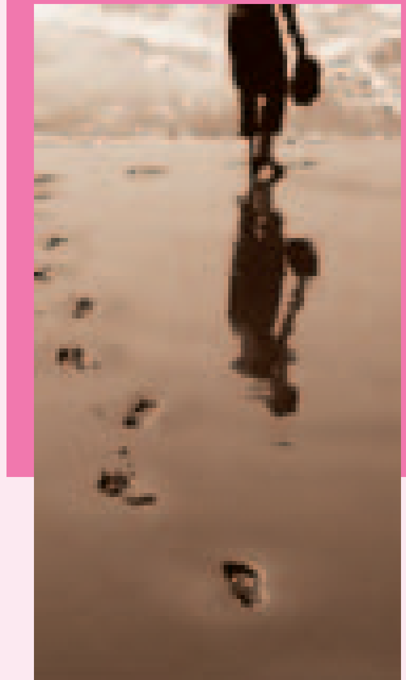

عشق خوەر دامەس دە دەس

محمد رەزا رستم

شەو دوار ئەڵدا وەلی کەیٚ عشق خوەر دامەس دە دەس
تا خیاڵ خوەر هەسە کەیٚ هەمسەفەر دامەس دە دەس
راس ئویشی هەر کەئویشی بی‌سەر و پاسە فلاٚن
عاشقم عاشق، خیاڵ پا و سەر دامەس دە دەس
عاشقی کەیٚ مامڵەیٚ یەیٚ مەن دومەن ئەڵگرتنە
دەیٚ ریٚە فکر و خەم سوود و زەرەر دامەس دە دەس
کەم دە لافاو خەتەر بویشن ك گووشم وەیٚ نیە
هامە روی پیٚڵ دڵەو فکر خەتەر دامەس دە دەس
ئاسمان ها ژیٚر باڵم گشت دنیا ها دەسم
هامە روی مووڵەق ئەگەرچە باڵ وپەڕ دامەس دەدەس

هەر یەسە

پەرتەو کرماشانی

واکە چاك سینەگەد دەرس و کتاوم هەر یەسە
بوومە نەزر ئەو دەمە جام شەراوم هەر یەسە
رووژ تا شەو کاروبارم شین و شیوەن کردنە
تاق وە سانم هەریەسە باخ سەراوم هەر یەسە
هەم پەڕ وباڵم بەسانە هەم دەمم دویراننە
تام بووم وحەرف حەق نەویشم جوواوم هەر یەسە
گش کەسم ! دەردد وە گیانم ! نویر دیدە راسەگەم !
م چوە بویشم تا تو نادانی عەزاوم هەر یەسە
شار کرماشان دیار عشقە خاپووری نەکەین
خەرگ کوورە بنیشم خاك و ئاوم هەر یەسە
پەرتەو ئەر ئاوارەم و باوان خراو ودەر وە دەر
ئویشم ئی زوڵە نەمینید ناحساوم هەر یەسە

ســـــات

محمد حسنی نیا

هویچکەس چوی سات
نە شیوانیە
سە رلە ولاٚت
سانیەشمار
لە تاف دەو
دە قیقە شمار
وە هەڵکەهەڵك
ساعەت شمار
وە هەسەهەس
دەس دەن وە دەس
تانیشان بەن
مودەت زەمان یەی خوسەو
دەورەی دریژی نامەی و
رووژ و شەو و
تویل وتەناف و
گەردن و
تاسانن و
تیەریکەشەو
تەرم وتەم و
تاریخ وخوین
وخاترەی
قەتل وقەفەس

وە سەبەب پیسبوین ژینگە ژیانمان کەفیگە مەترسی؟

شوان سماقولّی

وەل پیشکەفتنەیل سەردەما، وەل زیایبوین بەحسەیل تەندروسی و زانستیا، مەترسی و کاریگەریەیل پیسبوین ژینگە یا بیئەیش زیاتر و فرەتر ئاشکرا بوون و ئەوەیش ئەرامان دەرکەفیگ ك ئەگەر ئیمە مقەیەتی ژینگە نەکەیم هەر خوەمان بایەسە باجەگەی بەیم.پیسبوین و خراوبوین کەش وهەوا وە سەبەب دویکەڵ و غاز خراو، یەکیگە لەو هووکارەیلە ك بەشداری کەیگ لە دەرکەفتن قەیریگ نەخوەشی، ئمجا وەگوورەی بەحسیگ زانستی ك لەئەمریکا ئەنجام دریاگە ئەوە دەرکەفتگە ك هەناسوەرگرتن و هەناسەداین لەکەش وهەوای پیسیگ ئادەمیزاد تویش مەترسی (ماسین) یا جەڵتەی خوین تیەریگ. لەی بارەوە دکتۆر (بیڕفی هانت) ئاشکرای ئەوە کردگە ك پیسبوین کەش و هەوا مەترسی تویشهاتن نەخوەشیەیل دڵ و سەکتەی دل زیای کەیگ.

وەل ئەوەیشا باحسەیل بەریتانی ئسپات ئەوە کردنە ك پیسبوین ژینگە یا بیئە پەیوەندی وە تویشهاتن نەخوەشی شەکەرەوە دیریگ، چوینکە لەی حاڵەتە پیسبوین ژینگە کاریگەری دیریگ لەبان وەرگری ئەنسۆلین و ئەو ئەنسۆلین ئاساییە نیەیلیگ بایگە بەرهەم.

بەحسیگ تر ك باحسەیل زانکۆ یا جامعەی کالیفۆرنیای باشوور ئامادەی کردنە، ئاشکرای ئەوە کردگە ك پیسبوین ژینگە وە سەبەب دویکەڵ سەیارەوە مەترسیەیل دوچاربوین مناڵ زیای کەیگ وە نەخوەشی تەنگەنەفەسی، چوینکە ئەو دویکەڵە لەیوا کەیگ مناڵەیل کەمترین وەرگری داشتوون لەوەرانوەر نەخوەشیەگە، وەل ئەوەیشا دەرکەفتگە ك ئەو مناڵەیلە نیشتەجی نزیك جادەیلن فرەتر دوچار تەنگەنەفەسی تیەن. لەلایگ تریشەوە بەحسیگ تر ك لەزانکۆ یا جامعەی (گۆکیل) ئەمریکی ئەنجام دریاگە ئەوە خەیگە روی ك پیسبوین خاك و ئاو وهەوا بووگە سەبەب ٤٠٪ جەم هووکار مردن ئادەمیزاد لەگشت جەهان ساڵانە، وەل ئەوەیشا زیایبوین شمارەی مەردم هووکاریگ تر سەرەکیە ئەرا پەخشەوبوین نەخوەشی کوشندە.

ئمجا هەمان بەحس ئاشکرای ئەوە کردگە ك نزیکەی (٦)ملیۆن مناڵ ساڵانە مرن وە سەبەب خراوی خوەراك و دوچاربوینیان وە نەخوەشی مەلاریاو نەخوەشیەیل دەزگای هەناسەداین، هەمان وەخت ئەوەیش ئاشکرا کردگە ك نزیکەی ١,٢ ملیار کەس وەدەس کەمی ئاو پاکەوە ناڵنن و لە بارووەزع ژیان ناتەندروستیش ساڵانە (٥)ملیۆن کەس مرن، ك ٥٠٪ لەلیان مناڵن.

ئمجا خاستر ئەوەسە باحسەیل کوردستانیش ئی جوورە بەحسەیلیگ ئەنجام بیەن ئەرا ئەوەك قەوارەی زەرەدەیل بزانیم و هووکارەیلیشی بکەیمنەدی تا بتویەنیم چارەسەریان بکەیم، چوینکە ئەگەر لەیوا نەکەیم ئەوە کوومەڵگایگ نەخوەش لەلیمان دروس بووگ.

هاوسەرگیری و دروسبوین خیزان بنەماو بنەرەت دروسبوین کوومەڵگا و نەتەوەو مللەتەیلەو ئی پرووسەیشەهەر لەکویەنەوەتاریخ دویرودریژیگ دیریگ هەر لەسەرەتای دروسبوین ئادەمیزادەوەبگرتا رووژ ئمروو، وەل ئەوەیشا لەگشت دینەیل ریگەوەپی دریاگەوەو گامیگ دروس و پەسەنەو لەدین موسڵمان کردار خاس لەبان مەردم چەسپیاگەوەەر لەوەر ئەوەیش لەگشت پەیمانەو بنەمایەیل زەوی و ئاسمان ەووکار و فاکتەرەیل جیابوینەوەیا تەڵاق وەکرداریگ ناشرین ونا پەسەن لەقەڵەم دریاگەو روخسار جوان کوومەڵگا شیونیگ و کەسەیلیگ لەناو کوومەڵگا زەرەدمەنن لەتی.

تەڵاق دیم دویم کیشەیل

رەوەند بەختیار

هووکار فرەیگ هەس ئەرا ئەوەك بووگەسەبەب دیاردەی تەڵاق و فرەجار کەمئەزموونی یا کەم عومری ئەو کور ودویەتەیلەسەك چنەناو پرووسەی هاوسەرگیریەوە، چوینکەکەم عومری بووگەهووکاریگ سەرەکی ئەرا روی وەروی بوینەوەیا نزیکەوبوین لەتەڵاق، یا تەماشاکەید بیکاری و دەسبەتاڵی هووکاریگ ترەئەرا حاڵەت تەڵاق، یا شوون نیشتەجیبوین ئمروو ك بویەسەقەیران فرەگەورایگ و یەیش بویەسەفاکتەریگ یا عامڵیگ سەرەکی و رەسیگەئەو رادەك کیشەگەقویلترەو بووگ، لەهەمان وەخت ئاست رووشنهویری هەردوگلا تا رادەیگ لەو ئاستەنیەك بتویەنن زاڵ بوونەبان کیشەیل خوەیان، یەیش هووکاریگەئەرا جیابوینەوەو تەڵاق. وەل ئەوەیشا هووکاریگ تر هەس ك تا رادەیگ خود وەناوکارخستن کەس سێیمە، ئمجا چ کەس ماڵ کورەگەبووگ یا دویە تەگەئەوەکیشەگەقویلترەو کەیگ و نارەحەتی فرەیگ دروس کەیگ، ئەیەبیجگەچەنەها هووکار تر وەك وەکارهاوردن خراو مۆبایل و خیانەت لەیەکتر و نەوین متمانەو شویکردن وەزوور و ژنخوازین وەزوور و هووکارەیل فرەیگ تر . ئمجا فرەجار دوینیم زەرەدمەن تەڵاق ئەو (ژن وشوی)ەسەك بریار جیابوینەوەیا تەڵاق دانە، وەلی ئەگەر بایدەبان واقع زەرەدمەن یەکم لەجیابوینەوەی خیزانن تەنیا مناڵەیلن و بوونەباجدەرو قوربانی ئەو دایگ و باوگەو سەر لەلیان شیویەیگ و کەس نیەزانیگ وەخاوەنکردن و ئمایەتکردنیان کەفیگەلای کی و، کی ئەرك وەخاوەنکردنیان گریگەمل. ئمجا ئەگەر مناڵەگەدویەت بووگ ئایا ئمایەت خاس و تەندروسیگ کریەیگ ئەرا ئەوەك لەدویارووژ ئەو دویەت خاسپەروەردە بووگ؟ هەر لەوەر ئەوەیش ئەو کور و دویەتەیلەلەشوون پرووسەی تەڵاق بی گوناه و زەرەدمەن بوون ك وەخاس و تەندروس ئمایەت نیەون. لەلایگ تریشەوەژنەیل زیاتر زەرەدمەن بوون نەك پیاوەیل، چوینکەپیاگەیل فرەوەئاسانی تویەنن خیزانیگ تر دروس بکەن، وەلی ژنەیل زەحمەتەئەرایان دوبارەهاوسەری بکەن ك هەرچەنی حەلاڵەو هەق شەرعی خوەیانە. ئمجا لەوەختیگ تەڵاق بووگەچارەسەر ك گشت ریگەیگ لەوەردەمیان بەسیاویگ و ئەرا قەیریگ کیشەی تایبەت تەنیا پرووسەی تەڵاق چارەسەر گونجیاگیگە، وەلی لەگشت وەختیگ تەڵاق چارەسەر نیە، مەسلەتیگ کوردییش هەس ئویشیگ : (جام ئەگەر پر بووگ لەلی رشیەیگ)، ئمجا لەی حاڵەتەئەگەر هات و پیاوەگەیا ژنەگەهەرکام لەلیان بوینەهووکار تەڵاق و ژیانیان وەل یەکترا مەحاڵ وزەحمەت بوی و هویچ رووشناییگ لەتی نەمەند، دی ئەو وەختەتەنیا چارەسەریگ ئەرا ئەو کیشەتەڵاقەو بەس. وەل ئەوەیشا ئەگەر هات و مناڵیش نەیاشتن، ئەوەکیشەگەفرەگەوراوەنی ەوگ، وەلی وەچەواشەوەئەگەر مناڵ داشتوون ودویای چەن ساڵیگ لەژیان هاوسەری، ئەوەبیگومان لەگرفت و کیشەیل زیاتر و سەخت تر کەیگ و شایەت لەو حاڵەتەیلیشەژنەگەوەك چارەسەریگ پەنا بووەیگەوەردیاردەی خود سزانن یا خوەی بکوشیگ یا فرەجاردوینید پیاوەگەکوشیگەی، وەلی لەی حاڵەتیشەهەر تەڵاق خاسترەلەوەك کارەسات دڵتەزن و گەورایگ لەلی بکەفیگەوە.

لەیرا خاڵ گرنگ یا موهم وچارەسەر ئەوەسەلەوەختیگ ئەو کەسەیلەچنەناو پرووسەی هاوسەرگیریەوەیا توان خیزان دروس بکەن وەرجەئەوەبایەسەئەزموون یا تەجروبەیگ بیاشتوون لە بانژیان و لەهەمان وەخت ئاست رووشنهویری هەردوگیان وەرانوەر مەسەلەی پرووسەی هاوسەرگیری تا رادەی خاسیگ بووگ، چوینکەوەختیگ چنەناو ئەو پرووسەی پیرووز هاوسەرگیریەوەقەیریگ وەرپرسیاری یا مەسئوولیەت کەفیگەبان شانیان و بایەسەهەردوگیان وەگشت شیوەیگ وەپی رازی بوون قەبوولی بکەن، چوینکەلەی حاڵەتەبووگەهووکاریگ ئەرا کەمەوکردن دیاردەی تەڵاق، ئمجا لەیرا ئیمەغەڵەتیگ دیریم بایەسەباسی بکەیم، ك ئەویش ئەوەسەوەختیگ کوریگ دیریم ئارام نیەو نارەحەتەو رەفتاری ناپەسەنە، ئویشیم با بووگەپیاویگ و هەر لەوەر ئەوەیش هویر لەوەکەیم یەکسەر ژنیگ بکەیمنەتویشیەوەیا ژنیگ ئەرای بخوازیم تا هویچ کیشەو گرفتیگ لەماڵ ئەرامان دروس نەکەیگ یا خوەمان لەشەری بخەیمنەلا، وەلی کارەساتەگەها لەورا کورەگەهیمان سەرەتای عومریەو هویچ چشتیگ لەباوەت هەڵسووکەفت وچوینیەتی و رەفتار هاوسەرگیری یا ژیان خیزانیەوەنیەزانیگ و لەی لایەنەوەهس وەمەسئوولیەت تەواویگ نیەکەیگ و ئیمەیش وەو مەبەسەئەو غەڵەت گەورا کەیمن و لەماوەی کەمیگ دویەتیگ ئەرای خوازیمن و دویەتەگەیش ها لەعومر مناڵی وجویر کورەگەهویچ لەژیان نیەزانیگ و ئاست رووشنهویری و هووشیاریەگەی فرەکەمەو لەهەمان وەخت نیەزانیگ دونیا چەس، ئمجا وەختیگ هەردوگیان بوونەهاوسەرو پرووسەی هاوسەرگیری دروس کەن ئەو وەختەزوان لەیەکرەسینەوەیا تەفاهوم نەیرن ئەرا ئەوەك بتویەنن زاڵ بوونەبان کیشەیلیان و ئەی حاڵەتیشەبووگەسەبەب رویداگ وکارەسات ناخوەش نیەزانن چارەسەر گونجیاگ و خاسیگ پەیا بکەن، هەر لەوەر ئەوەیش پەنا بەنەوەر دیاردەی جیابوینەوەیا تەڵاق، ئمجا لەوەر ئەوەئەگەر بایگ وئی رویداگەیل وچشتەیلەکەمەو بووگ و پەروەردەی خیزان وەرەو پەروەردەیگ تەندروس وخاس و جوانیگ بچووگ و ئەگەر مناڵەیلیان هاتنەبان مەسەلەی هاوسەرگیری وە لایەن کەمەوەبایەسەعومریگ داشتوون لە(٢٠) ساڵ کەمتر نەوگ، لەی حاڵەتەلەیوا بزانیم دیاردەی تەڵاق فرەکەمترەو بووگ، وەل ئەوەیشا پیاگەیل و مامۆستایەیل دینی بایەسەلەی رویەوەزانیاری زیاتر بیەن.لەی باوەتەوەهیمان تا ئیسەحکوومەت وەگوورەی خواستیگ ناتگەسەتەنگ و هەوەجەی ئەو ژنەیلەك تەڵاق دریەن، لەی حاڵەتیشەهەق ئەوەسەحکوومەت چارەسەریگ گونجیاگ ئەرا ئەو ژنەیلەبکەیگەدی ك تەڵاق دریەن و، بارووەزع ژیانیان خاس نیەو ناتەواوە، یا ئەو ژنەیلەك بیکەسن و هویچ درامەتیگ نەیرن، ئەویش لەوەر ئەوەتا کیشەگەتا رادەیگ چارەسەرئەرای بووگ، چوینکەژن هەسەوەختی تەڵاق دریەیگ یا وەل هاوسەرەگەیا جیایی کەفیگەناونیان گشت دونیا لەلی نیشیگەیەك و نیەزانیگ چەبکەیگ و روی لەکاملا بکەیگ ئەرا دەسەوەرکردن ژیان رووژانەی وهویچ مەعاشیگ نەیریگ تا بتویەنیگ وەپی گوزران بکەن.

عشق لەدید زانستەو

گوڵ سوو

ئەو چشتە ك قسەی فرەیگ لەبارەیەوە کریەیگ "عشق وعاشقی"یە، هەر کەسیگ و، وە تەماشایگ یا دەنگیگ عاشق بووگ یا وە چەواشەوە لویتەلا بووگ، ئادەمیزاد کورد لەروی ڕۆمانسیەتەوە فرە وە هیزەوە ئەو عشقە وەرگریگ، ئەو چشتە ك ئمڕوو ناوی نایمنە (عشق) چشتیگ نیەبیجگ لە ڤایرۆس، ئەوەیش ڤایرۆسیگ ك لەریگەی "چەو، ئاواز، دەنگ، نویسانن و، ڕەسمیش جیواز کەیگ وفرەیش مەترسیدارە.

وەختی ئی ڤایرۆس جوانە تویش ئادەمیزاد بووگ وچووگە لەش ئادەمیزاد دی وە شیوەیگ ئۆتۆماتیکی ئی رویداگەیلە لەلی کەفیگەوە:-

١- بەرزەو بوین پلەی گەرمی لەش.

٢- پەشوکیان وزیایبوین کوتان دل.

٣- کەمەو بوین حەز خواردن یا وە چەواشەوە.

٤- پشتگووشخستن گشت چشتیگ بیجگ لەو ڤایرۆسەیلە لەروی هووکارەوە جیوازی کەن.

٥- لەکار کەفتن وەخت هویرکردن ونەمەندن توانای بڕیار داین لە هویر ئادەمیزاد.

٦- ئارەزوو فرە و توینگ ئەرا وەرگرتن شمارەی تەلەفۆن.

٧- ناجیگیری کەسایەتی ولە دەسداین باوەڕ وە خود کردن.

٨- ئارەزووکردن خەنستن یا گیڕستن فرەیگ.

٩- کز بوین تەواو ئەندامەیل لەش.

١٠- هەڵکیشان ئاە ونالەی فرەیگ لە قویلایی دڵەوە.

١١- حەزکردن لەپیاسەکردن بی ئەنازەیگ.

١٢- خوو گرتن وە جغارەکیشان.

١٣- چالاکی فرەیگ خانەیل ڕەسمگری وخەیالات هویرەو کردن وە وەردەوامی.

١٤- تیکچین بار ئاسایی لەرووژ ومانگ وسال لەهویر ئادەمیزاد.

١٥- هەوەجەی فرەیگ وە خوەشەویستی وئاو سەرد و چای و قەنداخ.

١٦- تەماشا کردن فرەیگ لەوەردەم جامەك ولە هەمان وەختیش نا ئارامی.

١٧- ئارەزوو خیداین وە کەسیگ.

١٨- خەفتن رووژانە.

١٩- تویشبوین وە نەخوەشیەیل جویر (مازوخیم، قانقازیا، کەم قسەیی، تەنگە نەفەسی و چشتەیل تر...).

٢٠- ئارەزوو کردن مردن وخود کوشتن.

٢١- خەمووکی یا کەئابە ومردن.

گومانکردن بیماری دەروونیە

سابیر بۆکانی

راسگوویی و دەسپاکی یا وە چەواشەیان، وە میرات ئەرا هویچ کەسیگ نیەمینن و، وە بڕیار باڵاو فەرمان ڕەسمی نیەوەخشریەن و، وە بانگەواز گورجیش بەرقەرار نیەون. ئیمە بایەسە بزانیم ك هویچ کەسیگ راسگوو نیە ئەگەر لەهەڵویست یا مەوقفیگ لەرخ بەرژەوەندیەیل ماددی و مەعنەوی خوەی حاشا لەراسی کردویگ و باسی نەکردویگ، یەیش وەهەر شیوەیگ بووگ زەرەد ڕەسانگەسە مەردم. ئەو دەسپاکیە ئەگەر کەسیگ بەسیاویگە پیەوەو لەو هەڵویستەیلە ك تویەنستگە دزی بکەیگ، وەلی نەکردگەسەی لەوەختیگ دڵنیا بویە ك ئەرای چووگە سەر و کەسیش وەپی نیەزانیگ، ئایا ئەوە چ دەسپاکییگە کەسیگ لەوەر قسەی مەردم یا لەوەر ئەوەك وەپی نەکریاگە دزی بکەیگ؟.ئیمە بایەسە ئەوە لەهویرمان نەچووگ ك هویچ کەسیگ نیە وە تەواوی خراو یا خاس بووگ، خراوترین کەسیش لایەن و سفەت خاسیش دیریگ و خاسترین کەسیش لایەن خراوی دیریگ. جویر ئەوەك چوین گشت هەڵویستیگ لایەن خاس و جوان گرتگەسە خوەی وەل ئەوەیشا لایەن خراویش دیریگ.ئەهمیەتداین وە کەسەیل تر بنەڕەت سەرەکی گشت پەیوەندیەیل ئنسانیە، وەل ئەوەیشا ئەو ریگەی راسەسە ك لەمامڵەکردن وە سەبەبیەوە وەل کەسەیل ترا تویەنریەیگ برەسیەیگە ئەنجام و ئاراستەیش بکریەن. شیواز باوەڕ وەپیکردن وە لاوردن گشت وەرگری و روی وە روی بوینەوەیگ تیەیگە دی، وەلی وەشیوەیگ ك لایەن وەرانوەر نەخریەیگە درووەوە لەوەختیگ غەڵەتیگ کردگە یا جەخت لەبان ئەرای چوین چەفتیگ کەیگ.

ئەرا نموونە: وەختیگ قسەیگ کەیگ، ئەگەر قسەگەی غەڵەت بوی نیەوگ یەکسەر بشکنیدەوەی و بویشیدەپی ئی قسە هویچ بنەمایگ نەیریگ، بەڵکوو تویەنید وە شیوەیگ تر جواوی بەید و بویشیدەپی (ئی قسە تن ئویشیدەی راسە، وەلی چشتیگ تر هەس ئەویش راسە) یا تویەنید وەپی بویشید (ئەیە فکرەی راسیگەو لەهەمان وەختیش ریگەیگ تر هەس)، هەرچەنی ئەیە ڕەتەوکردن کەسەگەس، وەلی هس ئەو کەسە زەخمدار نەکریاگەو لەیوا هساو ئەرا خوەی کەیگ ریز لەلی گیریاگە. چوینکە ئەگەر بایگ کووتاتەریقی لەروی ئەو کەسە کریا، مەعنای ئەوەسە هەستی زەخمدار کریاگەو پەشیمانەو کریاگە لەناو مەردم ، یەیش مەعنای ڕەتەوکردن و سووککردن کەسەگەس.ئەگەر هات و گومان لەمەرز خوەی دەرچی، دی لەروی دەروینیەوە کەسەگە ڕەسنیگە پلەیگ بی باوەری و لەیوا لەلی کەیگ هەمیشە چەوەری بووگ ڕەخنە لە کەسەیل تر بگریگ و یەکسەر تویرە بووگ. لەراسی گومانکردن لەگشت چشتیگ بویچگ یا گەورا، نەخوەشیە، وەلی تەماشا کەید ئەو کەسە خوەی وەنەخوەش نیەزانیگ و، وەمەبەس چارەسەر وەرگرتن ئەرا حاڵەتەگەی، هویچ پرسیاریگ لە دەروینناس و پزیشك یا دکتۆر دەروینی نیەکەیگ. نووڕید ئەوەنە وەخوەیەوە ناز کەیگ و خوەی وە تەندروس دانەیگ لەیوا هس کەیگ خوەی خاس ناسیگ و لەخوەی ڕەسیەسەوە. هەر لەوەر ئەوەیش قسەی کەس لەلای قیمەت نەیریگ.

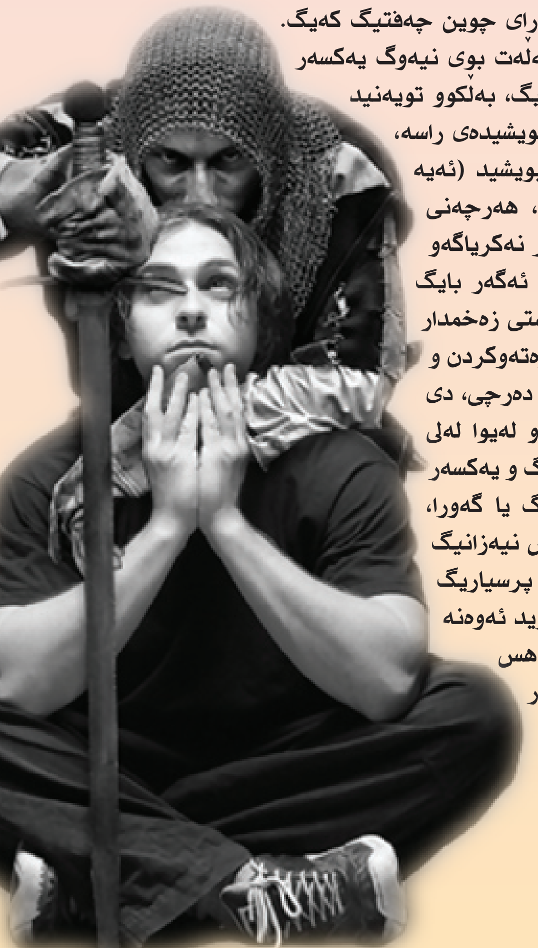

ئامارەیل جغارەکیشان ترسناکن

د. حەیدەر سابیر

ئی ئامارەیله زەنگ ترسناکیگه له بان قەوارەی کیشەی جغارەکیشان و لەبان تەندروسی تاك کورد، چوینکه له ئەنجام جغارەکیشان رووژانه (٩ تا ١٠) حاڵەت مردن رویدەیگ، ك یەیش وه گوورەی قەوارەی وەکار هاوردن و جغارەو شمارەی جغارەکیشەیل. ئمجا ئەرا له یکەوداین ئەو شمارەی ترسناکه، ئامارەیل ئاشکرای ئەوه کردنه ك سەرەتا موهمترین ئەو نەخوەشیەیله ك جغارەلەتیان وەسەبەب سەرەکی دانریەن ك ٣٥٢٧ شمارەی تویشبویەیل شێرپەنجه یا سەرەتانه له کوردستان و ٣٠٪ لەلیان وەسەبەب جغارەس، وەل ئەوەیشا نەخوەشیەیل دڵ و دەمارەیل خوین ك شمارەیان وەگشتی ١١٦٢٣ نەخوەشه ٤٠٪ لەلیان وەسەبەب جغارەکیشانه. بیجگه ئەوەیش نەخوەشیەیل دەزگای هەناسەك شمارەیان ٢٥٤٤٦ نەخوەشه ٨٠٪ لەلیان وەسەبەب جغارەس. ئەو نەخوەشیەیل شێرپەنجەیا سەرەتانه ك له ئەنجام جغارەکیشان پەیابوینەو مردن وەسەبەبیانەوه لەناونی ساڵەیل ٢٠٠٥ و ٢٠٠٨ له ٢٠٨ حاڵەت مردنەوه ئەرا ٢٨٣ مردن زیای کردگه. هەر لەی باوەته وه نەخوەشیەیل دڵ و خوینبەرەیل ك وه سەبەب جغارەکیشان دروسبوین و مردن، لەتیان له ساڵ ٢٠٠٥ نزیکەی (١٣٧٤) حاڵەت مردن بویه، وەلی لەساڵ (٢٠٠٨) بەرزەو بویه ئەرا (٢١٨٠) کەس. وەلی ئەو مردنەیله ك وه سەبەب نەخوەشیەیل دەزگای هەناسەوەك وه سەبەب جغارەکیشان پەیابوین لەساڵ ٢٠٠٥ (٦٠٥) کەس بویەو له ساڵ ٢٠٠٨ رەسیه(٦٣٩) حاڵەت مردن. جغارەکیشان وه شیوەیگ گشتی لەساڵ ٢٠٠٨ بویەسه سەبەب کوشتن (٧٠٦٩) کەس. ئمجا وەگوورەی بەراورد یا مقارنه کردن ئەو مردنەیله ئامارەیل ئەوه ئاشکرا کەن، ك ئەو مردنەیله له ئەنجام روێداگەیل هاتوچوو رویدەن رەسیگه (٤) حاڵەت مردن لەرووژیگ، یەیش لەوەختیگ مردن وەسەبەب جغارەکیشانه وه رووژانه رەسیگه (٩ تا ١٠) کەس، وەل ئەوەیشا جغارەکیشان بووگه سەبەب مردن لەرێگەی نەخوەشی و قەیریگ رویداگ بان کار و کارخانەیل و سزیان ك جغارە لەتیان هووکار یا سەبەبە.

بیگومان جغارەکیشان وه کارەساتیگ تەندروسی و ئابووری دانریەیگ و هەمان وەخت پەتایگه له سەرانسەر جەهان، ئمجا ئیمه بایەسه وه گوورەی قەوارەی مەترسیەیل و زەرەدەیل جغارەکیشان لەکیشەگه برەسیمنەوەو بایەسه وەردەوام هویر لەخوەمان بکەیم مقەیەتی خوەمان بکەیم لەحاڵەت تەندروسی، لەوەر ئەوه بایەسه ئیمه دویر بگریم لەمەترسی ئی دیاردەو چارەسەریش ها دەس خوەمان و تویەنیم خوەمان دویرەو بخەیم لەجغارەکیشان و زەرەد جغارە.

له وڵات مردگیگ هاتگەسه ئەرا پرسەی خوەی!!

رووژنامەیل مسری نویسانه ك له رویداگ ئەڵاجەوییگ خەوەر دەنە ماڵیگ ك کورەگەیان له چەم نیل خنکیاس و باوگەگەیش وه کەپووڵ کوتان چووگ پۆلیس خەوەردار کەیگ تا جنازەی کورەگەی بویننەو وەلی هەرچی گەردن کور بووگه تکی ئاو چووگە زەویا و باوگەگەیش ناچار چووگ فاتحە خوەنین ئەرای دانەیگ و رووژ دویم دوینی یه کورەیه وەرەو ناو ری و رەسم فاتحەخوەنیەگه تیەی وەیەکجار بووگه قاڵ ودەنگ هەڵهەڵه وچەپڵه کوتان لەناو مەراسمەگه بەرزەو بووگ. وەختی له کور پرسن ك لەکوره بویه ئویشی ئەرا کاریگ چیمەسە ئەرا قاهیرە و وەختی له دویرەو چادرەیل فاتحه خوەنیەگه دیمه لەخوەما کەسیگ له خیزانەگەمان یا له قەومەیلمان مردگه.

خەراو داین وه ئەمیر سزای زندانی کردن

له وڵات کوەیت؛ رووژنامەیل کوەیتی نویسانه ك ژنیگ چل وسێ ساڵەی کوەیتی وەناو نەسره شەممەری ك ئەڵگر جنسیەی ئوستورالی بویه و وەل هاوسەر و مناڵەیلی ئەرا سەردان هاتگەسەو و لەناو تەیارەخانه وەل کارمەندیگ بویەسه دەم قاڵی و خراو داسه ئەمیر ئەو وڵاته خوەی ودوان لەمناڵەگانی خریانەسه زندان و شویەگەی وئەو منالەگانی نەیشتنه له تەیارەخانه بچنه دەیشت؛ شایان باسه ئی ژنەو هاوسەرەگەی لەو هاووڵاتیەیل کوەیتیەنه ك جوور کوردەیل فەیلی خوەمان حکوومەت کوەیت جنسیه وەپییان نیەیگ و وەپییان ئویشن بدوون ونزیکەی سەد هەزار نەفەرن وهەر ئان حکوومەت کوەیت تویەنی سەوقیان بکەیگ؛ ئمجا ئەرا کوو سەوق کریەن خودا زانیگ؛ بەڵێ ئەزیزەیل لەوڵاتەیل رووژئاوا جارجارمەردم وەخای گەنیای و تەماتەی تلیای دەن له کەپوول سەرۆك یا هەر کاروەدەسیگ پایەبەرز و زندان نیەکریەن وەلی لەوڵاتەیل دویا کەفتگ ئەگەر بویشی عەگاڵەگەی ئەمیر چەفته یەکسەر باڵبەس و سەرنوقمد کەن!!.

ئمجا بخوەن لەوەری؛ دزی کەین ؟

له وڵات کۆلۆمبیا ٣ دز چنه ناو بەنگیگ ونزیکەی چوار ملیۆن بیزیتا ك ناو پویل ئەو وڵاتەسه دزن و وه ماتۆرسکڵ وان و پۆلیسیش نەیگەسەریانەوەو دزەیلیش ماتۆرەگەیان قەڵبەو بووگ ودەن لەزەوی وپۆلیس گریگەیان وئەرا نەخوەشخانه بریەن؛ وەلی خوەشیەگه ها لەورا ئەو پویلەیله ك دزەگان لەناو بەنگەگه بردنەسەی پویل ساختە یا مزەوەر بوینه و ئەرا تەدریب داین کارمەندەیل بەنگەگه وه کار بردنەسەی. خاس وەپیدان هات؛ دزی کەین ؟ ئەوەسه خودا نامڵدان هەم ئاورویدان چوی وهەمیش پویلەگه ئەگەر بووردانی مزەوەر بوی؛ مەردم بزانن کەس لەماڵ حەرام خەیر نیەوینی.

تەو ماڵتا

گوڵ سوو

بیماری تەو ماڵتا ك بەعزیگیش وەپی ئویشن گرانەتا له عیراق وکوردستان وەشیوەی فره پەخشەو بووگ ؛ ئی بیماریه له شیر وماسی وئەو چشتەیله ك لەشیر دروس کریەن وەهەمیش له گووشت ئاژەڵ یا حەیوان تیەیگه دی ؛ وه تایبەت ئەگەر شیر یا گووشتەگه خاس نەکوڵیەی تا گشت ئەو بەکتریایله ك ها لەتیان لەناو بچووگ ؛ یا ئایم دەس بەیگه گووشت خامیگ ك مکرۆب گرانەتا لەتی بووگ. هەروەی خاترە ئاژەڵدارەیل یا ئەوانەگ حەیوان وەخاوەن کەن و هەمیش قەساوەیل و کارمەندەیل بەیتەرە لەگشت کەسیگ زیاتر تویش ئی بیماریه تیەن. دکتۆرەیل ئویشن ئەگەر گووشت خاس بکوڵیەیگ یا شیر تا پەنج دەقیقه لەبان ئاگر قوڵ بخوەیگ ئەوه مکرۆبەگەی لەناو چووگ وخەتەری نیەمینی و هەمیش تەلقیح کردن ئاژەڵەیل دژ یا زد ئی بیماریه خەتەر بڵاو بوینەوەی کەمەو کەیگ .

وەگوورەی مکرۆب بیماریەگه چەن جووریگ لەی بیماریه هەس:

١- تویش هاتن ئەراماوەی کەم یەعنی له شەش هەفته کەمتر

٢- تویش هاتن تا ماوەی چەن مانگیگ .

٣- تویش هاتن دریژماوە ك سالیگ زیاتروەپی چووگ

نیشانەیل ئی بیماریه له پیاوەیل ئەرەق کردن فره وتەو ولەرز و وەر زایریان تیەیگه ژان و له ژنەیلیش عادەت مانگانەیان شیویەیگ؛ جارجاریگ ئی بیماریه چەن جار له لەش ئایم دوارەوه بووگ و بەکتریەی تەو ماڵتا یا گرانەتا تویەنی تا ماوەی ٣ ساڵ له گیان ئایم بمینی ؛ ئەگەر لەری تەحلیل خوین یا تێست روزبینکال سابت بوی ك ئایمەگه تویش ئی بیماریه هاتگه بایەد لەلایەن دکتۆر پسپۆر یا تایبەتمەند چارەسەربکریەی و بایەد چارەسەرەگه له ماوەی شەش تا هەیشت هەفته وەردەوام بووگ تا ئەگەر یا ئحتماڵ دوارەوه بوین بیماریەگه کەمەو بووگ.

کەیخودای ئاخر زەمان!!

ماجد سوێرەمەیری

ئیمەی مەردم عیراقٍ وەدرویژی مێژوو یا تاریخ هاوچەرخمان تویش زولم وستەم وئازارو ئەشکەنجەی فرەیگ هاتیمنە وەدەس شا وپادشاو حاکم وسەرۆکەیلیگ حوکم ئی وڵاتە گرتنە دەس؛ تا خودا رووژ لەلیمانەو کرد ولە وەهار ساڵ ٢٠٠٣ وە یەکجاری لەو رژیمەیل زاڵمە قورتاربویمن ونەجاتمان بوی. لەو وەختە ئیمەی مەردم عیراق وە تەمای ئەوە بویمن ك سستەم حوکمرانی نوو لەی وڵاتە لە هویر و رەفتار دیکتاتۆری نەجاتی بویە ودیتر جاریگ تر کەس نیەتویەنیگ هەقمان بخوەیگ وعەزاومان بیەیگ؛ وەختی تەماشاکردیمن ئەو هیزەیلە بوینە کاروەدەس ك پیشتر دروشم یا شعارەیل دیموکراتی وفرەیی ودادپەروەری بەرزەو کردن وریگە خوەش کریا ئەرا ئەنجامگرتن هەڵوژاردنەیل پەرلەمانی و نویسانن دەستوور

هەمیشەیی ك زامن تەمام هەقەیل سیاسی و کومەڵایەتی و کلتووری گشت پیکهاتەیل مەردم عیراقە.
وەلی وەداخ فرەیگەوە دەرچی ئەو هەمکە دڵخوەشی و ئومید داشتنە بی مەعنا بوی و ئی جارە لە جیاتی ئەوەگ مللەتەیل عیراق کەسەیلیگ بنەنە بان تەخت حوکمرانی ك خزمەتیان بکەن وزوڵم وزوور جارانی لە بانیاِن لاوەن، ئەیانە هاتن وڵاتەگەو داهاتەگەی کردنە قوربانی خواست وتەماع وداخوازیەیل خوەیان و وەخت بوی ئی مللەت ستەمدیدە بکەنە خوراك ئاگر فتنەی تایفی ونەتەوەیی وپارتەیل ئەرا بەرژەوەندی خوەیان ئامادەن گشت تاوانیگ ئەنجام بیەن .
ئیمە ئەگەر ئەزموون سەرکەفتگ هەرێم کوردستان بنەیمنە ئەو لاوە ؛ دی باقی ناوچەیل عیراق دوینیمن کەفتنەسە گیچەڵەیلیگ وەدەس ئی لایەنەیلە ك بەرژەوەندی خوەیان کووریان کردگەو خەریکن سەروەت وسامان وهەتا ژیان ئی مللەتە کەنە قوربانی خوەیان.
لەی باوەتە مللەت عیراق کاری وە سەرِی هاتگە ك وەرە وەرە خەریکە پەشیمانەو بووگ لە هەڵوژاردن بریگ لەو لایەنەیلە ك بوینەسە سەبەب ئی گیچەڵیل وەردەوامە ك تویش مللەتەگەمان هاتگەو رەسیەسە ئەو رادە ك وەك ئەو داڵگ ئاوایی نشینە وەپی بایگ ك کور داشت هویچ خەیریگ وە تیوڵیەو نەوی ونەتویەنست ئەرك کاروبار زەوی وزارو کشت وکاڵ یا زراعەت بووەیگە رییەو هات سەرخوەی هەڵگرد وەرەو پەر شارەیل ئەرا خزمەتچێری ئەی وئەو تا نان رووژانەی خوەی وکورەگەی دەر بکەیگ، تا رووژیگ هات کورەگە لە سەردانیگ ئەرا ئاواییگە وە خوەشلە خوەشی هاتەوە و وتە داڵگی : دایە تا تویەنید خوەشی بکەو هەڵهەڵە بیە !! داڵگ بەدبەختیش وت رووڵە ئەرا چە بیە؟ کورەگەیش وت : دایە کەیخودای وەرین ئاواییەگەمان ئۆمر خودا کردگەو مەردم ئاواییەگەمانیش من هەڵوژاردن و کردنەمە کەیخودای ئاواییەگە!!
داڵگی لەی ئانە ئی قسە لە کورەگەی ژنەفت دەس کردە شین و واوەیلی وباوگەروو کردن ودەنگ هات وهاواری تا ئەو پەر شار رەسی!! کورەگەیش لەی کار سەری سورمەن و وت داێە پە را لیەوا کەید؟ ئەیە لە جیاتی ئەو خوەشی بکەید وهەڵهەڵە بیەید وچکلێت وشەربەت بەشەو بکەید ، دەس کردیدەسە شین و واوەیلی وگیرستن ؟!!
داڵگیش هاتە جواو و وت : رووڵە چوین نەگیرم وهاوار نەکەم ، زانید مەعنای چەس وەختی مەردم ئاواییەگەمان تو هەڵوژنن ئەرا کەیخودایی، مەعنای ئەووەسە هەرچی پیاو خاس ئاواییەگە مردنە ودی کەس نەمەنیە بکەنەی کەیخودا لە تو زیاتر!!!

عشق

سەید ڕەزا عەزیزی

ئەی شکووفەی وەهاری پەڕەی لە واران عشق
دەمی تەماشام بەکە سەربەزر داران عشق
م عاشق و گرفتار ناو شار عاشەقانەم
ساتی بەو تا بەگردیم لە ژیر واران عشق
یەی عەمر لە پای عشق تە دی سزیام و لە بەین چیم
کەشکا بویام وە ساقی لەبەزم یاران عشق
گەڵا رزیای تووفانم پاییز دەم ناوبانم
خوەزیەو گەپی بەنووشم لە چشمە ساران عشق
لە ژیر باڵ ئەورەیل گیژ خوەم لە ئاسەماند
گڕەی دەروینم تیەیدە یای ئەور واران عشق